

SZAKMAI ZÁRÓJELENTÉS

OTKA PD72698 számú pályázat

Témavezető: Majorossy Judit, PhD

VÁROSI TÉR ÉS TÁRSADALOM A 15–16. SZÁZADI POZSONYBAN

A reprezentáció, az ünnepi felvonulások és társadalmi események különbözőképpen megnyilvánuló formái mögött számos társadalmi összetevőt kell keresnünk. Ugyanakkor ezek a formák egyben szimbólumok is, amelyek mögött – több más tényező mellett – a tér elemeinek gyakorlati vagy éppen szimbolikus használata rejlik. Következésképpen, jelentéshordozóként a társadalmi kapcsolatrendszerek, társadalmi hálók szövevényének szélesebb mezejét ölelik fel, és ezáltal a hatalmi viszonyrendszerek fontos részét képezik. A hatalom rítusainak kereteit, vagy ha úgy tetszik színtereit, vizsgálva, amelyekre a források általában nagyobb eséllyel utalnak, közelebb kerülhetünk egy adott város általánosságban vett polgári térhasználatának leírásához is. Ugyanakkor, ha egy adott társadalmi csoport által elfoglalt városi teret különböző módszerekkel meg tudjuk határozni, akkor ezáltal a hiányos források ellenére is többet el tudunk mondani az adott társadalmi csoport közösségben betöltött szerepéről. Éppen ezért – ahogyan azt a pályázat beadásakor megfogalmaztuk – a tervezett kutatási projekt egyaránt foglalkozik a kiválasztott város, vagyis Pozsony, késő középkori és kora újkori hatalmi elitjének kutatásával, elsősorban természetesen a városvezető (mind a gazdasági, mind pedig a politikai) elit térbeli elhelyezkedésével, ugyanakkor a polgárok vallási szokásainak térhez köthető elemeinek vizsgálatával, valamint a középkori telekszerkezet (és ezzel együtt a tulajdonosok) rekonstrukciójával. Mindezeket ötvözve az elsődleges cél a korabeli városi társadalom térhasználatának átfogó vizsgálata.

A kutatási téma tudományos háttere és előzményei:

A hatalmi térhasználat és ezzel párhuzamosan – vagy éppen önállóan – a rituális térhasználat kutatási problematikája Nyugat-Európában a kilencvenes években került előtérbe jelentősebb mértékben.¹ A városi topográfia újszerű vizsgálata azonban már a 1970-es években elindult.² Ehhez kapcsolódóan jöttek létre az első német várostörténeti atlaszok is.³ Ez aztán az 1980-as évekre egy nemzetközi együttműködéssé nőtte ki magát, amelynek keretein belül különböző

európai városok (Írországtól,⁴ Németországon, Ausztrián⁵ át Csehorszáig számos országban,⁶ melyekhez a közelmúltban Magyarország is csatlakozott⁷) történeti atlaszait készítik el.

Ezzel egyidejűleg a társadalmi tagozódás és annak topográfiai és térbeli vetülete (szociotopográfiai kutatások) az elmúlt évtizedekben a várostörténeti kutatások kiemelt témái közé tartozott. Ezen kutatások intenzitását és módszereit vizsgálva jelentős változásokkal szembesülünk az idők során, hiszen a tudósgenerációk eltérő érdekek mentén dolgoztak és a módszerek szüntelen megújuláson mennek keresztül. Az 1970-es és 1980-as évek német kutatását erősen a társadalomtörténeti szemlélet hatotta át, és a városi társadalom szerkezetére irányuló vizsgálatokat a száraz tények és a számok uralták.⁸ Az újabb kutatások azonban már inkább arra keresik a választ, hogy az újabb módszertani változások – a *spatial turn* elméleteinek alkalmazása vagy éppen a kultúrtörténeti aspektusok társadalomtörténetbe történő bevonása – milyen nyomokat hagytak hátra a várostörténeti historiográfiában.⁹ Nyilvánvalóan az alapvető módszertani kérdések és a kutatás forrásadottsága által felvetett problémák a különböző kutatott városokat más és más szempontból érintik, és ezekre az adott városok vizsgálatánál kell megoldásokat találni.¹⁰

Ugyanakkor egy ilyen átfogó kutatási téma, vagyis a "*reconstruction of social realms*", de akár ennek bármely részterülete, például a hatalom tereinek vagy a városi rituáléknak a vizsgálata bizonyos nyugat-európai városokban jóval nagyobb relevanciával bír, hiszen a források, főként az elbeszélő források, sokkal nagyobb mértékben maradtak az utókorra. Így a városi reprezentáció és annak formái (városi ünnepek) akár a legapróbb részleteiben is feltárulhatnak a kutatók számára.¹¹ A középkori Magyarország viszonylatában ez sajnos már sokkal kevésbé mondható el, hiszen a forrásadottság – például a téma vonatkozásában felhasználható elbeszélő források szinte teljes hiánya, de számos város esetében az általános forráspusztulás – miatt jóval nehezebb a kérdés feldolgozása. Ami természetesen nem jelenti azt, hogy egyes városok tekintetében ez lehetetlen lenne. Csupán azt jelenti, hogy alternatív módszerekre és indirekt rekonstrukciós megoldásokra van szükség. Egyetlen példa ezzel kapcsolatban Pozsony vonatkozásában. A városi társadalom térhasználatának egyik jól megfogható példája az egyházi évkör egyik jelentős eseménye, az úrnapi körmenet lehetne. Ennek útvonalával kapcsolatban azonban egyetlen használható forrás sem áll rendelkezésre a középkori Pozsonyból. Külföldi analógiák és a szórványos, a témában értelmezhető forrás tükrében magam tettem kísérletet az útvonal rekonstrukciójára,¹² ám bizonyos ponton a kérdést máshonnan kell megközelíteni ahhoz, hogy a teljes útvonal megrajzolása kapcsán megoldási javaslatokkal állhassunk elő.¹³ Nevezetesen onnan, hogy a városi vezetőréteg tagjainak lakóhelyeit meghatározva lehet kirajzolni azokat a pontokat, amelyeket egy reprezentatív

körmenet során nyilvánvalóan érintettek. Ehhez azonban elsődlegesen a középkori – legalábbis belvárosi – telekszerkezet rekonstrukciójára, majd pedig az egyes telekek lakólistáinak összeállítására van szükség. Ezen a ponton pedig a fennmaradt adójegyzékek és telekkönyvek mellett, elsősorban a régészet és a műemlékvédelem eredményei,¹⁴ de akár 17. századi pozsonyi belvárosi telekszerkezetet ábrázoló térképek is felhasználandók. Ezzel csupán azt kívántam érzékeltetni, hogy a téma kutatása számos tudományág eredményeinek, forrásainak ötvözésével vezethet eredményre. Illetve azt, hogy az elitkutatás több ponton is kapcsolódhat a társadalmi tér vizsgálatához.

Ez utóbbi, vagyis az elitkutatás témájában a nyugat-európai várostörténeti elemzések számos példát nyújtanak a késő középkori és kora újkori városvezetők vizsgálatára, hiszen ez a kutatási téma az utóbbi két-három évtized várostörténet-írásának kiemelten fontos területét jelentette. Ezen kutatások módszertani megközelítései és problémái általában is relevánsak a városi társadalom bármely más kiválasztott csoportjának vizsgálatát tekintve. Közép-Európa németajkú vidékein, a késő középkori városi elit elsődlegesen társadalomtörténeti megközelítésű kutatása már az 1960-as években elkezdődött, ám a városvezetés belső szerkezetének átfogó vizsgálata csak az 1980-as években indult útjára.¹⁵ A korai kutatásokat főként a strukturalista gondolkodásmód és a társadalmi rétegek meglétére vonatkozó elméletek dominanciája jellemezték.¹⁶ Elsősorban kisebb, konkrét személyekre vonatkozó esettanulmányok, vagy az adott társadalmi rétegről általános, átfogó elemzések születtek.¹⁷ Ebből következően a város vezetők leírása kapcsán az első esetben csupán – nem feltétlenül mintaértékű – egyéni metszetek, a második esetben pedig sokszor túlzott általánosítások születtek. Mindkét módszertani megközelítést számos kritika érte egyrészt a reprezentativitás, másrészt az egyéni jellegzetességek nivellása miatt. Mindezek nyomán az 1990-es években bizonyos hangsúlyeltolódás következett be a városvezető elitkutatás terén, melynek háttérben főként a hálóelemzésre és a történeti közösségek csoportdinamikájának rekonstrukciójára vonatkozó elméletek és módszertani megközelítések álltak.¹⁸ Az új nézőpont és elemzési módszer bizonyos mértékig megkérdőjelezte a korábbi kutatások egyes végkövetkeztetéseit. Bár nem teljesen rajzolta át az egyes városvezető csoportokról alkotott korábbi képet, mindenesetre árnyaltabbá tette az adott városi közösség politikai elitjének legegyszerűsített strukturalista ábrázolását. Ebből következően, például a társadalomtörténet számos módszertani megközelítésének ötvözése révén a dél-német városok patriciátusáról vagy éppen a bécsi városvezetésről alkotott kép jóval árnyaltabbá vált.¹⁹ Bécs vonatkozásában például mintegy harminc éve sorra jelentek meg a város vezető testületének tagjait vizsgáló doktori disszertációk. Ennek köszönhetően a 16. századtól 1790-ig terjedő korszak szinte teljesen

áttekinthető, ugyanakkor Richard Perger a 14. század végétől 1526-ig terjedő hatalmas korszakot dolgozta fel. Az eredmény egy olyan bécsi életrajz-gyűjtemény, ami a város politikai elitjéről részletes képet ad. Emellett több szerző valóban társadalomtörténeti módszerrel és szemléletmóddal elemezte a kiválasztott csoportot.²⁰ Mindennek a pozsonyi városvezető elit vizsgálata szempontjából mintaértékű jelentősége lehet, a két város közötti intenzív kapcsolat miatt. A német történetírásban ugyanakkor már a 19. század második felében több olyan mű látott napvilágot, amely a városi "patrícus" réteget vizsgálta. Ezek modern történelemszemléleti megközelítéssel történő folytatását figyelhetjük meg az elmúlt félévszázad, de leginkább másfél évtized során. Ekkor sorra jelentek meg a nagy összefoglalások és tanulmánykötetek, melyek különféle eliteket különböztetnek meg, és azok bemutatásán túl gazdasági és társadalmi szerepüket is kiemelve elemezték a különböző német városok vezető rétegét.²¹ E tekintetben kiemelkedő a *Zeitschrift für Historische Forschung* 1996-ban megjelent tanulmánykötete, amelyben a szerzők a 14–16. századi értelmiség felső csoportjának társadalmi szerepét és jelentőségét vizsgálták. E kötet mellett irányadó a müncheni *Institut für vergleichende Städtegeschichte* által szervezett konferenciák anyagából megjelentetett három tanulmánykötet, amelyek a várostörténet-írásban kiemelkedő helyet elfoglaló *Städteforschung* kötet sorozat tagjaiként jelentek meg. Az utóbbi kötetek a német területek mellett a dél-, és nyugat-európai fejlődést is szemmel kísérik. Különösen fontos, hogy a szerzők nem csupán egyetlen elitet vizsgáltak, hanem a városi térben jelen lévő, különböző határok mentén elváló, majd más szálakkal egymáshoz kapcsolódó "elitek" jelenlétét állapították meg és elemezték azok belső struktúráját. Magyar vonatkozásban pedig elsősorban Kubinyi András professzor a 15-16. századi budai és pesti polgárságra vonatkozó eredményei és Németh István Kassa 17. századi elitjének új módszertan alkalmazásával történő vizsgálatai jelentenek támpontot.²² Míg a tér és a városi társadalom összekapcsolt vizsgálata szintén egy későbbi korszakban Granasztói György nagyszombati kutatásaiban jelenik meg.²³

A kutatás tárgyául választott Pozsony esetében a városi társadalom vonatkozásában két historiográfiai előzményhez nyúlhatunk vissza. A középkori város életének számos vonatkozásában szinte kizárólagosan idézett Ortway Tivadar városbiográfiájának III. kötete például kiinduló pontot jelent az 1526 előtti városvezetők személyére, illetve általában a társadalmi csoportokra vonatkozóan.²⁴ Az általa hozott városvezetőkre vonatkozó listák azonban számos helyen pontatlanok, hibásak és hiányosak. A legsarkallatosabb azonban, hogy a tisztségviselési éveknél naptári és nem hivatalviselési éveket jelölt meg. Emellett semmilyen információt nem kapunk az adott személyek társadalmi, gazdasági illetve családi hátteréről. Természetesen a városmonográfia vonatkozó köteteiben egyes személyekre rengeteg adat

bukkan fel, ám az elit tagjai belevesznek Ortvyai adathalmazába. Ez utóbbi megállapítás általában is elmondható a városmonográfiáról. Társadalomtörténeti szempontból a másik előzmény, Szűcs Jenő munkája ugyanakkor inkább átfogó, mondhatni általánosított képet ad általában a királyi városok, és köztük Pozsony vezető elitjéről és azokról a társadalmi csoportokról, amelyeknek vezetésbe jutott polgárok a tagjai voltak.²⁵ Az általa felhozott példák csupán illusztrálják az általános képet, ami tehát nem egyéni metszetekre lebontott darabokból áll össze. Mindezek fényében a gazdag levéltárral rendelkező Pozsony késő középkori és kora újkorai társadalmáról, és ezen belül a városvezető elitéről és annak kapcsolatrendszeréről az eddig szakirodalom alapján csak keveset tudunk. Csupán az utóbbi években készültek olyan, városi polgárságra irányuló társadalomtörténeti kutatások, amelyeket egy kifejezetten a város vezetésében résztvevő csoportra vonatkozó kutatás, ugyanakkor általában a késő középkori pozsonyi társadalmi csoportok leírására irányuló elemzés is hasznosíthat (Szendek Katalin, Majorossy Judit).²⁶ A 17. század első felére (1600–1650) a közelmúltban Frederik Federmayer vizsgálta meg például a városbírók és polgármesterek genealógiáját és topográfiai elhelyezkedését, illetve a korszakban összeírt adózó polgárokat, ami összehasonlítási alapot nyújthat a kutatás tárgyát képező 15–16. századra nézve.²⁷ Az általános várostopográfia vonatkozásában ugyanakkor egyetlen kutatási szempontból használható előzménynek Vendelin Jankovič munkássága tekinthető,²⁸ aki azonban az ilyen témában írt munkáit alapvetően az 1970-es években írta (a későbbiekben figyelme más témák felé fordult), így az azt követő régészeti ásatások eredményeire nem támaszkodhatott. Ráadásul számos történelmi kérdést nem érintett.

A kutatás pályázatkor meghatározott céljai:

A fentebb vázoltak alapján a kutatás célja alapvetően kettős, bár számos részfeladatra oszlik. A munka egyik részét egy minden vonatkozó forrás átnézésére épülő és az eddigi régészeti ásatások és műemlékvédelmi feltárások eredményeit is felhasználó középkori telek- és tulajdonos-rekonstrukció jelentené. Ezzel párhuzamosan a korábbi kutatásaimra alapozva az egyházi terek és elsődlegesen a plébániakörzetek meghatározására és rekonstrukciójára tennénk kísérletet. Ugyanakkor a térrekonstrukció részét képezi az egyéb térelemekre vonatkozó források összegyűjtése (lásd kapuk, kutak, hidak), amely vonatkozásában a fentebb említett Ortvyai Tivadar munkássága viszonylag jól használható és beépíthető. A munka másik részét a lehatárolt társadalmi csoportok térbeliségének vizsgálata, vagyis az adott társadalmi csoportba sorolt polgárok által lakott illetve birtokolt ingatlanok azonosítása és ezen keresztül az általuk dominált városi tér körülhatárolása jelentené. Emellett a kutatási projekt, amennyire

a forrásadottság lehetővé teszi, az egyes városi szertartásokhoz (körmenetek, egyéb vallási ünnepek, tisztviselőválasztás utáni felvonulások, stb.) köthető térhasználat rekonstruálását is célul tűzi ki. Egyrészt az ilyen kettős megközelítésű vizsgálat teszi lehetővé az utóbbi, vagyis a szertartásokhoz kapcsolódó térhasználat bizonyos elemeire vonatkozó tudásunk gazdagítását (lásd ezzel kapcsolatban fentebb az úrnapi körmenetek vonatkozásában leírtakat). Másrészt az elitkutatás vonatkozásában például a különböző társadalmi csoportok által dominált városi tereknek az ismerete rávilágíthat arra, hogy az adott foglalkozáscsoportból a vezetésbe jutott polgárok "térben leírt útja" mennyire mondható tipikusnak.

Az összetett kutatási módszerek segítségével "megalkotott" várostopográfiai térkép szolgálná a társadalmi csoportok térbeliségének elemzését; ugyanakkor a tér (hétköznapi és rituális) használatának elemzésénél a komparatív módszertan nyújtotta lehetőségeket is felhasználjuk.

Feldolgozott források – kutatási módszerek:

Pozsony forrásanyaga a magyar középkori városok tekintetében igen gazdag, ugyanakkor a fennmaradt forrástípusok a késő középkor illetve a kora újkor vonatkozásában számos kérdés kutatása (ilyen többek között az archontológiai kutatás, de még inkább a térhasználatra vonatkozó kérdések vizsgálata) esetén csak komplex módszerrel és a szórványadatok komplex megközelítésű elemzésével lehetséges.²⁹ A város levéltárának missilisanyagát regeszták formájában tették hozzáférhetővé a levéltár munkatársai,³⁰ ám a városi levéltár többi középkori iratairól önálló (sajnos csak levéltári belső használatra készült) ismertető leltár tájékoztató, ami a levéltár mostani hozzáférhetetlensége miatt nem könnyíti meg a munkát. A kutatási előzmények figyelembevételével mindezek ellenére a projekt elvégzése során ezeket az eddigi szakirodalom által – részlegesen – hasznosított forrásokat igyekeztem a maguk teljességében feldolgozni. Ám a munka időbeli tervezését és elvégzését (lásd a leadott munkatervet) illetve a kutatás időbeli kereteinek 16. századi kitérését meglehetősen megnehezítette (az utóbbi a szándék ellenére tulajdonképpen el is lehetetlenítette), hogy a Pozsonyi Városi Levéltár (*Archív mesta Bratislavy*, AMB) hivatalosan még mindig nem hozzáférhető a kutatók számára. Szerencsésnek mondható, hogy 1526-ig számos pozsonyi levéltári anyag a Magyar Országos Levéltár Diplomatikai Fényképgyűjteményében (MOL, Df.) megtalálható, bár sajnos az általunk feldolgozni kívánt városi könyvek szempontjából ez nem sokat segített, mert például a legfontosabb forrásként feldolgozandó telekkönyvek fotóinak minősége egyáltalán nem tette lehetővé a többszörösen áthúzott bejegyzések elolvasását és átírását, így az elemzését sem. Ezt a feladatot az eredeti tervek szerint az első időszakban kellett volna befejeznem, hogy a teljes elemzést a második időszakban elvégezhessem. A levéltár helyzete miatt azonban az eredeti

munkatervet teljesen fel kellett fordítani. Mindezek ellenére a pozsonyi városi levéltár igazgatónöje minden tőle telhetőt megtett, hogy miután magam is résztvevője vagyok egy Pozsony város által finanszírozott szlovák kutatási programnak, melynek célja egy újabb szemléletű várostörténet megírása, ennek keretein belül bizonyos anyagokat – vagyis a legfontosabb városkönyveket – a rendelkezésemre bocsássa, így végül 2010 őszéig sikerült mindazon városkönyveket az eredetiben kutatnom és digitalizálnom, amelyek a projekt kivitelezése szempontjából létfontosságúnak számítottak (elsősorban a telekkönyvek és az adójegyzékek). A többi forrást alapvetően a MOL Df.-anyagából dolgoztam fel.

Ezen feldolgozott források körét tehát elsődlegesen a városi könyvek jelentették: elsősorban a 15–16. századból fennmaradt igazgatási (*Protocollum Actionale*, 1364–1536), gazdasági (1440-től folyamatosan fennmaradt *Kammerrechnungen*), bírósági (*Achtbuch*, 1453–1519) és egyéb jogi jellegű könyvek (*Grundbuch* (1439) valamint az ingatlanok tulajdonosváltásait folyamatosan nyilvántartó *Satzbuch* (1439-től vezetve), a különböző szőlőnyilvántartások, valamint a végrendeleti könyvek – *Protocollum Testamentorum* –, 2 kötet 1427–1550). Az említett városkönyvek közül egyrészt a végrendeleti könyv – az 1410(1427)–1529 közötti időszakra vonatkozó testamentumokat tartalmazó első protokollumát Szende Katalinnal közösen – az Osztrák Akadémia Jogtörténeti Intézetének sorozatában – forráskiadványként is hozzáférhetővé tettük (amellett, hogy a magam részéről az archontológiai és a háztulajdonosokra vonatkozó adatokat egy külön adatbázisban összegyűjtöttem). Ennek a kiadványnak az első része a bevezető tanulmánnyal 2010-ben megjelent és a második része a tervek szerint 2012 folyamán lát majd napvilágot (lásd a publikációk között). Másrészt a fennmaradt 1439-ben lefektetett városi telekkönyv (*Satzbuch*) – a telektulajdonokra vonatkozó részét – (miután sikerült végül az eredeti városkönyvvvel dolgoznom) teljesen egészében átírtam és egy Excel-táblázatban a középkori városi negyedekre lebontva, a tulajdonosváltásokat megjelenítve feldolgoztam. Ehhez kapcsolódóan ezt a városi könyvet összevettem az 1439-ben felvett *Grundbuch* tartalmával valamint az 1510-ben és 1517-ben egy újabb telekkönyv elkészítéséhez előkészített belvárosi lakólistával, így mindezek segítségével igyekeztem összeállítani a telkekre az írott forrásokban megtalálható adatokat.

Röviden megemlíteném még, hogy az elitkutatással kapcsolatban az archontológia és prozopográfia összeállításának megkezdését, valamint kizárólag az elit topográfiájára vonatkozó kutatásokat az 2006–2007-es tanévre elnyert Magyar Zoltán posztdoktori ösztöndíjtámogatás lehetővé tette, ám ahogyan ezt az akkori beszámolómban illetve az OTKA-pályázatban is jeleztem ez a munka még további, alapos levéltári munkát igényelt, annak érdekében, hogy az archontológiai kiadvány a fennmaradt források teljességére épülhessen. Az

ehhez szükséges forrásfeldolgozást is elvégeztem az elmúlt években, és befejeztem az összes városi könyv átnézését, amelyben a tisztségviselésre vonatkozóan bármilyen adat előfordulhatott és ezt követően a fennmaradt okleveleket is végignéztem arra vonatkozóan, hogy melyikben jelöltek meg városi tisztségviselőt. Ennek kapcsán teljes feldolgozásra került még az úgynevezett *Raittbuch*, amely a levéltárban jelzett évkör szerint 1388 és 1580, a valóságban azonban 1438 és 1622 között több hiátussal tartalmaz adatokat a városi adószedők, kamarások és harmincadosok személyére. Mindezen adatok a publikálásra előkészített archontológia gyűjteményben kerültek összegzésre (lásd majd még az eredményeknél). Ezzel párhuzamosan a várostopográfiahoz (illetve a háztulajdonláshoz) hasznosítható adatokat is igyekeztem összegyűjteni – a fent említett telekkönyvvel ellentétben – meglehetősen szórványadatokat tartalmazó forrásokból. Ez utóbbi térhasználatra, háztulajdonlásra vonatkozó gyűjtés azonban még három év után sem tekinthető véglegesen lezártnak, de a legfontosabb forrásokat, a telekkönyvekhez hasonlóan alapvetően a hézagosan fennmaradt különböző adókivetési regisztrumokat (*registrum impositionis taxae*) – számszerint tizenegy listát (részleges és teljes adó illetve bor fizetési – *registrum vinorum* – listákat) – szintén egy Excel-táblázatban teljesen átírva feldolgoztam (és számos okleveles vonatkozó anyagra is készült adatbázis). Ezeket az adólistákat, amennyire ez a tulajdonos–adózó neve alapján lehetséges volt, megkíséreltem összekapcsolni a telekkönyv alapján elkészített táblázatokkal, vagyis az adózásra vonatkozó táblázatokban jelezni a telekkönyv alapján megadott telekszámokat.

Ezt követően még a forrásfeldolgozás kapcsán tovább dolgoztam azzal a térképes anyaggal, amelynek feldolgozását szintén korábban kezdtem el, kizárólag a városvezető elit (polgármesterek – városbírók) háztulajdonlásának megjelenthethősége miatt. A telekszerkezet rekonstrukcióhoz egy 18. századból fennmaradt belvárosi telekszerkezetet ábrázoló térképből indultam ki (AMB, Marquart Map 1765), ahogyan azt korábban Vendelín Jankovič is tette.³¹ Felhasználva még ehhez további 18–19. századi térképeket (alapvetően egy 1750, 1780 és 1820-es térképet, amelyek a teljes belváros telekszerkezete szempontjából relevánsnak bizonyultak, illetve egy 1766–1767-eset, amely a belvárost körülvevő falak tövében lévő telkeket ábrázolta),³² majd a 19. századi kataszteri térkép,³³ valamint az eddig szakirodalomban található adatok és feldolgozások segítségével elkészítettem egy telekkonkordanciát, megpróbálva a mai belvárosi telkekből visszafelé követve megállapítani, hogy a 15. század közepi telekkönyvben meglévő (általam beszámozott) telkek hogyan viszonyul(hat)nak a mai állapotokhoz. A pozsonyi belváros (ami a belső városfalon belüli városrészt jelenti – lásd a mellékelt rekonstrukciós térképet, **2. ábra**) állapota ebből a szempontból relatíve szerencsének mondható, mert bár vannak teljesen átstrukturált részei, az utca- és telekstruktúra már az

említett térképek segítségével is – bár számos finomításra volt ezt követően szükség – viszonylag jól visszakövethető volt. Ám problémaként merült fel, hogy a középkori város vonatkozásában meglehetősen kevés régészeti feltárás eredményei állnak a kutató rendelkezésére és ezek javarésze is leginkább az egyházi épületeket, nem pedig a polgárházakat érinti (erre vonatkozó alig néhány feltárás történt egészen napjainkig). Ugyanakkor az 1960-as illetve 1980-as években meglehetősen részletes műemlékvédelmi leírások, falkutatások készültek az egyes belvárosi házakról, és ami minket leginkább érdekelt azok pinceiről is. Ezek a leírások tartalmazták, hogy az adott épületek bizonyos részei melyik korszak stílusjegyeit hordozzák, így jelezték a gót, a reneszánsz, a barokk és a későbbi hozzáépítéseket. A Szlovák Országos Műemlékvédelmi Hivatal igazgatónöje és munkatársai jóvoltából a teljes anyaghoz hozzáférhettem, amit ezúton is nagyon köszönök nekik. Mivel a magam részéről ezeket az építészek által készített épület alap- és oldalnézeti rajzokat és leírásokat nehezen tudtam volna hasznosítható módon feldolgozni és a későbbiekben "forrásként" használni, ezen a ponton segítséget kaptam német várostörténész illetve régész végzettségű építészekről. Egy 2010-es hamburgi konferencián (lásd a nemzetközi tapasztalatcserénél) szerencsés módon szakmai kapcsolatba kerültem Karsten Ley, majd rajta keresztül Judith Bartel kutatókkal,³⁴ az aacheni egyetem munkatársaival és az ő szakmai segítségükkel készítettük el a kataszteri térképre alapozva a belváros egy olyan telekszerkezeti rekonstrukciós térképét, amely alapvetően az épületleírások középkori (gótikusként berajzolt) pincéinek részleteire alapulva (de a későbbi, reneszánsz és barokk átépítéseket is értelmezve) kísérli meg a telekhatárokat megadni (lásd lentebb **1. ábra**). Természetesen bizonyos problémás részek tisztázását csak további, alapos régészeti ásatásokkal lehetne finomítani (lásd ahogyan ezt Sopron esetében Dávid Ferenc tette³⁵), ám erre történész-kutatóként nincsen befolyásom, így nyilvánvaló maradnak hipotetikusabbnak tekinthető rekonstrukciós részletek. Ezt a térképet aztán sematizálva és a korábban említett – alapvetően az 1765-ös belváros térképekkel "összecsúsztatva" született meg az a rekonstrukciós térkép, amelyre aztán egyrészt a források segítségével azonosítható összes topográfiai elemet megpróbáltam bejelölni és amelyet a későbbiekben a szociotopográfiai kutatások eredményeinek térbeli megjelenítéséhez alaptérképként használtam (lásd lentebb **2. ábra**).

Nemzetközi tapasztalatcsere (kutatóutak, konferenciák, előadások):

A kutatási pályázatban annak idején említettem, hogy már meglévő kapcsolatokkal rendelkezem a münsteri városkutató intézetben (*Institut für vergleichende Städtegeschichte an der Universität Münster*) Prof. Peter Johanekkel, a bécsi városi levéltárban (*Wiener Stadt- und*

Landesarchiv) az (azóta nyugdíjazott) igazgató Prof. Ferdinand Opll-lel, aki egyben a Ludwig Boltzman Institut megbízott vezetője volt, valamint a bécsi egyetemen várostörténeti kérdésekkel foglalkozó néhány kutatójával, köztük Dr. Herwig Weigl-lel és Dr. Martin Scheutz-zal (*Institut für österreichische Geschichtsforschung an der Universität Wien*). Ezeket a kapcsolatokat igyekeztem hasznosítani. Egyrészt abba a szerencsés helyzetbe kerültem, hogy Prof. Peter Johanek meghívására és ajánlásával elnyertem az Alexander von Humboldt Stiftung támogatását arra vonatkozóan, hogy többször, hosszabb időszakot eltölthettem a münsteri összehasonlító várostörténeti intézetben. Ilyen külföldi utazásokra és hosszabb kinti tartózkodásra az OTKA-pályázat anyagi kereteiből nem lett volna lehetőségem – az OTKA-támogatás a később tárgyalt, leeds-i nemzetközi konferencián való részvételt és a pozsonyi illetve bécsi (kutató)utakat célozta. Münsterben számos várostörténeti konferencián vettem részt (lásd ott), többek között ezen keretek között jutottam el a fentebb említett hamburgi ISUF nemzetközi konferenciára is (amely a későbbiekben – ahogyan arra fentebb utaltam – meglehetősen gyümölcsözőnek bizonyult), az intézetben nyilvános előadást tartottam és újabb szakmai kapcsolatokat építhettem ki, amelyeket aztán kiválóan hasznosítani tudtam a leeds-i nemzetközi *workshop* megszervezéséhez. Az OTKA támogatásával ugyanakkor több pozsonyi és bécsi utazásra volt lehetőségem, melyek során az alapvetően levéltári és műemlékvédelmi hivatali kutatások mellett sort kerítettük a kiadott forráskiadvány (lásd a publikációknál) pozsonyi könyvbemutatójára is, a Szlovák Történettudományi Intézet és a Komenius Egyetem munkatársainak hathatós segítsége tette lehetővé, hogy a fentebb említett forrásokhoz hozzájuthassak, és Bécsben az évente megrendezésre kerülő bécsi várostörténeti konferenciákon is részt tudtam venni. Mindezeket túl a bécsi egyetemen szintén tartottam egy nyilvános előadást.

A 2008–2011-es kutatási időszakban az alábbi konferenciákon vettem részt meghívott résztvevőként, illetve előadóként:

- 2008 okt. 14–17. Bécs, Ausztria – Wiener Stadt- und Landesarchiv: *Europäische Städte im Mittelalter, Tagung des Österreichischen Arbeitskreises für Stadtgeschichtsforschung*. A Wiener Stadt- und Landesarchiv által szervezett éves várostörténeti konferencia. (Meghívott résztvevő, saját finanszírozásban.)
- 2008. okt. 30–31. Usti nad Labem, Cseh Köztársaság: *Stand und Perspektiven der Erschliessung der mittelalterlichen und frühneuzeitlichen Stadtbücher*. **Előadás** Szende Katalinnal közösen: “Über Stadtbücher in mittelalterlichen ungarischen Städten.” (A szervezők finanszírozásában.)
- 2009. márc. 23–24. Münster, Németország – Westfälische Wilhelms-Universität Münster: *Stadt und Öffentlichkeit (15.–19. Jahrhundert)*. Az Institut für vergleichende Städtegeschichte által szervezett várostörténeti konferencia. (Meghívott résztvevő, a Humboldt Stiftung finanszírozásában.)

2009. ápr. 28–30. Bonn, Németország – Rheinische Friedrich-Wilhelms-Universität Bonn: Az *Alexander von Humboldt Stiftung* éves konferenciája. **Előadás:** “Urban Space and Urban Society: Comparative Investigation of the Usage of Space and Social Networks in Western-Hungarian Towns (1400–1550).” (A szervezők finanszírozásában.)
2009. máj. 15. Münster, Németország – Institut für vergleichende Städtegeschichte: *Masterclass: Raum der Stadt – Stadt der Räume. Fragen zur Pluralität städtischer Topographien des Teilprojekts B4* (Exzellenzcluster der Wilhelms-Universität Münster). **Előadás:** “Common Space – Individual Space: Some Elements of the Usage of Space in Late Medieval Pressburg.” (A szervezők finanszírozásában.)
2009. okt. 6–8. Bécs, Ausztria – Wiener Stadt- und Landesarchiv: *Stadtgründung und Stadtwerdung. Beiträge von Archäologie und Stadtgeschichtsforschung.* A Wiener Stadt- und Landesarchiv által szervezett éves várostörténeti konferencia. (Meghívott résztvevő, saját finanszírozásban.)
2009. nov. 4–6. Brno, Cseh Köztársaság – Moravská Galerie: *Patterns of Uniqueness: Singularity and Regularity in the Middle Ages in honor of Gerhard Jaritz. A conference organised by the Institute of Greek and Latin Studies, Philosophical Faculty, Charles University in Prague.* **Előadás:** “Individuality and community in urban space.” (A szervezők finanszírozásában.)
2010. febr. 22. Bécs, Ausztria – Universität Wien: *Approaches to Late Medieval Urban History.* Műhelykonferencia az *Institut für österreichische Geschichtsforschung, Universität Wien* szervezésében. **Előadás:** “Urban Space and Urban Society. Investigation of the Usage of Space and Social Networks in Late Medieval Pressburg (1400–1550).” (A szervezők finanszírozásában.)
2010. márc. 15–16. Münster, Németország – Westfälische Wilhelms-Universität Münster: *Metropolenkultur im Transfer. Orte–Inszenierungen–Netzwerke 1880–1930.* Az *Institut für vergleichende Städtegeschichte* által szervezett várostörténeti konferencia. (Meghívott résztvevő, a Humboldt Stiftung finanszírozásában.)
2010. jún. 26. Budapest, Magyarország – Central European University: *How to collect and present information on urban topography.* Műhelykonferencia, amelyre a “Lived Space in Past and Present: Challenges in the Research and Management of Townscape and Cultural Heritage, June 21–27 at the CEU, Medieval Studies Department” című nyári egyetem keretei között került sor. **Előadás:** “Bridging the Gaps in the Evidence: The Reconstruction of Social Spaces in Late Medieval Pressburg.” (CEU – SUN finanszírozásban.)
2010. aug. 20–23. Hamburg/Lübeck, Németország – Universität Hamburg/Institut für Geographie: The Seventeenth Conference of the International Seminar on Urban Form (ISUF) entitled *Formation and Persistence of Townscape.* A münsteri *Institut für vergleichende Städtegeschichte* és az *Institut für Geographie Universität Hamburg* közös szervezésében. (A Humboldt Stiftung finanszírozásában.)
2011. júl. 11–14. Leeds, Nagy-Britannia – University of Leeds: International Medieval Congress 2011 /with special thematic strand: *Poor...Rich*, subtopic: *Social structures and social mobility*. **Előadás:** “From Personal Space to Social Space: The Spatial Elements of Social Mobility in Fifteenth-Century Pressburg/Bratislava.” (OTKA PD-72698 finanszírozásban.)

Ezeket kívül két nyilvános előadást tartottam külföldön:

2010. febr. 5. Institut für vergleichende Städtegeschichte, Münster, Németország – *Freitagskolloquium: Probleme vergleichender Städtegeschichte.* Nyilvános előadás: “Unsere armen Leute. Medieval Hungarian Hospitals in Comparison.”
http://www.uni-muenster.de/imperia/md/content/staedtegeschichte/pdf-dateien/archiv/veranstaltungen/freitagskolloquium/freitagskolloquium_ws_09-10.pdf
2010. dec. 1. Institut für Geschichte, Universität Wien, Bécs, Ausztria – *Institut für Geschichte Vorträge.* Nyilvános előadás: “Medieval Urban Elite Research in East-Central European Context. Obstacles and Possibilities // Mittelalterliche städtische Elitenforschung im ostmitteleuropäischen Kontext. Hindernisse und Möglichkeiten.”
<http://www.univie.ac.at/Geschichte/htdocs/site/arti.php?artiid=90859#8>

Ahogy azt a pályázatomban annak idején megfogalmaztam az összehasonlító megközelítés tanulságainak levonása illetve beépítése legeredményesebben egy nemzetközi kutatókból szervezett tematikus konferencia keretében valósulhatnának meg, de mivel erre külön pénzforrások híján önállóan – Budapesten – nem láttam esélyt, így az évente megrendezésre kerülő leeds-i középkorász konferencia (International Medieval Congress, IMC Leeds) keretein belül terveztem egy több szekcióból álló blokkot megszervezni. Ezt a minikonferenciát a középkorász kongresszus keretein belül 2011. júliusban meg is valósítottuk; a münsteri egyetem egyik oktatójával, Karsten Igel-lel közösen egy tizenöt előadásból álló műhelykonferenciát hoztunk össze, melynek résztvevő között ott volt Peter Johanek (Münster), Anu Mänd (Tallinn), Karsten Igen (Münster), Zrinka Nikolić Jakus (Zágráb), Elisabeth Gruber (Bécs), Jaroslaw Suproniuk (Varsó), Flóra Ágnes (Kolozsvár), Tim Bisschops (Antwerpen), Flora Hirt (Saarbrücken), Martin Musílek (Prága), Sarah Rees Jones (York), Thomas Wozniak (Marburg), Majorossy Judit (Budapest), Justin Colson (London), Carly Deering (Liverpool), Herwig Weigl (Bécs) és Novák Veronika (Budapest). A részletekre vonatkozóan lásd <http://www.leeds.ac.uk/ims/imc/imc2011.html> (*browse by sessions*, amelyen belül: Urban Space and Society, I–V: Networks Inside and Outside; Social Mobility and Careers; Social Structure and Topography; Social Mobility from a Topographical Perspective; Topographical Stories). Az öt szekcióból álló *workshop* célja elsősorban az volt, hogy olyan középkorászokat hozzon össze, akik a nyugat- és kelet-európai régiók különböző városainak társadalmát elsősorban szociotopográfiai, térhasználati, társadalmi mobilitás és a társadalmi kapcsolathálóok szempontjából vizsgálják. A konferencia keretein belül arra kerestük a választ, hogy ezen jelenségek vizsgálatához mennyiben járul hozzá az összehasonlító megközelítés, illetve bizonyos régió – városok – sajátos forrásadottságai milyen eltérő módszertani megoldásokat tesznek illetve nem tesznek lehetővé. A szekciók során nem csupán a nyugat- és a közép-kelet-európai (az angol, a francia és a német területek, a balti, a dalmát illetve a Kárpát-medencei) városokban látható jelenségek közös és eltérő vonásait próbáltuk megfogalmazni, hanem a különböző módszertani megközelítések (a klasszikus narratív források elemzésétől a források és a történeti városatlások összehasonlító feldolgozásán át egészen az új háromdimenziós térképek és a GIS-rendszerben történő adatfeldolgozásig) is helyet kaptak. A konferencián belüli minikonferenciát nagy érdeklődés kísérte,³⁶ és sikerét talán az jelzi, hogy a konferencia folyamán a Brepols könyvkiadó jelenlévő képviselője szervezőként felkért, hogy a szervezőtársammal együtt készítsünk el egy könyvtervezetet a szekciók alapján, mivel a téma és a megközelítés (elsősorban az, hogy az egyébként általában kizárólag önmagukban tárgyalt

nyugat-európai városok mellé igyekeztünk Európa egyéb régióit is bevonni) kiadó érdeklődésére is számot tart. Ennek a kötetnek az elkészítése azonban a jövőbeli feladatok közé tartozik.

A kutatás általános tudományos eredményei (publikációk):

Végezetül rátérnék a kutatási projekt általános eredményeire, amit természetesen egy ilyen beszámolóban nehéz lenne néhány oldalban a tudományos publikációval szemben támasztott igényeknek megfelelően megfogalmazni, így igyekszem ehelyütt azokra az elkészült illetve a közeljövőben megjelenő, vagy hamarosan elkészülő írásaimra utalni, amelyek a három éves kutatás különböző részleteit elemzik.

Először röviden kitérnék a pályázatban megfogalmazott konkrét tudományos tevékenységre, a beígért és megvalósított publikációkra (ehhez lásd még a közleményeket és a mellékelt dokumentumokat). 2008–2009-ben a *Protocollum Testamentorum* forráskiadvány első kötete elkészült, ami aztán az Osztrák Akadémia pénzügyi támogatásának biztosítása miatt egy évvel később 2010-ben jelent meg. A fenti időszakban két tanulmány elkészítését ígértem, az Urbs várostörténeti folyóiratban "A polgári térhasználat elemei a késő-középkori Pozsonyban" című munkám 2009-ben megjelent. A másik tanulmány helyett azonban két lexikon szócikk elkészítésére ("A középkori Pozsony" illetve a "Pozsonyi jogkönyv"), valamint a Madas Edit emlékkönyvbe egy tanulmány megírására ("Ad beneficium ecclesiae: Középkori városi oltárjavadalmak felszereltsége") és a Korall társadalomtörténeti folyóirat tematikus számának elkészítésére került sor, illetve a tervezettől eltérően több nemzetközi konferencián vettem részt. A pozsonyi városi oltárjavadalmakat elemző tanulmányom bár látszólag nem kapcsolódik szorosan a térhasználatához, mégis ennek elkészítése során sikerült néhány javadalmas ház topográfiai helyét meghatároznom (lásd a **2. ábrán**). 2009–2010-ben elkészült a fent említett forráskiadvány második kötete, amely megjelenése a tervekkel ellentétben sajnálatos módon – a kötet megjelenését biztosító Osztrák Jogtörténeti Intézet igazgatójának nyugdíjbavonulása és az ottani intézeti átszervezések miatt – valószínűleg csak 2012 végén valósul meg. Megjelent azonban a városi könyvekről készített közös tanulmányunk Szende Katalinnal, amelynek német változata szintén 2012-re várható. A leeds-i nemzetközi konferenciára az eredeti munkatervvel szemben nem 2010-ben, hanem 2011-ben került sor, aminek több oka is volt. Egyrészt a forrásfeldolgozásnál említett időbeli elcsúszás miatt úgy véltem, hogy szerencsésebb azt az utolsó évre halasztani, másrészt a 2011-es leeds-i konferencia általános témájába (szegények és gazdagok, társadalmi mobilitás) jobban beilleszthető volt a társadalmi mobilitás és térhasználat összefüggéseinek vizsgálata. Így végül

2010-ben egy bécsi műhelykonferencián ("Urban Space and Urban Society. Investigation of the Usage of Space and Social Networks in Late Medieval Pressburg (1400–1550)" címmel) illetve a budapesti Közép-Európai Egyetem nyári egyetemén rendezett konferencián ("Bridging the Gaps in the Evidence: The Reconstruction of Social Spaces in Late Medieval Pressburg") tartottam előadást. Ez utóbbi módszertani és az általam követett rekonstrukciós módszer részletesebb bemutatását egy közeljövőben elkészítendő tanulmányban fogom megjelentetni. 2010-ben azonban elkészült egy írásom, a pozsonyi mészárosok térhasználatára vonatkozóan, amelyben az említett társadalmi csoport összehasonlító vizsgálatán és elemzésén keresztül igyekeztem bemutatni, hogy a pozsonyi források milyen rekonstrukciót tesznek lehetővé és ezt hogyan értelmezhetjük, ha más városokban feltárt jelenségek fényébe is megvizsgáljuk az eredményeinket. Ez a tanulmány az idén (2011-ben) útjára induló, angol nyelvű *Czech and Slovak Journal of Humanities* első számában fog megjelenni, de mivel a megjelenés pontos dátuma még számomra sem ismert ennek a tanulmánynak a szövegét pdf-formátumban a jelentésemhez mellékeltem (**1. melléklet**). A 2010–2011-es utolsó szakaszban a tervek szerint a szociotopográfiai eredményt kívántam egy publikációban összegezni. Ahogyan arra korábban már többször utaltunk a telekrekonstrukció véglegesítésére – a forrásfeldolgozásból adódó csúszás (lásd ott) miatt – végül 2011 elején került sor, így egyrészt a 2010-re tervezett leeds-i konferencia megszervezése átkerült erre az időszakra, és a teljeskörű elemzés is egy kicsit elcsúszott az időben. A Korall társadalomtörténeti folyóirat 2011-es december (46.) tematikus számát, amelyet ez esetben én magam szerkeszték illetve amelyben majd a tanulmányom meg fog jelenni, a szerkesztőbizottsággal egyetértésben a városi térhasználat rekonstrukciós lehetőségeinek szenteltük. Mivel ennek a számnak a munkálatai még folynak, a jelentés mellékletében a szám jelen állás szerinti tartalomjegyzékét csatoltam (**2. melléklet**). Végül megemlítendő, hogy lezárult a pozsonyi városvezetők archontológiai kutatásom és a doktori disszertációmban már korábban mellékletben összegyűjtött egyházi archontológiai adatokkal együtt a jövőben kívánom publikálni (az alábbi címen, illetve sorozatban: "Adalékok a középkori Pozsony világi és egyházi archontológiájához. Segédletek a középkori magyar történelem tanulmányozásához / Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam"), ám ennek megjelentetésének anyagi feltételeit még elő kell teremteni, így a megjelenés ideje nem megadható. Ennek ellenére mellékeltem egy mintaoldal (az 1450–1451-es tisztségviselési évet), annak érdekében, hogy az elvégzett munka jellege megítélhető legyen (**3. melléklet**). A gyűjtés jelenleg (1400 előtti szórványadatokkal) az 1400 és 1540 közötti időszakra vonatkozik. Kérem, hogy a jelentés elfogadásánál ezeket a fentebb említett, ám később megjelenő közleményeket is vegyék figyelembe.

A pozsonyi középkori telekrekonstrukció általános eredményei:

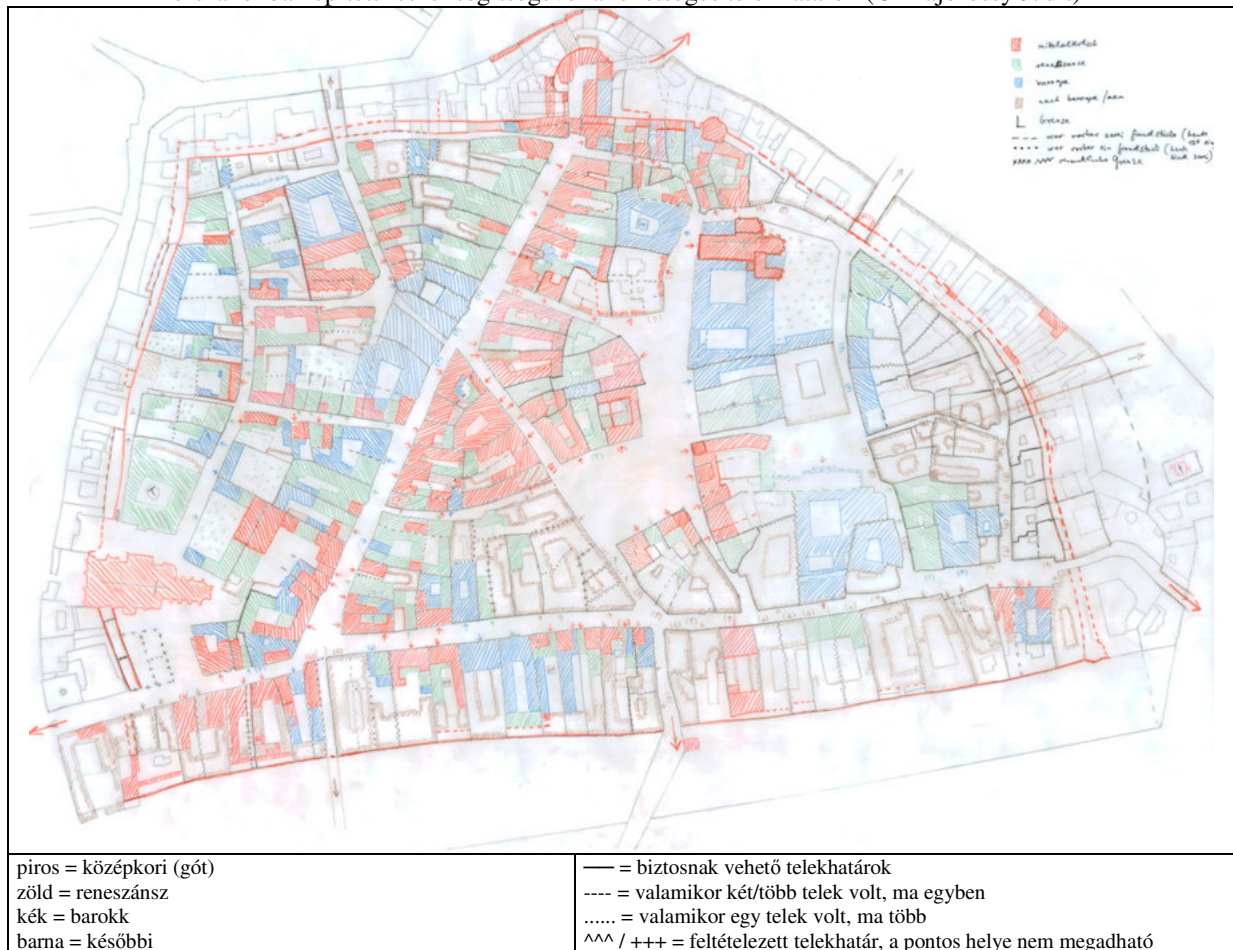
Ahogy azt a feldolgozott forrásoknál és az alkalmazott módszereknél már említettem a kutatás során az írott források (alapvetően a telekkönyvek és adójegyzékek), a fennmaradt 18. századi térképek, a 19. századi kataszteri térkép és a 20. század második felében dokumentált falkutatások eredményeit felhasználva igyekeztem elkészíteni egy olyan térképet a 15. századi Pozsonyról, amelyet aztán a későbbi vizsgálataimhoz alaptérképként használhatok.

Úgy gondolom, hogy a rekonstrukciós munka során köztes fázisban elkészített munkatérkép, amely a kataszteri térkép segítségével megpróbálja egyetlen térképen megjeleníteni a pozsonyi belvárosban a mai épületeken feltárt középkori pincéket illetve alapfalakat illetve ezekből kiindulva megkísérli a lehetséges korábbi telekhatárok helyét meghatározni, már önmagában jelentős eredmény (**1. ábra**). Ezzel az egyetlen gond az, hogy mivel a felhasznált felméréseket és résztérképeket, leírásokat csupán kutatási célokra tették számomra hozzáférhetővé, az így elkészített térkép jelen pillanatban kizárólag saját munkaeszközként – nem publikálható – formában áll a rendelkezésre.

1. ábra

A pozsonyi belváros telekrekonstrukciója 1.

A 19. századi kataszteri felmérésekre alapuló térképen rekonstruálva a mai épületek különböző építészeti korszakokban épített részei segítségével a lehetséges telekhatárok (© Majorossy Judit)

A fenti térkép segítségével a korábban már említett módszerrel (lásd a kutatási módszereknél) az alábbi térképen összegeztem az eddigi topográfiai kutatásaim eredményeit (2. ábra).

2. ábra

Pozsony 15. századi térképe:

a rekonstruált belvárosi telekosztással, az adózási negyedekkel, a városi tornyokkal és kapukkal, valamint a középületekkel és az azonosított hivatkozási pontként használt épületekkel/intézményekkel (© Majorossy Judit)

Rövidítés	Magyarázat
A	az <i>Academia Istropolitana</i> – a rövid életű egyetem – telkei az 1470-es és 1480-as években, a 14. században; <i>Münzhaus</i>), más időszakokban városi polgárok által birtokolt telkek
b1–8	különböző konfraternitások azonosított javadalmasházai (Krisztus Teste, Mindenszentek, stb.)
C	a kanonokok háza
CH	a káptalan épülete
DM	<i>Dürre Mautamt</i> (szárazvám hivatal), a szárazföldön szállított áruk vámszedő háza
F1–2	városi bordélyház (<i>Frauenhaus</i>) 1 = 1422-ben és vsz. előtte; 2 = 1439-től kezdve
G	a <i>Grünstübel</i> (Zöldszoba), alapvetően városi polgárok által birtokolt telek; a forrásokban ezen a megkülönböztető néven találjuk és a ház pincéjében sokszor városi bort is tároltak
H	kisebb lakóterek (valószínűleg szobák) együttese egy közös telken, közös udvarral; a 14. században <i>Christenhof</i> -ként, míg a 15. században <i>Judenhof</i> -ként fordul elő
K	<i>Kathreinhof</i> = Katalin-udvar: a heiligenkreuzi ciszter apátság birtoka volt egészen 1529-ig. Eredetileg az apátság gazdasági épületei és raktárai álltak itt a szerzetesek számára épített kápolnával. A 15. század végétől a város kibérelte az apátságtól, és a kisebb lakóterei (szobáit) bérleti díj fejében kiadta. A kápolnában a városi polgárok is rendeltek miséket
M	<i>Münichhof</i> (Barátudvar): eleinte városi polgárok által birtokolt telek; az 1470-es éveket követően a (Pozsony melletti) máriavölgyi pálosok városi rezidenciaként használták
P (Pm; Pl)	városi plébániaházak (Pm = a Szent Márton-plébánia háza; Pl = a Szent Lőrinc plébánia régi (1) illetve új (2) háza)
S	feltehetően a Szent Márton plébánia iskolája
W	<i>Weitenhof</i> (ritkábban <i>Mertenhof</i>): eleinte magántulajdonú telek; a város a későbbiekben (a 15. század folyamán) gazdasági – valószínűleg raktározási – célokra használta
WT	<i>Wasserturm</i> (Víz-torony), a Dunán szállított áruk vámszedő helye
I–XII.	a város adófizető egységei a forrásneveikkel <i>prima pars</i> (piros): I. = Sluttergasse; II. = Gaissgasse; III. = Nonnenpeunt; IV. = Michalsgasse bey der Nonnenpeunt (a) and in Neusidl (b); V. = Hochstrasse; VI. = Schöndorfergasse; <i>secunda pars</i> (kék): VII. = Spitalneusidl (a) und Reichartsgasse (b); VIII. = Donauneusidl; IX. = Neustadt (a) und Piscatores (b); X. = Wedritz und Fudluck (a); <i>tercia et quarta pars</i> (zöld): XI. = belvárosi első negyed (<i>in der Stat bey Wedritzer tor</i>); XII. = belvárosi második negyed (<i>in der Stat des andern tayls</i>)

Mindez természetesen csak úgy vált lehetségessé, hogy a feltárt és feldolgozott források – elsősorban a telekkönyv és az adójegyzékek segítségével – az adószedés (illetve telekkönyv összeállítás) során követett bejárési útvonalat rekonstuáltam és ennek következtében lokalizálhatóvá váltak a belvárosi telkek tulajdonosai.

A városvezető elitkutatás általános eredményei:

A városi társadalom általános vizsgálata során természetesen a városvezető elit tagjai azok, akik leggyakrabban megjelennek a forrásokban, hiszen magukat a városi forrásokat is alapvetően nekik köszönhetjük. Így a kutatás fókuszába állított városvezetők, a városi közösségben valamilyen tisztséget betöltő polgárok személyének vizsgálatával tudjuk talán a legtöbbet feltárni egy adott város társadalmi térhasználatáról is. Nyilvánvalóan az így lehatárolt réteg a társadalom csupán kisebb, szűk csoportját képviseli, de ez a csoport tárja a legszélesebbre az ablakot ahhoz, hogy az egyébként meglehetősen szófukar – adott esetben csupán töredékes – források segítségével bármi feltáruljon a középkor végi városi társadalom életéből. Ezért a pozsonyi városvezetés archontológiájának elkészítése és a felső városvezetők (a polgármesteri, városbírói és belső tanácsosi tisztséget betöltő polgárok) elkülönített kutatása nem független a városi társadalom és térhasználat általános kutatásától.

Ezt a résztémát egyébként egy másik Németh István által irányított OTKA-projekt keretein belül több város összehasonlításában párhuzamosan is vizsgáltam. A bécsi egyetemen ebben a témában 2010. decemberében tartott (lásd fentebb a nemzetközi kapcsolatoknál) előadásom anyagát a közeljövőben fogom publikálható formában elkészíteni, illetve a részletekbe menő elemzés az archontológiai kiadvány bevezetőjében kerül majd összegzésre, ám néhány általános megállapításra itt is kitérnék. A korábbi városi elite vonatkozó kutatások Sopront és Pozsonyt nem csupán a közelségük miatt, hanem alapvetően az első ránézésre hasonlóknak tűnő városvezetési struktúra miatt is egy kalap alá vette, hiszen ez a két város az, ahol a városbíró és a tizenkét belső tanácsos mellett már a 14. században megjelent a polgármesteri funkció. Ám a látszólag hasonló szerkezetű középkori városvezetés valójában már a kezdeti ponton kisebb eltérést mutat, mivel a soproni polgármesteri funkció egy teljesen új poszt megjelenését jelentette (vagyis ennek nyomán a tizenkét belső tanácsos mellett ezt követően még két felsővezetői pozíciót találunk), ezzel szemben Pozsonyban az idők folyamán a tizenkét tanácsos közül az egyikből, eleinte alapvetően a pénzügyekért felelős főtanácsosi minőségben, vált polgármester (így szám szerint megmaradt az összesen tizenhárom legfelső elit városi tisztviselő). Ennek fényében már talán nem meglepő, hogy a polgármester és városbíró posztok szerepe (fontossága?, elsősége?) is bizonyos mértékig másképpen alakult, és a pozsonyi

polgármester szerepköre sem teljesen egyértelműen úgy alakult, mint Sopronban. Hiszen Sopronban már a 15. század folyamán megfigyelhető, hogy a polgármester az intulációkban az első helyre tört. Ezt Pozsonyban még teljesen egyértelműen a 16. század közepén sem jelenthető ki. Mindezt az is alátámasztja, hogy Goda Károly soproni elemzéséből egyértelműen látszik,³⁷ hogy a ranglétrán való társadalmi felemelkedés legfelső szintje a polgármesterség, és aki ezt a tisztelet elérte, ezt követően később már nem kerül a városbírói pozícióba és az is jellemzőbb, hogy számos rövid ideig tartó városbíróvá, ám jóval kevesebb rövid ideig tartó polgármesterségre találunk példát. Az általam elkészített karrierképek ugyanakkor Pozsonyban még az 1550-es években is azt mutatják, hogy a két felsővezetői poszt bármelyikét bizonyos polgárok felváltva viselték. Sokkal jellemzőbb az a példa, amikor egy adott városvezető először polgármester, majd városbíró, esetleg ismét polgármester, vagy adott esetben városbíró először, de a polgármestersége után ismét felbukkan városbíróként. Mindez a látszólag hasonló, alapvetően azonban mégis különbségeket mutató struktúra a két város kapcsolatháló-építésében is nyilvánvalóan megmutatkozik (még ha ez a középkori időszakra vonatkozóan nem is mindig egyértelműen kimutatható), hiszen ha úgy tetszik két *non-plus-ultra* pozíciót is találunk a városban, amelyhez a kapcsolati tőke keresésben fordulni lehet. Ez persze nem minden időszakban jelent több polgárt, hiszen előfordul, hogy adott időszakban a két fő posztot egy igen szűk csoport tagjai tartják a kezükben. Ilyen például az 1440-es évektől kezdődik nagyjából harmincéves városvezetői időszak.

Sopron és Pozsony összehasonlításában szintén az eltérő jelenségek között figyelhető meg a kamarási poszt betöltésének az alakulása is. Ugyanis attól az időszaktól kezdve, hogy a külön kamarási pozíció jelenléte Pozsonyban a forrásokból adatható (elsődlegesen az 1430-as évektől, amikor a kamarási számadáskönyvek forrástípusa megjelent a városban) a kutatások eredményeként kimutatható, hogy a tisztelet mindig egy külső tanácsos viselte, aki a polgármester felügyelete alatt állt. Ezzel szemben Sopronban a kamarás mindig belső tanácsos volt. Az ismételt eltérés eredményeként úgy tűnik, hogy Pozsonyban a kamarási poszt a belső tanácsossá válás előszobáját jelentette, hiszen nagyon sok karriertörténet kamarási állomása után nemsokkal az adott polgárt a belső tanácsban találjuk. Ebben a vonásban a város például Kolozsvár gyakorlatával állítható párhuzamba.³⁸ Hasonlóan az archontológiai kutatás eredményeként azt is megállapíthatjuk, hogy a 15. századi, 16. század eleji Pozsonyban a világi templomatyák, a hegymesterek, a piaci bírók és hídmesterek mindig a külső tanácsból kerültek ki. Sopronban a templomok világi felügyelete például szintén mindig belső tanácsosi kézben volt. Ugyanakkor a pozsonyi közösség számára úgy tűnik, hogy az igen jelentős banki (pénzkölcsönző) szerepet is betöltő városi ispotály számított annyira fontos intézménynek,

hogyan az igazgatásával megbízott ispotálymester az esetek többségében a belső tanács egyik tagja volt, ez úgy tűnik, hogy majd az 1560-as évektől változik meg, amikor ezt a posztot is a külső tanácsosok kezében látjuk. Mindezekkel szemben a más városokban ritkán előforduló jelenségként polgári származású, tanácsos városkapitány (*stat hauptman*), akinek alakja a forrásokban jól elkülöníthetően elválik a király által kinevezett, nemesi származású pozsonyi várkapitányétól, mindig a belső tanácsban van – annak látszólag legprominensebb tagja (bár ez az első a 15. századi forrásokban csak nehezen megfogható). Az első időszakban, elsősorban az 1430-as, 1440-es évektől általában olyan polgárokat találunk ezen poszton, akik jellemző módon már voltak legfelső vezetők (városbíró, polgármester), vagy ritkább esetben ezt követően lettek azokká. E tekintetben az 1530-as években érzékelhető némi változás, amikor a városkapitányok bár még mindig belső tanácsosok, de már ritkán a volt és leendő legfelső vezetők köréből kerültek ki. Ezen általános trendbe a vizsgált időszakba három polgár esete nem illeszkedik, akik révén elérkezünk a kapcsolatháló-elemzés tényleges hozadékához. A mintába nem illő kivételek mögött ugyanis a rejtett társadalmi kapcsolatok állnak, amelyek magyarázatot adnak arra, hogy miért lehetséges, hogy az adott három esetben külső tanácsosok köréből került ki a városkapitány. Mindez jelenthetett távolabbi vérségi családi kapcsolatot, de éppen úgy házasság révén "felvett" rokonságot, vagy éppen jelenthette az egyik belső tanácsos példán felüli befolyását is. Ugyanakkor az is megfigyelhető, hogy ezek a kivételek is leginkább az 1450-as évek időszakára jellemzőek, amikor a többi jelenség elemzése kapcsán is megfigyelhető, hogy a rejtett kapcsolatháló bizonyos kivételes helyzeteket hozott az egyébként kirajzolódó gyakorlathoz képest.

A Pozsonyra elvégzett elemzést abból a szempontból is megvizsgálhatjuk, hogy a városi felsővezetésbe hány százalékban kerülhetett be új polgár egy adott időszakban, ami nyilvánvalóan a kapcsolatháló sűrűségének, szövevényességének mértékét szintén meghatározza. Az 1400 és 1550 közötti időszakban a legfelső vezetést (városbíró, polgármester, belső tanácsosok) harmincévenkénti periodusokban vizsgálva mind a városbírói illetve polgármesteri, mind pedig a tanácsosi tisztségben nagyjából 40% új embert találunk, ami számszerint azonban nagyjából összesen negyven–ötven embert jelent a felsővezetésben (ami még az alacsonyabb 5000-es lakosságsszámmal számolva sincs a lakosság 1%), és az előző időszakhoz mérve a szám tovább csökken, mivel az újonnan bekerülők száma időszakonként nagyjából huszonöt–harminc polgár. A hatalomba való bekerülés útjai között megtaláljuk a kedvező házassági stratégiát követő (és az ehhez felhasznált, illetve ennek révén nyert kapcsolati tőkét kihasználó) polgárok példáját éppenúgy, ahogyan a klasszikus nagykereskedői státusból fakadó eleve privilegizált helyzetű polgárok hatalomba kerülésének mintáját.

Pozsony esetében – még vizsgálandó módon – egyes polgárok esetében az udvari kapcsolatok szerepe sem elhanyagolható (bár ezeknek úgy tűnik, inkább a vagyonszerzésben volt jelentősebb a szerepük). Sopronhoz hasonlóan Pozsonyban is elmondható, hogy az 1400-as és az 1550-es évek közötti időszakban a polgármesteri vagy városbírói pozícióban feltűnő személyek jellemzően részben, vagy kizárólagosan kereskedelmi tevékenységet folytattak, és a pozsonyi városvezető polgárokra is meghatározó jelenség, hogy nagyrésztük valamilyen formában bekapcsolódott a bortermelésbe, illetve sokuk még az élőállat-kivitelbe is. Ez utóbbi jelenség részeként már az 1400-as években megtaláljuk a kereskedő-mészárosok egy-egy képviselőjét még a legfelsőbb vezetésben is (lásd erre vonatkozóan az **1. mellékletben** csatolt megjelenés előtt álló tanulmányomat). A 15. század végére és a 16. század elejére pedig felbukkannak a különböző kézműves foglalkozású városvezetők is. És ezen a ponton kapcsolhatók össze igazán a szociotopográfiai kutatás eredményei a városvezető elit kutatásával (erre példákat az említett decemberben megjelenő Korall-tanulmányomban olvashatunk majd).

A pozsonyi társadalomtopográfiai kutatások általános eredményei:

Társadalomtopográfiai vizsgálatok során módszertani szempontból egyszerre két problémával is szembesülünk: lehetséges-e a késő középkori források alapján egyrészt a társadalmi rétegződésre, másrészt annak grafikusán ábrázolható, de még inkább topográfiai és térbeli megjelenésére vonatkozó következtetéseket levonni? További problémaként merül fel a kérdés, hogy az egykori városi társadalom működésének mely aspektusait szükséges még feltárni ahhoz, hogy a társadalmi szerkezet és társadalomtopográfia ne csak önmagában, egy kimerevített képként lógjon a levegőben. A premodern városok társadalomtopográfiai szempontból történő vizsgálatának alapproblémája már a „társadalomtopográfia” fogalmában benne rejlik: a kutatás ugyanis abból a feltételezésből indul ki, hogy lehetséges társadalmi struktúrákat a térképen helyrajzi pontossággal lokalizálni. Ez az elgondolás a 19. század végi, 20. század eleji városokra alkalmazva helytálló is, hiszen itt társadalmi indikátorok sokasága áll a kutató rendelkezésére, melyek segítségével elemezhetők a különböző időszakokban érvényesülő kontinuitások és változások. A forráshiány a premodern városok esetében azonban nagyon is létező probléma. Statisztikai anyag vagy a társadalmi összefonódások rekonstruálására alkalmas források, amelyek kiterjedésüknél fogva hosszú távon tennék lehetővé a városi tér társadalmi dimenzióban történő megfigyelését, a késő középkori és kora újkorban nem állnak rendelkezésünkre kellő mennyiségben.

A fentebb megfogalmazott gondolatok ugyanakkor olyankor sem szabad, hogy eltántorítsanak bennünket a megalapozott kutatástól, amikor nem vagyunk elhalmozva forrásokkal: vagyis a késő középkori városok esetében szinte kivétel nélkül. Az elmondottaknak emlékeztetniük kell azonban látómezőnk behatároltságára, melyről nem csak gondolkodnunk és vitatkoznunk kell, de amelyet a kutatási eredmények kiértékelésénél is figyelembe kell vennünk. A premodern városok társadalomtopográfiájának problematikus volta tehát végül is kevésbé a módszerben, sokkal inkább a társadalmi indikátorok, a rendelkezésre álló források hiányában, kiértékelésük és értelmezésük nehézségeiben, valamint a forrásokból megállapított társadalmi rétegződés, illetve az ezzel összefüggő, térbeli hozzárendelés pontosságának mértékében rejlik. Illetve a forrásbázis kiszélesítése lehetővé teszi, hogy a különböző szereplők tevékenysége, mint a városi társadalmi tér társadalmi csoportjainak aktivitása kerüljön a középpontba, s így a szociotopográfia első pillantásra kimerevítettnek tűnő térképe is megmozduljon.

Mivel részletesebb bemutatást egyrészt a mészárosok vonatkozásában (lásd **1. melléklet**) illetve további foglalkozáscsoportok vonatkozásában a hamarosan megjelenő Korall-tanulmányban olvashatunk, e jelentésben csak egy kérdéskörre térnék ki részletesebben, ami a fent említett egy időmetszetbeli kép megmozdulását is jól érzékelteti és egyben jelzi, hogy bár Pozsony vonatkozásában sem vagyunk hatalmas mennyiségű forrással ellátva, még a relatíve kevésnek tűnő adójegyzékek segítségével is feltárulnak bizonyos jelenségek, ha a források összességének és komplex elemzési módszernek a keretei között használjuk fel azokat.

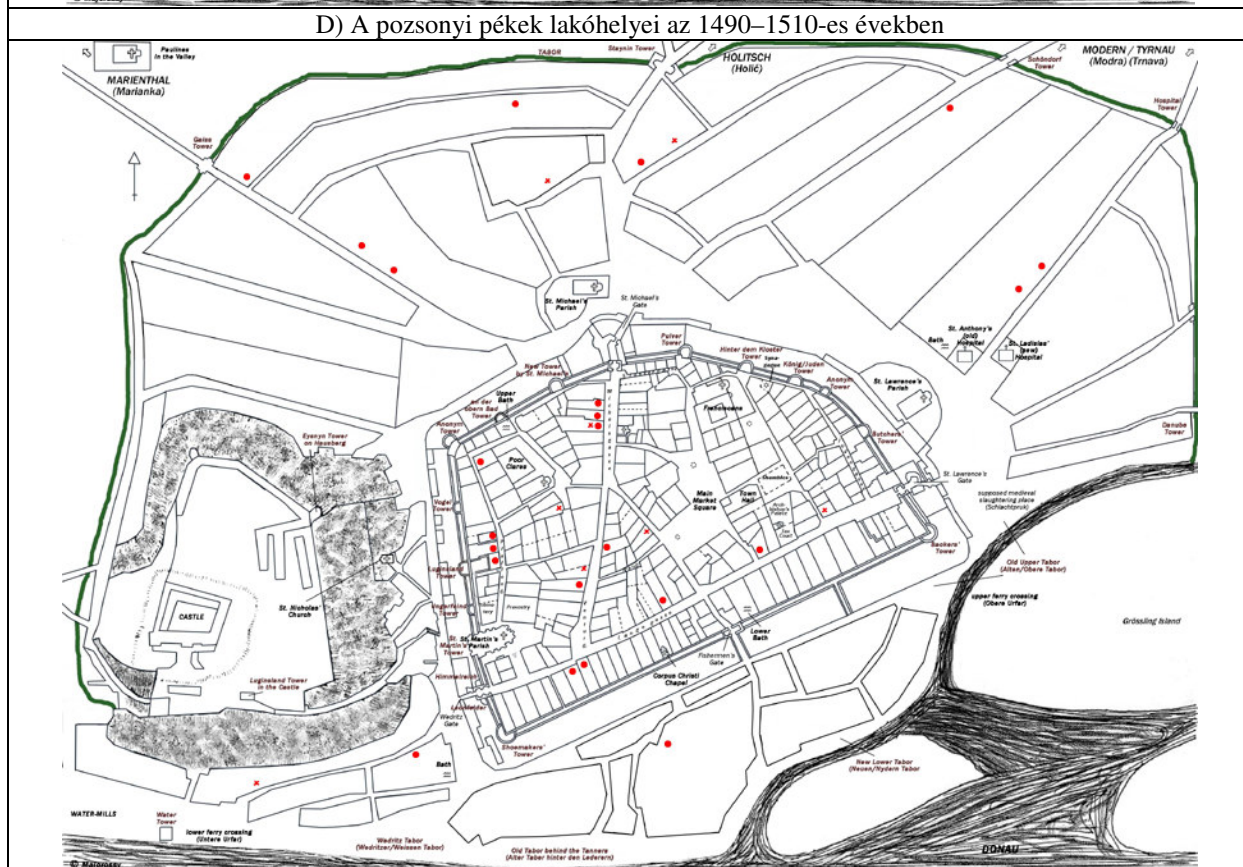
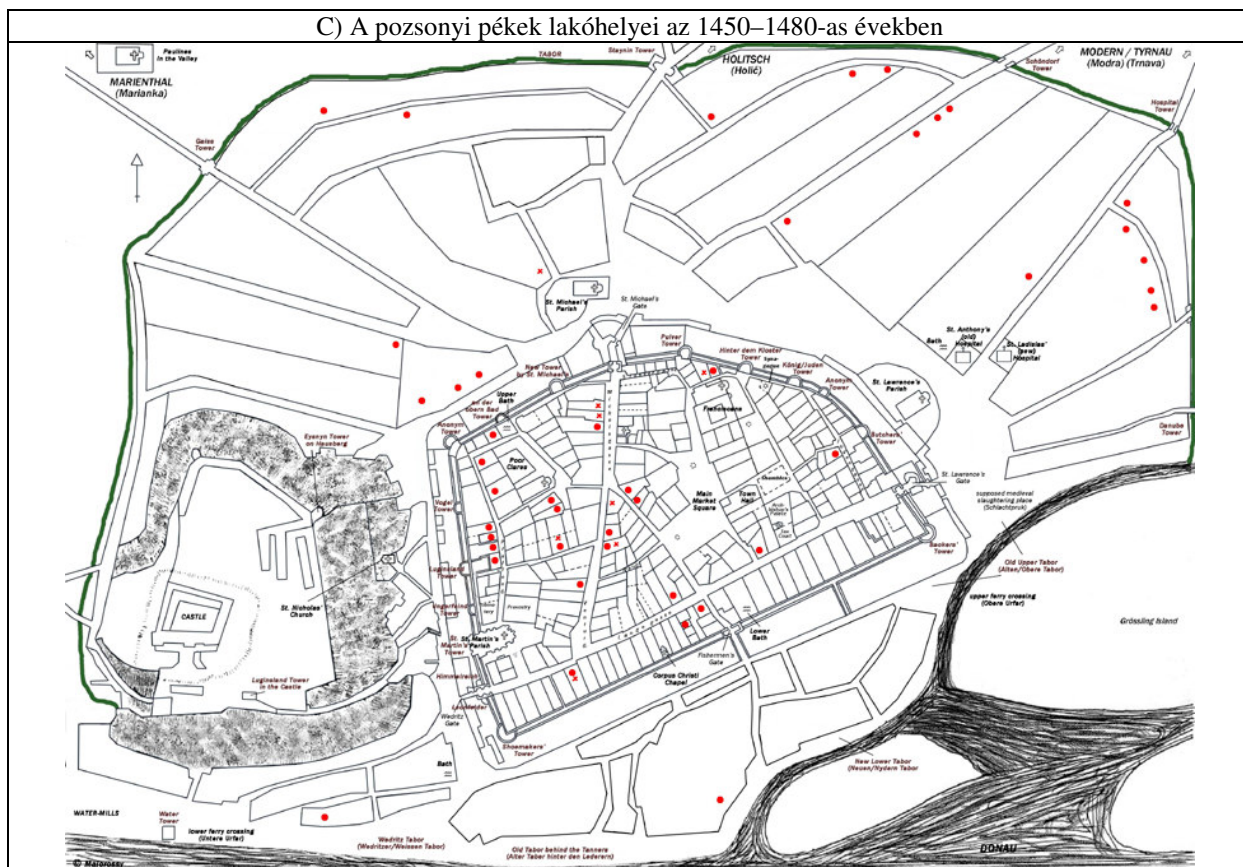
Vegyük például a pozsonyi pékek társadalmi csoportját. A legkorábbi forrás, egy 1379-es adójegyzék csupán a külvárosi adózók vonatkozásában maradt ránk, ám jelen esetben éppen ennek segítségével sikerül a változó képet rekonstruálnunk. A fennmaradt pozsonyi adójegyzékek nagyjából húsz-harmincévenként teszik lehetővé egy pillanatkép felvázolását és a legkorábbi a 14. századi kép az általam rekonstruált térképen nem megjeleníthető, mivel az alapvető forrásként használt telekkönyv 1439-es rögzítése előtt a város a Zsigmond-korban jelentős topográfiai változásokon ment át és a telekkönyv ennek a folyamatnak leginkább a végét rögzíti. Mindezek ellenére, amikor a pékek társadalmi csoportját közelebbről megvizsgáljuk kézzel foghatóvá az a jelenség, miszerint bizonyos korábban a várat kiszolgáló foglalkozások – köztük a pékek, de hasonlóképpen a mészárosok, vagy a cipészek is – térbeli elhelyezkedése a vár tövében illetve annak közelében koncentrálódott. A pékek esetében az adójegyzékben még név szerint is létezett a pékek utcája (*platea pistorum*), amelyet az általánosan elvégzett elemzés fényében a magam részéről úgy vélem, hogy valahol a Szent Mihály-templom környékén kell keresnünk (lásd **2. ábra**). Ugyanakkor az 1420/1430-as évekre már az időközben létrejövő fallal körülvett belvárosban találjuk (**3.a ábra**), és a későbbi

időmetszetekben készített térképek jelzik (**3.b–d ábrák**), hogy a későbbiekben a belvároson belül is mozdul a kép és kisebb eltéréseket láthatunk a forrásokból beazonosítani sikerült pékek lakóhelyeit illetően. Ugyanakkor az is látszik, hogy esetükben az a jelenség miszerint a 14. században még egyetlen utcában koncentráltan találjuk őket, a 15. századra megváltozik.

3. ábra

A pozsonyi pékek lakóhelyei időbeli változása

A cipészeket például ugyanakkor az első térképeken a Vödrici-kapu közvetlen közelében találjuk, ám a 15. század második felére lassanként "elmozdulnak" onnan a *Ventur-gasse*

környékére. A fentiekhez hasonló módon számos foglalkozáscsoport tagjait igyekeztünk az adott időmetszetekben a térképen megjeleníteni. Az alábbi tíz csoportba rendeztem őket, amelyen belül azokat a foglalkozásokat különítettem alcsoportba el, amelynek képviselői kellő számban azonosíthatóak voltak a forrásokból, a nagyon kis számban előkerülő foglalkozást űzőket együttesen kezeltem az adott csoporton belüli egyéb kategóriában: 1) élelmezéssel összefüggő foglalkozások (mészáros, pék, molnár); 2) textilesek (szabó, takács, kalapos, posztónyíró); 3) bőrrel és szőrmével dolgozók (szűcs, tímár, suszter, egyéb – nyerges, szíjgyártó, táskás); 4) fémesek (aranyműves, fegyverkészítő, kovács, egyéb – késes/kanalas, ónöntő); 5) építkezéssel összefüggő foglalkozások (ács/asztalos, kőműves, lakatos); 6) szállítással illetve a vízzel összefüggő foglalkozások (fuvaros, kerékgyártó, fazekas, halász, egyéb – kádár, hordóhúzó, kötélverő); 7) "értelmiségi" foglalkozás (együttesen: orvos, patikus, fürdős, borbély); 8) vegyes (például viaszöntő, gyertyakészítő, szakács, mészégető, szőlőkapás, stb.); 9) kereskedők; 10) városvezetők (városbíró, polgármester, belső tanácsosok). Ennek megfelelően a fenti négy időmetszetet minden esetben elkülönítve összesen jelenleg száz (25x4) fentiekhez hasonló térképet készítettem el (a vegyes kategória illetve a kereskedők kategóriája egyenlőre feldolgozás alatt van).

Ezen térképek mindegyike egy adott társadalmi csoportot az egyéni tényezők figyelembe vétele nélkül kezel, ugyanakkor lehetővé teszi, hogy az adott csoport térhasználatáról illetve annak változásáról valamit megtudjunk, még akkor is ha arra vonatkozóan írott bizonyítékaink nem nagyon maradtak fenn (lásd például az említett pékek utcájának léte illetve annak eltűnése). Az ácsok és asztalosok lakóhelyei például a 15. század közepén a várhegy tövében, a Vízi-torony közelében nagyobb százalékban előfordulnak, vagyis megkockáztatható egy olyan feltételezés, hogy a forrásokban felbukkanó, egyébként nem lokalizálható *czimerhut*, vagyis az ácsok műhelye valahol erre felé lehetett, hiszen itt ráadásul nagyobb tér állt rendelkezésre a hatalmas szálfák feldolgozására. Ilyen és ehhez hasonló térhasználati elemek tárultak fel a vizsgálat során, amelyeknek a részletesen leginkább a tudományos publikációkban történt (illetve történik) meg. Ugyanakkor egy adott foglalkozáscsoport általánosan felvázolt topográfiája bizonyos esetben az egyes konkrét polgárokról is többet elárulhat, amennyiben a telekkönyv alapján megállapíthatjuk, hogy hol voltak háztulajdonosok. Ez utóbbira néhány példát a decemberben megjelenő Korall-tanulmányomban részleteztem.

Ugyanakkor mivel a városi tér és társadalom problematikája egy meglehetősen komplex kutatási téma, így egy hároméves projekt lezárása csupán a fentiekben röviden összegzett rész kérdések lezárását jelenti, ám számos az eddigi részeredményekre alapuló további feladat elvégzésére van még szükség, hogy egy késő középkori városi társadalom a maga

összetettségében feltáruhásson, már amennyire azt a komplex módszertannal feldolgozott, de mégiscsak meglehetősen szűkös források lehetővé teszik. Illetve a jelen kutatás során feltárt társadalmi csoportokra vonatkozó megállapításokat megfelelő elemzéssel abba az irányba kell tovább vizsgálni, hogy – ahogyan azt már fentebb említettük – a különböző szereplők tevékenysége, mint a városi társadalmi tér társadalmi csoportjainak aktivitása kerüljön a középpontba, s így a szociotopográfia első látásra kimerevítettnek tűnő térképe is megmozduljon.

Közlemények (a kutatási időszakban megjelent és megjelenés előtt álló publikációk):

Előkészületben:

- Majorossy, J. (2011/2012): Community and Individuality in Urban Space. The Socio-Topography of Butchers in Medieval Urban Space. The Case of Pressburg in Comparison.) *Czech and Slovak Journal of Humanities* 1 (2011) – **várható megjelenés 2011 december / 2012 január.**
- Majorossy, J. (2011): "A foglalkozás topográfiája. A személyes tértől a társadalmi térig. A társadalmi mobilitás térbeli elemei a 15. századi Pozsonyban." *Korall. Társadalomtörténeti Folyóirat* 46 (2011/4) – **várható megjelenés 2011 december közepe.**
- "Tér-kép – Térkép. A városi térhasználat elemzési lehetőségei." *Korall. Társadalomtörténeti Folyóirat* 46 (2009) December. (A tematikus szám felelős szerkesztője.) – **várható megjelenés 2011 december közepe.**
- Majorossy, J. (2012): Bridging the Gaps in the Evidence: the Reconstruction of Social Spaces in Late Medieval Pressburg. – **előkészületben.**
- Majorossy, J. (előkészületben): Adalékok a középkori Pozsony világi és egyházi archontológiájához. Segédletek a középkori magyar történelem tanulmányozásához / Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 3. Budapest, **szerkesztés alatt – megjelenés anyagi források függvénye.**

2011

- Majorossy, J. (2011): "«I wish my body to hallowed ground...» Testamentary Orders of the Burghers of Late Medieval Pressburg about Their Own Burial," in: *On Old Age. Approaching Death in Antiquity and the Middle Ages.* (Studies in the History of Daily Life (800–1600), 2.) Ed. by Christian Krötzel, Katariina Mustakallio. Turnhout: Brepols. 97–132. old.

2010

- Majorossy, J. – Szende, K. (2010) hrsg. von: *Das Pressburger Protocollum Testamentorum 1410 (1427)–1529.* Teil 1: 1410–1487. Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Klasse, Kommission für Rechtsgeschichte Österreichs, Fontes rerum Austriacarum, Dritte Abteilung: Fontes Iuris. Band 21/1. Wien: Böhlau Verlag. 535 old. (**Teil 2: 1487–1529 – előrelátható megjelenés 2012 december**)
- Majorossy, J. – Szende, K. (2010): "Sources for the Hospitals in Medieval and Early Modern Hungary," in: *Quellen zur europäischen Spitalgeschichte in Mittelalter und Früher Neuzeit / Sources for the History of Hospitals in Medieval and Early Modern Europe.* Quelleneditionen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung. Hrsg. von Martin Scheutz, Andrea Sommerlechner, Herwig Weigl, Alfred Stefan Weiß. Wien–München: R. Oldenbourg Verlag–Böhlau Verlag. 637–682. old.
- Majorossy, J. – Szende, K. (2010): "Městské knihy ve středověkých uherských městech (se zvláštním zřetelem na bratislavskou knihu Protocollum Testamentorum) [Über Stadtbücher in mittelalterlichen ungarischen Städten (mit besonderer Berücksichtigung Pressburger Protocollum Testamentorum)]," in: *Stav a perspektivy zpřístupňování středověkých a raně novověkých městských knih* [Stand und Perspektiven der Erschließung mittelalterlicher und frühneuzeitlicher Stadtbücher]. Hrsg. von Ludmila Sulítková. Ústí nad Labem: University Jana Evangelisty Purkyně. 199–212. old. (**A német változat megjelenése 2012.**)

2009

- Majorossy, J. (2009): "A polgári térhasználat elemei a késő-középkori Pozsonyban." *Urbs, Magyar Várostörténeti Évkönyv* 4 (2009): 73–97. old.
- Majorossy, J. (2009): "Ad beneficium ecclesiae: Középkori városi oltárjavadalmak felszereltsége," in: *Magistrae discipuli. Tanulmányok Madas Edit tiszteletére.* Szerk. Nemerényi Előd. A Magyar Könyvszemle és a Mokka R-Egyesület Füzetei 3. Budapest: Argumentum Kiadó. 215–233. old.
- Majorossy, J. (2009): "Pozsony a középkorban," in: *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon: Középkor és Kora Újkor.* IX. Szerk. Kőszeghy Péter, Tamás Zsuzsa. Budapest. Balassi Kiadó. 240–250. old.
- Majorossy, J. (2009): "Pozsonyi jogkönyv," in: *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon: Középkor és Kora Újkor.* IX. Szerk. Kőszeghy Péter, Tamás Zsuzsa. Budapest. Balassi Kiadó. 268–269. old.
- "A Magyar Királyság európai szemmel." *Korall. Társadalomtörténeti Folyóirat* 38 (2009) December. 207. old. (A tematikus szám felelős szerkesztője.)

2008

- Majorossy, J. (2008): "Egy tekintélyes pozsonyi polgár: Friedrich Voyt (†ca.1521)," in: *Redite ad cor: Tanulmányok Sahin-Tóth Péter emlékére.* Szerk. Krász Lilla, Oborni Teréz. Budapest: Eötvös Kiadó. 447–463. old.
- Majorossy, J. – Goda, K. (2008): "Städtische Selbstverwaltung und Schriftproduktion im spätmittelalterlichen Königreich Ungarn: Eine Quellenkunde für Ödenburg und Preßburg," *Pro Civitate Austriae, Informationen zur Stadtgeschichtsforschung in Österreich,* Neue Folge 13 (2008): 62–100. old.
- Majorossy, J. (2008): "Late Medieval Confraternities in Pressburg," in: *Pfarreien in Mitteleuropa im Mittelalter. Deutschland, Polen, Tschechien und Ungarn im Vergleich.* Hrsg. von Nathalie Kruppa, Leszek Zygmier. Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts für Geschichte 238. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht. 339–362. old.

Hivatkozott irodalomra vonatkozó jegyzetek:

¹ Számos munka mellett lásd például: Peter Arnade: *Realms of Ritual. Burgundian Ceremony and Civic Life in Late Medieval Ghent*. Ithaca–London: Cornell University Press, 1996. Andrea Löther: *Prozessionen in spätmittelalterlichen Städten. Politische Partizipation, obrigkeitliche Inszenierung, städtische Einheit*. Norm und Struktur: Studien zum sozialen Wandel in Mittelalter und Früher Neuzeit, 12. Köln–Weimar–Wien: Böhlau Verlag, 1999.

² Lásd például: Michael Aston–James Bond: *The Landscape of Towns*. Dent, 1976.

³ Az 1970 évek óta folyó német városatlasz kiadások (1973–2000-ig 51 atlasz). A 1990-es évek óta a projekt a münsteri *Institut für vergleichende Städtegeschichte* vezetésével *Deutscher Historischer Städteatlas* sorozatként: <http://www.uni-muenster.de/Staedtegeschichte/Publikationen/Atlanten/DtHistStAtlas.shtml>.

⁴ 1981 óta a *Royal Irish Academy* égisze alatt az *Irish Historic Towns Atlas* (IHTA) projekt: <http://www.ria.ie/projects/ihta/index.html>.

⁵ A *Wiener Stadt- und Landesarchiv* a *Ludwig-Boltzmann-Institut für Stadtgeschichtsforschung* intézetével közösen: <http://www.wien.gv.at/kultur/archiv/kooperationen/lbi/staedteatlas/>.

⁶ A részvevő országokra vonatkozóan lásd: <http://www.wien.gv.at/english/history/historictowns/index.htm>.

⁷ Először a Professzor Kubinyi András vezetésével 2004–2008 között folyó OTKA projekt keretein belül ("Magyarország Városainak Történeti Atlasza") Buda 1686-ig, Sopron, Kecskemét, és Sátoraljaújhely térképei készültek el, melyek közül a soproni városatlasz 2010-ben nyomtatott formában is megjelent (Jankó Ferenc–Kücsán József–Szende Katalin (szerk.): *Sopron*. Magyar Várostörténeti Atlasz / Hungarian Atlas of Historic Towns 1. Sopron, 2010.) Egy újabb OKTA-program keretében 2010–2013 között pedig Buda 1686–1848, Kőszeg, Miskolc, Pécs, Szeged és Vác atlaszai készülnek.

⁸ Lásd erre vonatkozóan az alábbi tanulmánykötetben megjelent különböző cikkeket a témában: Andreas Ranft – Mathias Meinhardt, Hg.: *Die Sozialstruktur und Sozialtopographie vorindustrieller Städte. Beiträge eines interdisziplinären Workshops am Institut für Geschichte der Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg am 27. und 28. Januar 2000*. Hallische Beiträge zur Geschichte des Mittelalters und der Frühen Neuzeit 1. Berlin, 2005.

⁹ Például lásd az elméleti bevezetőt: Karsten Igel: *Zwischen Bürgerhaus und Frauenhaus. Stadtgestalt, Grundbesitz und Sozialstruktur im spätmittelalterlichen Greifswald*. Städteforschung A/71. Köln–Weimar–Wien: Böhlau Verlag, 2010.

¹⁰ Ezzel kapcsolatban lásd a Korall társadalomtörténeti folyóirat megjelenés előtt álló 2011. decemberi (46.) számát (tematikus szerkesztő: Majorossy Judit), mely témája éppen a városi térhasználat elemzési (és kutatási) lehetőségei.

¹¹ Erre vonatkozóan lásd például egyes városok vallási processzióinak részletes elemzését: Ashley, Kathleen–Wim Hüskens, eds.: *Moving Subjects. Processional Performance in the Middle Ages and the Renaissance*. Ludus: Medieval and Early Renaissance Theatre and Drama, 5. Amsterdam–Atlanta, GA: Rodopi, 2001. Hasonlóképpen a különböző úrnapi körmenet és úrnapi játék részletes leírását számos külföldi szakirodalomban. Egyetlen példaként: Miri Rubin: *Corpus Christi: The Eucharist in Late Medieval Culture*. Cambridge: Cambridge University Press, 1991. Vagy éppen a városi ünnepeket részletes elemzését: Anu Mänd: *Urban Carneval. Festive Culture in the Hanseatic Cities of the Eastern Baltic, 1350–1550*. Medieval Texts and Cultures of Northern Europe, 8. Turnhout: Brepols, 2005.

¹² Majorossy Judit: "A Krisztus Teste konfraternitás helye a középkori pozsonyi polgárok életében." *Történelmi Szemle* 46:1–2 (2004): 69–111.

¹³ Ebben a vonatkozásban tartott konferencia előadásom: Leeds – International Medieval Congress, 2007. Lásd <http://www.leeds.ac.uk/ims/imc/imc2007.html> (browse by participants).

¹⁴ Lásd módszertanilag ezzel kapcsolatban: D. M. Palliser: "Sources for Urban Topography: Documents, Buildings, and Archaeology," In: *The Plans and Topography of Medieval Towns in England and Wales*. Ed. M. W. Barley. CBA Research Report 14 (1976).

¹⁵ Lásd Brigitte Schröder–Heinz Stoob, eds.: *Bibliographie zur Deutschen Historischen Städteforschung*. Wien: Böhlau, 1986. A mai Ausztria területén fekvő városokra lásd Wilhelm Rausch, ed.: *Bibliographie zur Geschichte der Städte Österreichs*. Linz/Donau: Wimmer, 1984.

¹⁶ A korábbi kutatások összefoglalását lásd Eberhard Isenmann: *Die Deutsche Stadt des Mittelalters* (Stuttgart: E. Ulmer, 1988), 131–162; Evamaria Engel: *Die deutsche Stadt des Mittelalters* (München:

Verlag C. H. Beck, 1993), 55–116. Ausztria vonatkozásában lásd Richard Perger: "Beiträge zur Wiener Verfassungs- und Sozialgeschichte im Spätmittelalter," *Jahrbuch des Vereins für Geschichte der Stadt Wien* 32/33 (1976/1977): 11–41; Ferdinand Opll: "Zur spätmittelalterlichen Sozialstruktur von Wien," *Jahrbuch des Vereins für Geschichte der Stadt Wien* 49 (1993): 7–87; Ferdinand Opll, "Das Österreichische Städtewesen vom Mittelalter bis zum Beginn des 17. Jahrhunderts," *Pro Civitate Austriae – Informationen zur Stadtgeschichtsforschung in Österreich* 13 (1991): 17–34.

¹⁷ Például Wilfried Ehbrecht, ed.: *Städtische Führungsgruppen und Gemeinde in der werdenden Neuzeit* Köln: Böhlau, 1980; Heinz Schilling–Herman Diederiks, eds.: *Bürgerliche Eliten in den Niederlanden und in Nordwestdeutschland. Studien zur Sozialgeschichte des europäischen Bürgertums im Mittelalter und in der Neuzeit*. Vienna: Böhlau, 1985; Peter Johanek, ed.: *Einungen und Bruderschaft in der spätmittelalterlichen Stadt*. Köln: Böhlau, 1993.

¹⁸ Általánosságban lásd például Wilfried Ehbrecht, ed.: *Verwaltung und Politik in Städten Mitteleuropas. Beiträge zu Verfassungsnorm und Verfassungswirklichkeit in altständischer Zeit*. Köln: Böhlau, 1994. Kulturanropológiai megközelítéssel vizsgálja a kérdést Dietrich W. Poock: *Rituale der Ratswahl. Zeichen und Zeremoniell der Ratssetzung in Europa (12–18. Jahrhundert)*. Köln: Böhlau, 2003. Új módszertani megközelítéssel vizsgálja az osztrák városokat Fritz Mayrhofer, ed.: *Stadtgeschichtsforschung: Aspekte, Tendenzen, Perspektiven*. Linz: Österreichischer Arbeitskreis für Stadtgeschichtsforschung, 1993; míg az alábbi kötet a prozopográfiai elemzést helyezi előtérbe: Peter Csendes–Johannes Seidl: *Stadt und Prosopographie: Zur quellenmässigen Erforschung von Personen und sozialen Gruppen in der Stadt des Spätmittelalters und der frühen Neuzeit*. Linz: Österreichischer Arbeitskreis für Stadtgeschichtsforschung, 2002.

¹⁹ Több módszertani megközelítéssel elemezték például Augsburg városát. Katarina Sieh-Burens: *Oligarchie, Konfession und Politik im 16. Jahrhundert. Zur sozialen Verflechtung der Augsburger Bürgermeister und Stadtpfleger 1518–1618*. München: Verlag Ernst Vögel, 1986; Peter Steuer, *Die Außenverflechtung der Ausburger Oligarchie von 1500–1620. Studien zur sozialen Verflechtung der politischen Führungsschicht der Reichsstadt*. Augsburg: AV-Verlag, 1988; Jörg Rogge, *Für den Gemeinen Nutzen. Politisches Handeln und Politikverständnis von Rat und Bürgerschaft in Augsburg im Spätmittelalter*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1996; Wolfgang Reinhard, ed.: *Augsburger Eliten des 16. Jahrhunderts: Prosopographie wirtschaftlicher und politischer Führungsgruppen: 1500–1620*. Berlin: Akademie Verlag, 1996.

²⁰ A bécsi városvezetés társadalomtörténeti vizsgálata már az 1930-as évektől kezdve jelen van. Leopold Sailer: *Die Wiener Ratsbürger des 14. Jahrhunderts*. Wien: Deutscher Verlag, 1931; Felix Czeike: *Wien und seine Bürgermeister. Sieben Jahrhunderte Wiener Stadtgeschichte*. Wien: Gistel, 1974; Richard Perger: "Der Wiener Rat von 1519 bis 1526," *Jahrbuch des Vereins für Geschichte der Stadt Wien* 35 (1979): 135–168; Walter Aspöck, ed.: *Wiener Bürgermeister im Spätmittelalter*. (Wien: Verein für Geschichte der Stadt Wien – Kommissionverlag Jugend und Volk, 1980) 3–16, 97–108; Richard Perger–Walter Hetzer: *Wiener Bürgermeister der frühen Neuzeit*. Wien: Kommissionsverlag Jugend und Volk, 1981; Richard Perger: *Die Wiener Ratsbürger, 1396–1526. Ein Handbuch*. (Wien: Franz Deuticke 1988), 6–27, 29–161, 162–261; Peter Csendes–Ferdinand Opll, eds.: *Wien: Geschichte einer Stadt. Band 1: Von den Anfängen bis zur ersten Türkenbelagerung (1529)*. Wien: Böhlau, 2001; *Band 2: Die frühneuzeitliche Residenz (16. bis 18. Jahrhundert)*. Wien: Böhlau, 2004.

²¹ Ebben a vonatkozásban a *Zeitschrift für Historische Forschung* 1996-os kötet kiemelkedő jelentőségű, mivel a szerzők a 14–16. századi értelmiségiek legfelsőbb rétegét vették vizsgálat alá.

²² Például Kubinyi András: "Budai és pesti polgárok családi összeköttetései a Jagelló-korban," *Levéltári Közlemények* 37 (1966): 227–291; István H. Németh, *Kassa város archontológiája. Bírák, belső és külső tanács, 1500–1700*. Budapest: Szentpétery Imre Történettudományi Alapítvány, 2006.

²³ Granasztói György: *A barokk győzelme Nagyszombatban. Tér és társadalom 1579–1711*. Város- és társadalomtörténet. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2004. Illetve jelenleg egy Sopron vonatkozásában nemrégiben elkészült doktori disszertáció részét képezi majd a városvezetés és a városi tér összefüggéseinek vizsgálata. Goda Károly: *A soproni városvezető réteg a 15.–16. században. A polgármesteri és városbírói tisztség összehasonlító igazgatás- és társadalomtörténete*. (PhD disszertáció). Budapest: ELTE, 2011. Ezzel kapcsolatban megjelent publikáció: Goda Károly: "The Landscape of Power: Spatial and Territorial Dimensions of Urban Leadership in Fifteenth- and Sixteenth-Century Sopron," *Annual of Medieval Studies at CEU* 13 (2007): 133–150.

²⁴ Ortway Tivadar: *Pozsony város története*. I, II/1–4, III, IV. Pressburg: Kommissionsverlag von Karl Stampfel, k. u. k. Hofbuchhandlung, 1892–1903. A városbírókra: III. kötet, 351–386; a polgármesterekre: III. kötet, 387–400; a tanácsosokra: III. kötet, 401–432; a jegyzőkre: III. kötet, 433–441; a kamarásokra: III. kötet, 442–445. Ezek vonatkozásában korábbi forrása: Stefan von Rakovszky, *Das Pressburger Rathhaus und der Stadtrath, dessen Geschichte, Entwicklung und Verhältnisse im Mittelalter*. Pressburg: Druck von C. F. Wigand, 1872. A városmonográfia különböző kötetei más társadalmi csoportokat is tárgyalnak.

²⁵ Szücs Jenő: *Városok és kézművesség a XV. századi Magyarország*. Budapest: Művelt Nép, 1955.

²⁶ Szende Katalin: *Otthon a városban. Társadalom és anyagi kultúra a középkori Sopronban, Pozsonyban és Eperjesen*. Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok, 32. Budapest: MTA Történettudományi Intézet, 2004. Majorossy Judit: *Church in Town. Urban Religious Life in Late Medieval Pressburg in the Mirror of Last Wills*, doktori disszertáció. (Budapest: CEU Medieval Studies, 2006).

²⁷ A 17. század első felére (1600–1650) Frederik Federmayer vizsgálta a városbírók és polgármesterek genealógiáját és topográfiai helyét a városban, így munkája (bár inkább lexikon jelleggel készült) a későbbi analógiák és példák vonatkozásában felhasználható. Frederik Federmayer: *Rody starého Prešporka*. Bratislava: Weltprint, 2003.

²⁸ Elsősorban Vendelin Jankovič: "Zásady a postup rekonštrukcie miestopisu historického jadra Bratislavy v stredoveku," *Monumentorum Tutela* 7 (1971): 29–47; Uő.: "Ulice a námestia historického jadra Bratislavy," *Zborník Slovenského Národného Múzea* 66, *História* 12 (1972): 187–236; Uő.: "Výskum topographie historického jadra Bratislavy v 14–16. storíci a jeho prínos pre najstrasie dejiny mesta," *Historický Časopis* 21 (1973): 369–385 / *Ungarn Jahrbuch* (1974/1975): 369–385. A középkori vonatkozásait tekintve gyakorlatilag ennek az időszaknak a kutatásai (alapvetően Vendelin Jankovič munkája) kerültek bele a két évtizeddel később megjelent pozsonyi topográfiai lexikonba is. Vladimír Horváth: *Bratislavský topografický lexikon*. Bratislava: Tatran, 1990.

²⁹ A források részletes bemutatására és azok elemezhetőségére vonatkozóan lásd: Goda Károly–Majorossy Judit: "Städtische Selbstverwaltung und Schriftproduktion im spätmittelalterlichen Königreich Ungarn: Eine Quellenkunde für Ödenburg und Preßburg," *Pro Civitate Austriae, Informationen zur Stadtgeschichtsforschung in Österreich* Neue Folge 13 (2008): 62–100.

³⁰ Lehotská, D. – Handzová, D. – Horváth, V. – Hrabuššay, Z. – Merglová, N. (vypr.): *Inventár stredovekých listín, listov a iných príbuzných písomností (1245–1500)*. Praha, 1956; Horváth, Vladimír: *Inventár listín a listov II. (1501–1563)*. Bratislava, 1966.

³¹ Lásd a 28. jegyzetben hivatkozott munkáit.

³² Ezeket a térképeket a *Magyar Országos Levéltár*, az *Országos Széchenyi Könyvtár Térképtára* és az *Österreichisches Nationalbibliothek* gyűjteményéből használtam. Feltehetően a Pozsony Városi Levéltárban még további térképek állnának rendelkezésre, de az említett hozzáférhetetlenség miatt – ami a térképek esetében nem is volt áthidalható, mivel azok állapota és jelenlegi őrzési helye nem tette lehetővé, hogy a város őrzésében fennmaradt térképeket megkapjan – ezt az anyagot nem nézhettem át.

³³ Ezúton is szeretnék köszönetet mondani a Szlovák Nemzeti Műemlékvédelmi Hivatal (*Pamiatkový Úrad Slovenskej Republiky*) igazgatónőjének, Katarína Kosová-nak, hogy kutatási célokra digitális formában rendelkezésemre bocsátott egy másolatot a teljes kataszteri térképről.

³⁴ Karsten Ley doktori disszertációjában városmorphológiával foglalkozott és a német középkori várostörténetet és a középkori városi parcellázást jól ismeri. Judith Bartel pedig régész–építészként, jelenleg az aacheni régi városháza Karoling-kori falfeltárását irányítja.

³⁵ Dávid Ferenc–Goda Károly–Thirring Gusztáv: *Sopron belvárosainak házai és háztulajdonosai 1488–1939. / Häuser und Hauseigentümer der Innenstadt von Ödenburg 1488–1939*. Sopron: Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára, 2008.

³⁶ A Nagy Balázs által készített részletes konferenciabeszámoló az általam szerkesztett Korall 2011. decemberi (46.) számába lesz majd olvasható.

³⁷ Goda Károly: *A soproni városvezető réteg a 15.–16. században. A polgármesteri és városbírói tisztség összehasonlító igazgatás- és társadalomtörténete*. (PhD disszertáció). Budapest: ELTE, 2011.

³⁸ Ezzel kapcsolatban Flóra Ágnes kutatásai említhetők meg. Például Flóra Ágnes: "A kora újkori kolozsvári elit portréja," *Urbs* 3 (2008): 133–144. Uő.: "Of Decent Stock. Urban Elite Generations in Early Modern Transylvania", In: Finn-Einar Eliassen–Katalin Szende: *Generations in Towns: Succession and Success in Pre-Industrial Urban Societies*. Newcastle upon Tyne, 2009, 210–231.

1. melléklet

***Community and Individuality in Medieval Urban Space.
The Social Topography of Butchers Through the Case of
Pressburg in Comparison****

Judit Majorossy (Budapest)

Fig. 1. "Anno Domini 1499 am montag nach obersten starb Vlrich Weygel ein fleischhacke, der 227 pruder, dem Got genedig sey". An illumination from the *Hausbuch der Mendelschen Zwölfbrüderstiftung zu Nürnberg*, fol. 113v (<http://www.nuernberger-hausbuecher.de>).

On the basis of Henri Lefebvre's basic suggestion (back in 1974) that space is a social production,¹ many scholars described the city of late medieval Europe as "a spatial being – not just a creation in space but also a creation of space", and stated that "the space of the medieval city was itself re-divided, imagined and lived as a collection of distinct spaces."² On the other hand, "the urban space ... was a reflection of the needs of merchants and of the artisans primarily, and may thus well be considered as a very close expression of the economic organisation."³ Consequently, as a result of a two-sided process the social topography of a given town was partially shaped by the size, the economic profile and the importance of trade in that community. However, the overall urban inner control of communal life also partially influenced what kinds of realms developed and which social groups occupied which of these realms. At the same time, such urban communities are composed of individuals whose perception and usage of space can be modified by the spatial perception of others. Their position within the space is dependent also on their own personal circumstances and viewpoint. Thus, individuality and individual space are not necessarily the same in any single burgher but that of a group of similar background.

* The research presented here, as part of a larger project on the social topography of medieval Pressburg, was financed by OTKA PD27698 (Hungary) and by the Alexander von Humboldt Stiftung (Germany).

¹ H. Lefebvre, *La Production de l'Espace*, Paris 1974. For its English edition: H. Lefebvre, *The Production of Space*, Oxford 1991.

² For the city as a collection of spaces see M. C. Howell, „The Spaces of Late Medieval Urbanity“, in: M. Boone – P. Stabel (eds.), *Shaping Urban Identity in Late Medieval Europe*, Leuven – Apeldoorn 2000, p. 3, 7.

³ W. Blockmans, „Urban Space in the Low Countries 13th–16th Centuries“, in: A. Grohmann (ed.), *Spazio urbano e organizzazione economica nell'Europa medievale. Atti della session C23: Eleventh International Economic History Congress: Milano, 12–16 settembre 1994*, Napoli 1994, p. 166.

The realm of the town and the town of "different" realms – this statement then can be related to a more basic question: how can one research spatial issues and the usage of space for everyday or even representative purposes, especially in a medieval context. There are different theories and ways of approach to historical social space,⁴ but the basic element behind all, is apparently – at one point – the factual reconstruction of a given urban space: the definition of its area, borders and dimensions, the layout of its streets, squares and other signifying elements (such as gates, towers, bridges, public buildings), as well as, in a very favourable situation, the system of its burgages or at least its house-islands. This rather objectified research of topography can be then expanded to the social level, concentrating on the different urban groups within the defined space, be they those of occupations, "nationalities", or the elite. As a next step comes the investigation of the usage of this space either for rituals or just for simple everyday events (such as, for example, marketing). The objective topography – and, since determined by a given physical space, to some extent, also the social topography – are unique for each town, therefore can be defined with the help of the written and non-written evidence available concerning the investigated town. Nevertheless, elements of the usage, the formation or even the perception of space show at several points similarities with each other in different urban context.

The social structure of towns and the distribution of urban groups in late medieval and early modern towns have been the focus of research in Europe – especially in Germany – since the 1960s, therefore a good deal of detailed material is available for social topographical comparison.⁵ At the same time, as it was just stated, the character of the composition of burghers, the different importance of the several social and occupational groups in a given town can modify a general pattern. The aim here is to present how and to what extent.

⁴ From Henry Lefebvre, through Barbara Hanawalt, until Marc Boone and many others, such as Peter Arnade, Daniel Smail, Edward Muir, Richard Trexler, Andrea Löther. Without a full list of their relevant writings, see for example, among many others, collected studies editions, such as: B. Hanawalt – M. Kobialka (eds.), *Medieval Practices of Space*, London – Minneapolis 2000; C. Goodson – A. E. Lester – C. Symes (eds.), *Cities, texts, and social networks 400–1500. Experiences and Perceptions of Medieval Urban Space*, Farnham 2010.

⁵ E.g. Lübeck, Hamburg, Stralsund, Greifswald, Osnabrück, Köln, Trier, Göttingen, Augsburg, Regensburg, or others. For a general introduction see M. Meinhardt – A. Ranft (eds.), *Die Sozialstruktur und Sozialtopographie vorindustrieller Städte*, Berlin 2005.

The main focus of my research is generally the socio-topography and the usage of space in fifteenth-century Pressburg (*Posonium*, present-day Bratislava),⁶ the second most important trading town at the western border of the medieval Hungarian Kingdom. In this paper, however, I limit the analysis to one social group, namely I examine the social topography of the medieval butchers (as the sources name them: *Fleischhacker*, *Knochenhauern*, *Metzger* or *Carnifex*, *Macellarius*) in comparison.

Naturally, the topic in general was already investigated from the point of view of the determining elements in their urban topography as well as from the point of view of case studies of several individual towns. However, I would take the determining pattern elements of the butchers' space in urban context – to put it short, basically the closeness of water, visibility and social control – only as a starting point, to present how and to what extent they determine the urban topography of this occupational group. While, parallel to that, with some selected German towns I try to draw a circle of comparative examples around my own social topographical analysis concerning Pressburg and try to demonstrate how the character of the town (e.g. its elite recruitment) influences a general community pattern for the butchers and what other possibilities are offered by a comparative approach to this question.

The early rules issued in relation to the butchers – like the one from Paris⁷ issued in 1182 or the one from Tüln⁸ in 1237 – basically determined the days on which meat can or cannot be sold, ban the selling of meat on the day of slaughter or states that bad meat was to be confiscated.⁹

⁶ The studies on guilds and crafts in Pressburg, on the one hand, do not touch socio-topographical questions and, on the other hand, in general in many cases touch their medieval history with a few sentences and concentrate mainly on the early modern period – e.g. M. Ferber, *A pozsonyi céhek története a XVI. században. Művelődéstörténeti értekezés* [The History of the Guilds of Pressburg in the Sixteenth Century. A Cultural-Historical Dissertation], Budapest 1912; A. Špiesz, *Remeslo na Slovensku v období existencie cechov* [Craft in Slovakia During the Existence of Guilds], Bratislava 1972; or recently in a popularised edition V. Segeš, *Remeslá a cechy v starom Prešporoku* [Crafts and Guilds in Old Pressburg], Bratislava 2010 – or highlight only the social status of the craftsmen – e.g. J. Szűcs, *Városok és kézművesség a XV. századi Magyarországon* [Towns and Artisanry in Fifteenth-Century Hungary], Budapest 1955. My aim is to demonstrate what can be detected about the topography of the crafts (here about the butchers) from the contemporary, fifteenth-century sources themselves without projecting a later situation backward in time.

⁷ The charter of privileges to the butchers of Paris (1182) was edited in: G. Fagniez (ed.), *Documents Relatifs a l'Histoire de l'Industrie et du Commerce en France*, Paris 1898, I. p. 174. For its English translation see R. C. Cave – H. H. Coulson (eds.), *A Source Book for Medieval Economic History*, Milwaukee 1936 (repr. New York 1965), p. 239–240.

⁸ The regulations of the master butchers of Tüln (1237) was published in: F. W. E. Keutgen (ed.), *Urkunden zur städtischen Verfassungsgeschichte*, Berlin 1901, p. 360-361 (Satzungen der Fleischer). For an English translation also see R. C. Cave – H. H. Coulson (eds.), *A Source Book*, p. 240-241.

⁹ Tüln regulation (1237): "[...] Secundum est, quod nullus carnificum pecora mactata eodem die vendere presumant. [...] Statutum est etiam, quod si aliqua carnificum immundas carnes emerit, ipsi magistri eundem carnificem detineant dum ad presentiam iudicis pro emenda." F. W. E. Keutgen, *Urkunden*, p. 361. For English: R. C. Cave – H. H. Coulson (eds.), *A Source Book*, p. 241.

However, the classical example, namely the Regensburg butchers' regulations¹⁰ from 1376 already clearly testify the importance of visibility and control over meat-processing and meat-selling, stating that it is forbidden to slaughter any kind of animal outside the slaughter house or to bring it out before the quality of the meat was inspected and the necessary fees were paid ("*Letztern war verboten, auser dem Schlachthaus klein und grosses Vieh zu schlagen, das Fleisch aus selben zu tragen, ehe der Kammerdienst oder Aufschlag [...] bezahlt war*"). It also forbade slaughtering during the night, after the sign of the big bell/clock ("*die Fleischhauer durften auch nicht des Nachts, wenn die grosse Uhr ausgeschlagen hatte, Vieh schlachten*"). One finds it described that meat is never to be sold in stables, but exclusively in open markets ("*der Stallkauf war nicht zugelassen, es sollte das Vieh auf offenem Markt gekauft werden*"). And similar to the earlier rules, the bad meat was to be confiscated ("*finniges Fleisch wurde weggenommen*"), while the selling days were controlled (e.g. "*des Sonntags vor Tisch durfte man kein Fleisch feil haben*"). In 1394 and also later during the fifteenth century some rules were added,¹¹ such as, for example, that the meat should be cut and quartered in the slaughter house in order that the blood should flow out there on the spot.¹² In case of Regensburg, no wonder that the role of water was not separately stressed – as was done in the case of other towns –, since at the time of the issue of the regulation the slaughter house (*Fleisch- und Schlachthaus*) was at the fish market (*Neuer Fischmarkt*) behind the town hall and its square, and thus the Danube was right behind the building itself.¹³ Meanwhile the undated regulation of Wiener Neustadt¹⁴ mentions that there could not be slaughter banks (*slachpanngkh*) in private houses and pointing out that everyone was

¹⁰ See C. T. Gemeiner, *Regensburgische Chronik*, Bd. I–II., Regensburg 1800, 1803; unveränderter Nachdruck der Originalausgabe, mit einer Einleitung, einem Quellenverzeichnis und einem Register neu herausgegeben von H. Angermeier, München 1971, p. 181-182.

¹¹ T. Engelke (ed.), *Eyn grosz alts Statpuech. Das „Gelbe Stadtbuch“ der Stat Regensburg. Forschungen und Edition*, Regensburg 1995; p. 356, no. 661 (Ratsordnung zum Fleischverkauf – Preisfestlegung und Einsetzung einer Kontrollkommission, 1394. Juni 24.); p. 358, no. 668 (Abschrift einer selbstgegebenen vom Rat nicht anerkannten Handwerksordnung der Fleischhacker, 1406 vor Juli 30.); p. 359, no. 669 (Verbot der selbstgegebenen Fleischhackerordnung durch den Rat, 1406. Juli 30.); p. 455-456, no. 854 (Ratsordnung zum Fleischverkauf). For the texts see C. T. Gemeiner, *Regensburgische Chronik* II, p. 310, 370, 181.

¹² „[...] Item si sullen auch daz fleisch im schlachthaws auf hahen vnd virtailn, daz daz plut da von rinn.“ in: C. T. Gemeiner, *Regensburgische Chronik* II, p. 310. For further details on rules and the butchers in Regensburg in general see Ch. Forneck, *Die Regensburger Einwohnerschaft im 15. Jahrhundert. Studien zur Bevölkerungsstruktur und Sozialtopographie einer deutschen Großstadt des Spätmittelalters*, Regensburg 2000, p. 62-63.

¹³ For the location see H. Stoob (ed.), *Der Deutsche Städteatlas. Lieferung I/8: Regensburg, Warburg – Dortmund* 1973. References for the location in F. Bastian – J. Widemann (eds.), *Regensburger Urkundenbuch. Bd. II.: Urkunden der Stadt 1351–1378*, München 1956.

¹⁴ M. Scheutz – K. Schmutzer – S. Spevak – G. Stöger (eds.), *Wiener Neustädter Handwerksordnungen. 1432 bis Mitte des 16. Jahrhunderts*, Wien – Köln – Weimar 1997, p. 157-158, no. 43, Fleischhacker (sine dato).

allowed to cut meat only at open banks, also putting an emphasis on disembowelling the animal near running water and that the streets must have also been cleaned afterwards.¹⁵

The regulation of the Pressburg butchers was issued in the same year as the one in Regensburg cited above,¹⁶ and could be related to the fact that not long before the given date (namely, in 1370)¹⁷ the shambles were on royal order replaced from the market square (*Markcht*) – the later fifteenth-century main square (*Platz*) – to a backyard plot which was bought up from a burgher¹⁸ behind the later established and built town hall and next to a plot that was owned by the archbishop of Esztergom (see the 15th-century map of the town, Fig. 6), and there forty stalls (*penckhe*) were built up at that time. (Supposedly altogether for the meat, bread and other selling, since later on the same document seventeenth shambles is mentioned.)

A consequence of the formation of the butchers' (and bakers') new selling circumstances, was most probably that some years later the rules of selling meat (and bread) were also established in written form. The regulation of 1376 fixed the number of butcher masters and also that of the shambles in the given year at twenty-eight.¹⁹ (For comparison in the same year the bakers²⁰ and

¹⁵ „Erstlich das ain yeder fleischagkher zu dem grossen viech kain aigne slachpanngkh in seinem haus habe, sonnder auf offner slachpanngkh, wie von allter herkommen, slachen soll. [...] demnach sollen sy nu furan derselben kains in gemelten iren hewsern abtun, sonnder an ainer gewondlichen statt ains wasserfluss, so solh unsawberkeit hinweg tregt, sawber aufarbeitten [...] unnd kain unsauberkeit in den hewsern noch auf die gassen schutten lassen bey sonnder straff.“ M. Scheutz – K. Schmutzer – S. Spevak – G. Stöger (eds.), *Wiener Neustädter Handwerksordnungen*, p. 157.

¹⁶ The text itself remained extant in a townbook which was mainly dedicated to the material of the Corpus Christi Confraternity, but all the early guild rules were either written or copied into this book. Archiv mesta Bratislavy (AMB) [Town Archives of Bratislava], 3.a.1., fol. 58v. A copy of the townbook on microfilm is to be found in Magyar Országos Levéltár (MOL) [Hungarian National Archives], Df. 277806. For literature about law and regulations in the town relevant for the period see J. Király, *Pozsony város joga a középkorban* [The Town Law in Pressburg (Bratislava) in the Middle Ages], Budapest 1894, p. 166-200 (on guilds in general); here 188-190 (for the butchers). For the much later regulations of the butchers see A. Špiesz, *Štatúty bratislavských cechov. Dokumenty* [The Statutes of the Guilds in Pressburg. Documents], Bratislava 1978, p. 218-222 (from the year 1563) and 223-228 (from year 1726).

¹⁷ AMB, no. 273; MOL, Df. 238867, 1 April 1370. See also T. Ortway, *Geschichte der Stadt Prßburg*, II/1, Preßburg 1892–1903, p. 80.

¹⁸ „Ich Jacob herrn Nichlas su^on peÿ dem tor dem Got genade zu^o der zeit richter ze Prespurg und der geswo^orn rat [...] mit disem brief allen lewten gegenwortigen und chunftigen, daz unser herre der chunig gepot, daz man die fleischpa^onkche und auch protpenkche die auf dem markt gelegen warn solt fu^oder tu^on und [...] dieselben penkche fu^orbaz do nicht haben wolt, [...] der richter und der rat und bestunden ain ganzce hofstat ewichleichen umb einen ewigen dienst von Nichlasen dez Jansens su^on von Tirna und dez richter swester su^on ze Prespurch, purger ze Prespurch, und von seinen erben und dieselb hofstat leit hinder Stephans und Pawls dez alten richter su^one haws, daz do haizt daz Newhaws, und auch zenest des pischofhs haws von Gran, do man auf gepawt hat vierczich fleischpenkche, die ewichleichen do sein sullen [...]“ AMB, no. 273.

¹⁹ „Nota anno Domini millesimo CCCo LXXmo sexto das der rat und armen und reich die ganncze gemayn das gemacht und erfinden habent, das achtundzwainczk maister fleischhackher und acht und zwainczig fleischpenkcht sullen sein in der stat zu Prespurg [...]“ AMB, 3.a.1, fol. 58v.

their stalls were numbered at sixteen.) The number of the shambles obviously have changed during the times – similarly to the later case of the capital town of Buda (Ofen), where their number in the early sixteenth century fluctuated between forty and thirty²¹ –, but as the analysed sources, that will be later presented, testify during the fifteenth century it must have been still around fifteen or twenty.²² The Pressburg butchers' rule, similarly to the above-cited French and German examples, stated that the cattle could not be taken out of the town, the animals must be slaughtered within ("*Das ersten das man nicht rinnder austreiben sol wag in der schut sey und zwischen hie und dem wage*"). Meat-selling was to be performed only by the shambles – no mention of night or backyard slaughter though – and only fresh and good meat should be in the market ("*Ez sol auch nymant in seiner penckh pfnungs fleisch fail haben und man sol es vor den penckhen fail haben*"). Quality control was entrusted to an inner councillor and two sworn butcher masters ("*Ez sullen auch ainer auss dem rat und zwen aus den fleischackeren den maistern alle jar darczu gesezt werden [...], das sy alle vertrag treulichen sullen beschawn*"). Among the orders, the town stated that the suspect meat – similarly to the undersized bread, as was stated in the rule of the bakers²³ – should be sequestrated and transported to the poor in the hospital ("*Also das er die zwen gesworner maister sullen beschawen und ob er domit schelmigs viech slacht, das sol man in nemen und sol dar in das spital geben*").²⁴ As opposed to this, in

²⁰ „Item anno domini millesimo tricentesimo septuagesimosexto dominica letare zu mittervasten das der rat mitsambt den vierundzwaintzigisten genantten und aus der gemain die armen und reichen darzu erwelt erfunden und das gemacht haben das sechtzehen maister pecken so^ollen sein und auch gessen auf der stat gru^ondt und gu^oter zu Pressburgk und sollen auch sein sechtzehen protpenk und die sollen ir maisterschaft treiben als hernachgeschriben stet.“ AMB, 3.a.1, fol. 44r. A later rule of the baker journeymen from 1433 was edited in J. Király, *Pozsony város joga*, p. 428-429.

²¹ For the later times, between 1500 and 1529, in Buda see the analysis by A. Kubinyi, „Die Fleischerzunft zu Ofen im Mittelalter“, in: I. Kenyeres (ed.), *A budai mészárosok középkori céhkönyve és kiváltságlevellei / Zunftbuch und Privilegien der Fleischer zu Ofen aus dem Mittelalter*, Budapest 2008, p. 129-135.

²² Here I would argue that the statement of Renáta Skorka for the early fifteenth century, (given a number of only twelve), is an underestimation. See R. Skorka, „Kézművesség és városi tér” [Handicraft and Urban Space], in: J. Szulovszky (ed.), *A magyar kézművesipar története* [The History of the Hungarian Handicraft], Budapest 2005, p. 146. The same problem is to be found by A. Špiesz, *Bratislava v stredoveku* [Pressburg in the Middle Ages], Bratislava 2001, p. 200. The problem in both cases derives from the fact that with the help of other sources from the period one can identify some additional butchers on the tax list of 1434 whose name does not appear as *fleischer*, but were known to belong to the craft.

²³ „Und welcher maister ze klain pecht so sollen die zwen geschworn maister peken und ain geschworn purger darzu gen und sollen das prott haissen auf heben und sollen das in das spital geben armen lewten.“ AMB, 3.a.1, fol. 44r.

²⁴ See also J. Majorossy – K. Szende, „Hospitals in Medieval and Early Modern Hungary”, in: M. Scheutz – H. Weigl et al., *Europäisches Spitalwesen. Institutionelle Fürsorge in Mittelalter und Früher Neuzeit*, Wien – München 2008, p. 442; Z. Somogyi, *A középkori Magyarország szegényügye* [The Caring for the Poor in Medieval Hungary], Budapest 1941, p. 99.

Buda (Ofen), according to its town law, bad fish and unbaked bread must be confiscated and thrown into the ditch around the town.²⁵

The prices were controlled by the town, thus the butchers could not arbitrarily change them. As elsewhere so also in Pressburg the selling times were regulated – from nine in the morning (*wann man zu dem andern mal neun lewtt, so sol yeder maister sein fleispankch aufernn und sol fleisch vailhaben mit züchten*)²⁶ – as well as the selling possibilities on certain feast and/or market days. For example, whole pork flitches (*ganncze pachen und seitten fleisch*) to be smoked one could sell throughout the whole year, while a half or quarter (*halbe pache und virtail*) only between Saint Martin's day and Shrove Tuesday, as opposed to the yearly market at which everything was allowed (*"Ez sol auch yeder man an dem jarmarkcht frey sein fleisch hinczefailen und zuverkauffen, wer der welle"*), similarly to Good Friday until nine in the evening (*"so sol auch yeder man mer do vil an dem karrfreitag frei sein fleisch zuverkauffen von morgn uncz un die none zeit"*). As another undated document testified, later, during the fifteenth century one could daily sell cut meat not only at the stalls but also in front of the town hall.²⁷

Finally, according to another rule from the same year of 1376 (partially extant in a fragment from the perished *Judenpuch*) the Jews were allowed to buy cattle for their own needs and could also slaughter them separately (*"...was die juden fleysch bedürfen, dasselb vied sullen sie lebendig kaufen, dass usllen sis selhe slachen oder lassen slachen"*). While they were authorised to sell the parts of the animals forbidden to use according to their religious laws in or in front of their own houses, they could not sell them to other butchers (*"...das ander fleysch, dass si nich essend und*

²⁵ K. Mollay (ed.), *Das Ofner Stadtrecht. Eine deutschsprachige Rechtssammlung des 15. Jahrhunderts aus Ungarn*, Budapest 1959, p. 103 (Chap. no. 111), p. 110-111 (Chap. no. 145).

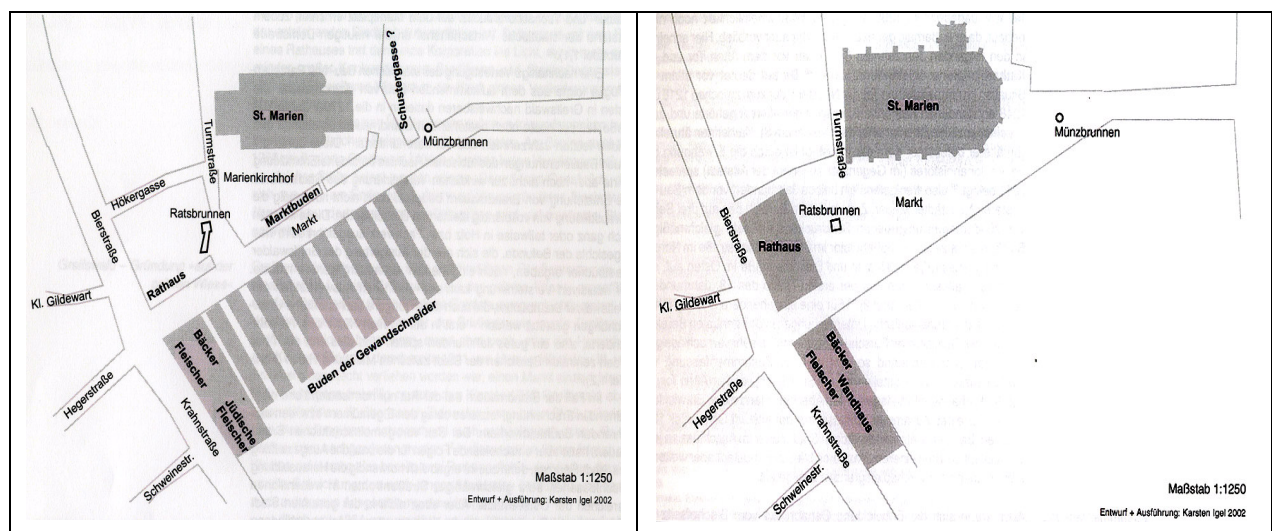
²⁶ This was in an undated fifteenth-century document (a short note from the master butchers) concerning Tuesdays (from eleven) and Saturdays (only in the afternoon) a bit modified: "[...] Item darnach genedigen herren von der fromden fleischaker wegen ist es also gehalten worden von alter das si am ertag nit lenger haben durren sten dann hincz auf anndlefe und am sambstag von vesper zeit hincz an abent [...]." AMB, no. 3613.

²⁷ "[...] da snitfleisch offennberlich und als teglich an offem markt vor dem rathaws und auch vor den penken vail haben, das da ist wider des hanntberchs und alte gewonhait da bey wir chomen in alles verderben [...] als von alter herchommen ist das si wol sweinen fleisch mogen vail haben und das verchauffen als virtal weis und auch ganncz seiten und pachen aber snit fleisch nicht." AMB, no. 3613.

nuczent, das sullen sie selb verkauffen in iren haewsern oder vor iren haewsern und sullen dass keinem fleischhacker verkauffen."').²⁸

The above details strong and close control of all the medieval towns (which naturally derived from the fact, that production and selling of food was involved) influenced the topography of the butchers and resulted in a social topographical pattern, since as an obvious consequence the places of meat-selling, the shambles (but similarly to this also the controlled bread-selling stalls) were situated on or very close to the main square (*Markt or Rathaus Platz*) as it is visible, for example, in Osnabrück (Fig. 2), but as one can observe it – in one form or another – in case of almost any other medieval towns.²⁹

Fig. 2. Osnabrück: The *Markt* in 1300 and in 1500 (©Igel Karsten)

The most pattern-like example, however, is provided by the trading town of Nürnberg, where the third determining factor – the river or brook – flowed across the middle of the town, therefore became a decisive element of its topography. Consequently, not only the selling places but also

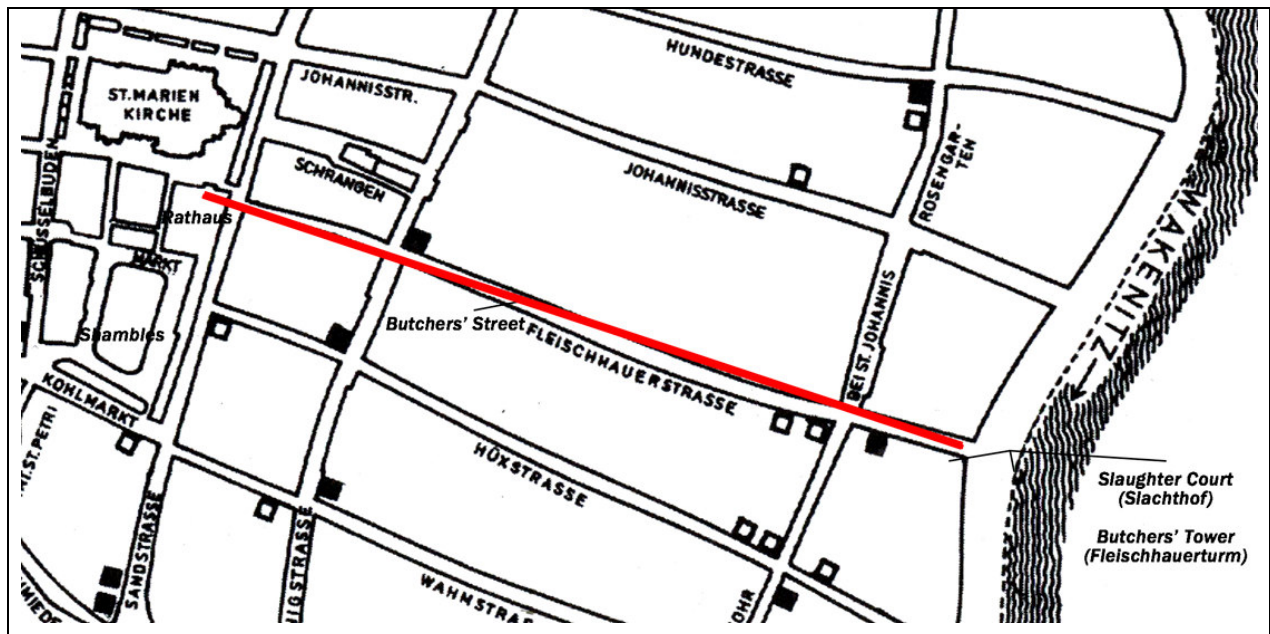
²⁸ J. Király, *Pozsony város joga*, p. 372. In Regensburg one finds a *Judenfleischhacker*, a Christian butcher who lived near the ghetto and supplied the Jews with kosher meat. See Ch. Forneck, *Die Regensburger Einwohnerschaft*, p. 63; C. T. Gemeiner, *Regensburgische Chronik II*, p. 181. In Tulln the Jews also had the right to have cattle killed according to the dictates of their religion, but that they were expected to pay for the privilege. See no. 4. in F. W. E. Keutgen, *Urkunden*, p. 361; R. C. Cave – H. H. Coulson (eds.), *Source Book*, p. 241. Concerning medieval Breslau (Wrocław) detailed accounts are extant concerning the problems that the different Jewish meat consumption caused. See H. Zaremska, *Żydzi w średniowiecznej Polsce* [Jews in Medieval Poland], Warszawa 2011, p. 384-390; H. Zaremska, „Die fleisch das nicht taug den juden zu essen. Miasto wobec problemu żydowskiego uboju rytualnego” [The Meat that the Jews do not Eat. Urban Problems with the Jewish Ritual Meat Cutting], in: C. Buśko et al., *Civitas & villa. Miasto i wieś w średniowiecznej Europie Środkowej* [Civitas et villa. Town and Village in Medieval Central Europe], Wrocław – Praga 2002, p. 299-308.

²⁹ For a detailed analysis and also for the used drawings see K. Igel, „Geplant oder gewachsen – ein scheinbarer Widerspruch. Mittelalterliche Stadtentwicklung und den Beispielen Greifswald und Osnabrück“, *Mitteilungen der Deutschen Gesellschaft für Archäologie des Mittelalters und der Neuzeit* 15 (2004) 17-23; K. Igel, „Stadt-Raum und Sozialstruktur: Überlegungen zu Quellen, Methoden und Problemen an den Beispielen Greifswald und Osnabrück“, *Hansische Geschichtsblätter* 122 (2004) 1-53; K. Igel, „Quellen zur Einwohnerzahl und Sozialstruktur des spätmittelalterlichen Osnabrück“, *Osnabrücker Mitteilungen* 106 (2001) 281-287.

the meat-bridge (*die Fleischbrücke*) is to be found by the main market square, so the social control over the butchers was even more centrally present than elsewhere.³⁰

Consequently, the social topography of the butchers themselves, in certain urban communities offer us a classical pattern, namely that these people are concentrated around the shambles and, accordingly, very close to the main centre of the town. In addition, one also finds somewhere in the vicinity the tower or the gate of which the butchers were in charge as well as the slaughter place itself. The Hansa town Lübeck offers us not only such a proto-type of this classical topography, but also the high concentration of the butchers alongside (Fig. 3).³¹

Fig. 3. Lübeck: Butchers' Street and its surrounding (cut out, © Rolf Hammel)

The butchers' street leads to the main square, the shambles are here in the visible distance from the town hall, while at the other end of the street, by the surrounding water-ditch are the butchers' tower and the slaughter court. And already the fourteenth-century social topographical analysis³² testifies that the butchers – although yet not exclusively – lived along this axis. The concentration is even more obvious later, as the investigation of seventeenth-century tax-paying lists shows.³³ A similar example can be provided from the much smaller town of Hannover, where the

³⁰ M. Merian, *Topographia Germaniae. Bayern–Franken. Reprint edition from 1656*, Braunschweig 2005, p. 71-72 (next page for the town map), 75 (left side *die Fleischbrücke*).

³¹ For its topography: H. Stooß (ed.), *Der Deutsche Städteatlas. Lieferung III/6: Lübeck*, Altenbeken 1984.

³² R. Hammel, „Entwicklung und Berufstopographie Lübecks im Mittelalter“, in: A. Graßmann (ed.), *Lübeckische Geschichte*, Lübeck⁴ 2008, p. 67-74; C. Veltmann, *Knochenhauer in Lübeck am Ende des 14. Jahrhunderts*, Neumünster 2006.

³³ M. Christensen, *Kleinhäuser in Lübeck. Zur Bau- und Sozialstruktur der Hansestadt. Die Stadt der Handwerker und Gewerbebetreibenden*, Neumünster 2006.

Knochenhauerstrasse also well, and almost exclusively, defines the social topography of the butchers in the town.³⁴

Nevertheless, the structural formula is not always so clear-cut, that is the realm of the butchers determined by the rules directed at them do not necessarily correspond to the living space of those burghers carrying on such business. In case of the northern town of Greifswald,³⁵ for example, one sees the usual pattern with the butchers' street leading to the square with the nearby shambles and also with the tower, but projecting the results of the investigation of the late fourteenth- and early fifteenth-century living places onto the map, it is apparent that only a smaller group of the butchers is concentrated around this area, the rest of them one finds throughout the whole town.³⁶ A similar situation can be revealed in the case of Regensburg, too, where as opposed to the physical or natural potentials circumscribing the space of the butchers (namely, that the slaughter house was along the Danube and through the fish market a street leading to the town hall square easily connected it with the shambles),³⁷ the fifteenth-century analysis of the butchers' houses – although the sources seemingly did not allow the location of all – very much points to dispersion, and here one can see an even lower concentration than in Greifswald. In Regensburg the scattered living areas are presumably partially due to the fact that the town council – referring to older rights – in the fourteenth century gave its consent (*Ratsbestimmung*) to run two other shambles further away from the town hall square (one to the south – *Brunnleit* – and one to the east – *Osten*).³⁸ As a last German example, in Göttingen there was a complete house-island (a *Kaufhaus* complex) by the town hall square (south from the *Rathaus*) that incorporated the guild houses of the bakers, the shoemakers and the butchers with

³⁴ K. Mlynek – W. R. Röhrbein (eds.), *Geschichte der Stadt Hannover. Bd. I.: Von den Anfängen bis zum Beginn des 19. Jahrhunderts*, Hannover 1992. For the topography of the town and for the location of the houses of the butchers see: P. J. Meier – K. Fr. Leonhardt (eds.), *Niedersächsischer Städteatlas, II. Abteilung: Einzelne Städte, 2. Hannover*, Braunschweig 1933; rev. ed. Kassel 1983.

³⁵ Generally for Greifswald see K. Igel, „Greifswald um 1400. Zur Stadtgestalt und Sozialtopographie Greifswalds im Spätmittelalter“, *Baltische Studien* 88 (2002) 20-42; K. Igel, „Der Raum als soziale Kategorie. Methoden sozialräumlicher Forschung am Beispiel des spätmittelalterlichen Greifswald“, in: S. Kroll – K. Krüger, *Städtesystem und Urbanisierung im Ostseeraum in der früher Neuzeit: urbane Lebensräume und historische Informationssysteme. Beiträge des wissenschaftlichen Kolloquiums in Rostock vom 15. und 16. November 2004*, Berlin 2006, p. 265-300.

³⁶ K. Igel, „Stadt-Raum und Sozialstruktur: Überlegungen zu Quellen, Methoden und Problemen an den Beispielen Greifswald und Osnabrück“, p. 43. Most recently: K. Igel, *Zwischen Bürgerhaus und Frauenhaus. Stadtgestalt, Grundbesitz und Sozialstruktur im spätmittelalterlichen Greifswald*, Köln – Weimar – Wien 2010, p. 111-114, 124, 244-245, 248.

³⁷ H. Stoob (ed.), *Der Deutsche Städteatlas: Regensburg*.

³⁸ Ch. Forneck, *Die Regensburger Einwohnerschaft*, p. 62-63, 7.2. Fleischhauer und Fischer.

their shambles.³⁹ In case of this town, the analysis of the social topography of the butchers is available not only from one time period – as in most cases of the other above-cited examples –, therefore, here one can clearly see some changes over time. During the fifteenth century the butchers lived rather scattered throughout the town, and a higher concentration in the *Nikolai Viertel* "under" the main square – around the *Kaufhaus* – took place only by the mid-sixteenth century.⁴⁰ Without going into details concerning the reasons behind the presented topographical sketches in the case of these German towns, it can still be concluded at this point that if only the determining elements appointing the space of the occupational group of the butchers are taken into account, regularity can be strongly observed, but when the personal space of the individual burghers – who were by the way butchers – are examined, in certain – not necessarily in all – towns several individual factors can modify the picture.

And our last two comparative examples from the territory of the medieval Hungarian Kingdom, Buda (Ofen) and Sopron (Ödenburg) can give other tones to this picture. The typical butchers' street as a main element can be explicitly found in both of them, their topography though does not fully coincide with the above patterns and also differ from each other. In case of the capital of the kingdom, Buda in the fifteenth century, the pattern is mainly modified by the fact, that there was a divided Hungarian and German town on the castle hill, with separate market places and as the sources testify also with separate groups of German and Hungarian butchers. Due to the available source material it is also not that easy to locate on the map the topographical elements in relation to the occupational group of the butchers. Most recently, the street of the German butchers – which was also entitled so –, who were united in a guild, was localised at the foot of the castle hill (most probably their street was the one that today still runs parallel to the Danube), in the vicinity of the supposed location of the slaughtering place by the River Danube (Fig. 5).⁴¹ While, on the other hand, the Hungarian butcher masters, who were most probably not even organised in a guild can be connected to the Saturday market square (*Szombatpiac*) near the Maria Magdalene church, where they had their own house for shambles and around where they might have lived – although they used the same slaughter bridge at the Danube which the German butchers did –, but

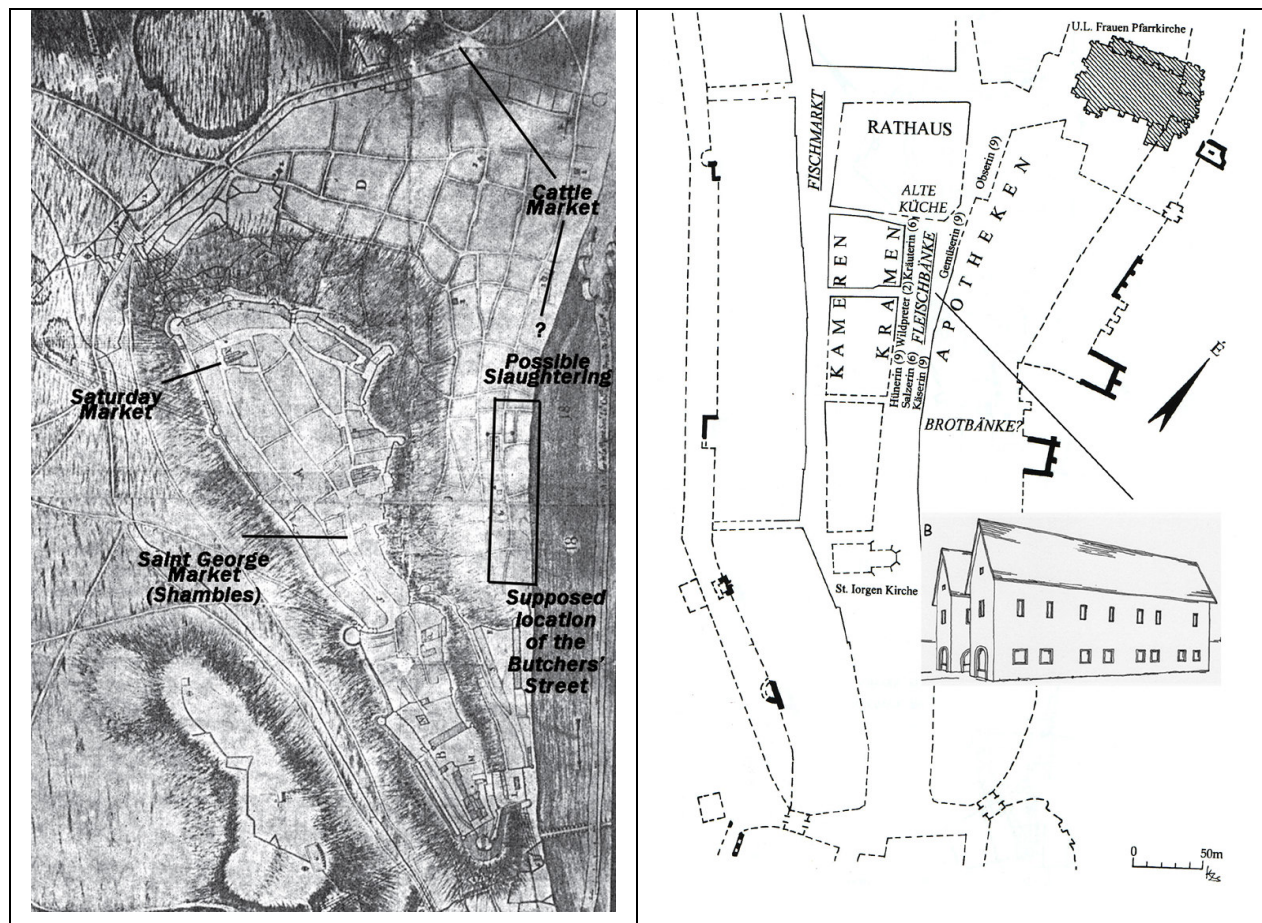
³⁹ M. Last – S. Schütte – H. Steenweg (eds.), „Göttingen um 1400“, in: *Geschichtlicher Handatlas von Niedersachsen*, Neumünster 1989; O. Fahlbusch, „Die Topographie der Stadt Göttingen“, in: *Studien und Vorarbeiten zum historischen Atlas Niedersachsens, Heft 21*, Göttingen 1952.

⁴⁰ For the fourteenth century: H. Steenweg, *Göttingen um 1400. Sozialstruktur und Sozialtopographie einer mittelalterlichen Stadt*, Bielefeld 1994. For the fifteenth–sixteenth centuries: M. Last, „Die Topographie der Stadt vom 13. bis zum 16. Jahrhundert“, in: D. Denecke – H.-M. Kühn et al. (eds.), *Göttingen. Geschichte einer Universitätsstadt. Bd. 1. Von den Anfängen bis zum Ende des Dreissigjährigen Krieges*, Göttingen 1987, p. 70-106; and D. Denecke, „Sozialtopographie der mittelalterlichen Stadt Göttingen von Dietrich Denecke“, in: D. Denecke – H.-M. Kühn et al. (eds.), *Göttingen*, p. 199-210 (see his maps for 1458, 1519 and 1550).

⁴¹ A. Végh, „Topographische Bezüge des Zunftbuches der deutschen Fleischer zu Ofen“, in: I. Kenyeres (ed.), *A budai mészárosok*, p. 139-158.

their exact living places cannot be reconstructed. It was also suggested that the German shambles – which were, similarly to German territories, located in a two-lined stone house (Fig. 5) – were not only located in the castle at the Saint George market (*Szentgyörgy piac*),⁴² but also at a cattle market at the bottom of the hill. The complex analysis of the members of the German guild (whose number before 1512 were around forty)⁴³ finally allowed identification of house ownership and thus supposedly the living place of twenty-two butcher masters who – with a few exception – concentrated in the street named after them.⁴⁴

Fig. 5. The reconstructed living, slaughtering, and selling space of the butchers in medieval Buda (left, right ©András Vég) and the Saint George market with the house of the shambles (right, ©Judit Benda)

⁴² For several marketing activities in medieval Buda on the basis of archaeological evidence and the reconstruction of the house of the shambles most recently see J. Benda, „A kereskedelem épületei a középkori Budán. I. Kalmárboltok” [The Buildings of Trading in Medieval Buda. Part 1: Merchants' Shops], *Budapest Régiségei* 42–43 (2010) 93–120; J. Benda, „A piactól az árucsarnokig. Kereskedelmi célra készült épületek a középkori Budán” [From Market to Commercial Hall. Trading Buildings in Medieval Buda], *Történelmi Szemle* 53:2 (2011) 1–24; J. Benda, „A kereskedelem épületei a középkori Budán. II. Árucsarnokok, mészárszékek ház, zsemlyeszékek háza” [The Buildings of Trading in Medieval Buda. Part 2: Market Halls, Houses of Shambles and Bread Selling Banks], *Tanulmányok Budapest Múltjából* 37 (2012): under publication (used with the permission of the author).

⁴³ A. Kubinyi, „Die Fleischerzunft zu Ofen“, p. 133–135.

In case of Sopron (Ödenburg), near the border of the Hungarian Kingdom, basically the very small size of the inner town itself – even Saint Michael's parish church of the community was outside the walled inner town – caused modification of the topographical patterns.⁴⁵ In addition, it is also interesting here, that despite the small size of the inner town, the butchers' street occupied one of the most important axes, leading to the main square. The shambles, though originally were on the *Platz*, most probably disturbed the space of representation so much that controls were loosened, allowing movement to the other end of the inner town, to the salt market (*Salz Markt*), where there was another gate leading directly to the animal market (*Vieh Markt*) and presumably the bridge of slaughtering was also not very far (although its medieval location is still hypothetical). In 1532 – when it was thoroughly investigated – altogether fourteen butcher masters (corresponding to as many shambles) were in the town. Only two out of them were second generation butchers, while the others moved in after 1498. Within the community the social status of the butchers was rather high (as it was stated by earlier research, as a sign of indicator, more than half of them – nine – had already inherited family names instead of using the profession for that purpose), and this status is also reflected in the fact that only one butcher – taking into account not only the masters – lived in the suburbs.⁴⁶ Some of these butchers became members of the outer or even the inner council and one of them was the judge for a while. With the only exception of Christoph Gräzer (who was mayor for eight years, therefore after 1519 lived on the main square) – in this time period they all live on the butchers' street.⁴⁷

In Pressburg, as in the case of all the above-mentioned examples, in order to analyse the social topographical distribution of the butchers, the primary task is the determination of the basic topographical elements (Fig. 6), some of which are evident – or identifiable – from the sources (and was done already by earlier scholarship), others are not that evident, therefore already at the beginning raises some problems. As it was already discussed, it is known that the shambles were originally located on the main square as elsewhere in Europe, which however, without a town

⁴⁴ A. Végh, *Buda város középkori helyrajza* [The Medieval Topography of Buda], 2 vols., Budapest 2006–2008; F. Szakály – J. Szücs (eds.), *Budai bortizedjegyzékek a 16. század első harmadából* [Wine Taxlists of Buda from the First Third of the Sixteenth Century], Budapest 2005.

⁴⁵ For the detailed topography of the town, see F. Jankó – J. Kücsán – K. Szende (eds.), *Magyar Várostörténeti Atlasz / Hungarian Atlas of Historic Towns, I.: Sopron / Ödenburg*, Sopron 2010.

⁴⁶ K. Mollay, „Családtörténet és társadalomtörténet. Az 1532. évi soproni mészárosok“ [Family History and Social History. The Butchers of Sopron/Ödenburg in 1532], *Soproni Szemle* 42:4 (1988) 292-325; F. Dávid – K. Goda – G. Thirring (eds.), *Sopron belvárosának házai és háztulajdonosai 1488–1939 / Häuser und Hauseigentümer der Innenstadt von Ödenburg 1488–1939*, Sopron 2008.

⁴⁷ K. Mollay, „Családtörténet“, p. 292-235. Most recently on the elite of the town K. Goda, *A soproni városvezető réteg a 15–16. században. A polgármesteri és városbírói tisztség összehasonlító igazgatás és társadalomtörténete* [The Urban Governing Elite of Sopron in the 15th–16th Centuries. The Comparative Municipal and Social Historical Analysis of the Role of the Mayor and the Judge.], Ph.D. diss., Eötvös Loránd University Budapest 2011.

hall (at that time the judge and the sworn jury, that is the councillors came together in the house of the judge in office) had not yet such a representative function as later but functioned basically as the main place of trade during the fourteenth century. In 1370 on royal order these shambles were moved behind the back of a (tower) building bought not long before for use as a town hall.⁴⁸ The number of these shambles (in 1376 was twenty-eight) in the light of the above two Hungarian towns actually indicates its size in relation to them, which means that in case of Pressburg one butcher master (and correspondingly one shamble) supplied approximately 200 to 250 people in the town – depending on which size of the population is accepted.⁴⁹ The location of the slaughtering place (*der fleischker slachpruk*), on the other hand, is not really facilitated by the available medieval sources. The suggestion of the nineteenth-century historian of the town, Tivadar Ortvy – according to his own data too – can only be proved from the late sixteenth century onwards.⁵⁰ Its existence on the same site before the late sixteenth century can be, however, doubted for several reasons. On the one hand, those scattered hints that can be gathered for the medieval period point to a farther direction, somewhere in the vicinity of the upper ferry crossing, around the old *Tabor* that was part of the outer, temporary (most probably not walled, but earth-worked) defence system (Fig. 6). One often finds references in the town account books to the (*fleischker*) *schlach pruckh*⁵¹ *am taber*, in which the outer defence camp does not have any adjective,⁵² while the other parts of this defence system in the same source-type were always somehow distinct (e.g., *taber pey den ledrer*, *taber pey dem pinter*, *wedritzer tabor*, *nydern tabor*, *taber in der newn stat*, etc.). Therefore, one might suppose, that without any

⁴⁸ In the given document which was referred to as *Newhaws*, see note no. 17.

⁴⁹ In Buda, according to András Kubinyi's calculation the forty butchers supplied 13,500 inhabitants, meaning that there 350 persons could be counted per master (A. Kubinyi, „Die Fleischerzunft“, p. 130-131). In Pressburg that would mean such a high population, which it had surely not.

⁵⁰ At *Bruckgasse* (Hid-utca) he writes, that between 1582 and 1760 one finds at the end of the street the urban slaughter house. T. Ortvy, *Pozsony város utcái és terei. A város története utca és térneveken* [Streets and Squares of Pressburg. The History of the Town Through the Names of Its Streets and Squares], Pozsony1905; repr. Budapest 1991, p. 164.

⁵¹ The only place where it was explicitly named as the butchers' slaughter bridge was the first account book, otherwise the butchers were not added to it. AMB, Kammerrechnungen, no. 1 (1434), p. 15. The confusion is caused by the fact, that the leaf-bridges at the several towers were also called *slachpruk* in the sources, as for example here: "an der slagprugkn nynder s. Larenczen tor gearbait hat". AMB, Kammerrechnungen, K41 (1478), p. 171.

⁵² See a few examples: "Item mer I tagen denn kasten geraupt untter dem thaber pey der schlach pruckhen xx denar." AMB, Kammerrechnungen, no. 71 (1518/19), p. 271. Or other examples: "zw dem taber pay der schlag pruk"; "der slachpruk am taber"; "zw taber pey schachpruk"; "pey der slag pruk pey dem taber". AMB, Kammerrechnungen, no. 43 (1481/82), p. 136; no. 38 (1473/74), p. 108; no. 48 (1489/90), p. 101; no. 29 (1461), p. 93.

further clarification, most probably in such cases the oldest defence camp (*alten taber*) was indicated near Saint Lawrence's Gate.⁵³

On the other hand, beside the temporary bridge (*prugkscheff*) at the Water Tower (*Wasser Turm*), along the line of the river-bank, between two other *Tabors* in the fishermen's district (*Neustat-Piscatores*) – the *alter Tabor hinten den Lederern* and the *Neuen/Nyderm Tabor* – a new bridge was built in the 1470s on the order of King Matthias which was accessible from the inner town through the Fishermen's Gate. Many references are to be read in the town accounts about the existence of a wooden pontoon-bridge here, that was occasionally also used by the king himself.⁵⁴ Consequently, it is more likely that the animals were slaughtered a bit farther away from this area. The medieval slaughter bridge, more plausibly, might have been by the anabranch of the Danube around the *Donauneusidl* and *Spitalneusidl* suburbs, "in front of Saint Lawrence's Gate" and somewhere "by the old *Tabor*",⁵⁵ although until the rather unlikely, incidental occurrence of a more precise source reference, this localisation still remains hypothetical,⁵⁶ which might be, however, further supported with the now to be outlined social topography of the butchers.

As opposed to the other towns presented so far, in Pressburg seemingly there was no clear-cut butchers' street, along which line one can start the research concerning their social topography.⁵⁷ Namely, there was no butchers' street or square named as such in the medieval sources, even

⁵³ Once it can read in such a form: "zu dem taber bei s. laurentzen tor". AMB, Kammerrechnungen, no. 40 (1477/8), p. 159. Or at other times as: "die holcz gefurt zu dem taber pey dem urfar". AMB, Kammerrechnungen, no. 36, p. 73.

⁵⁴ "bei dem nydern tabor die prugkh zu machn"; "aussern und innern Tunawprugkh"; "der Tünaw prugkn gespitzt haben, als das eyss die prugkn hatt hin gestössen, die prugkn bei dem nydern taber beschalt hat."; "ausgeben auf die Tunawprukn bey den vischern"; Bratislava, Kammerrechnungen, no. 41 (1478) p. 176; no. 42 (1480/1), p. 85, 107, 161; no. 43 (1481/2), p. 122; no. 53 (1493), p. 101. See also T. Ortway, *Pozsony város utcái*, p. 162-163.

⁵⁵ "Item am sambstag vor Mathie apostoli hab wir mer gehabt viij kchlain arbaitter die auch pey dem Tain [Donau] gemacht haben an der schütt pey der slachprukch vor Sand Larenczen tor und so hab ich ainen geben per vij denar"; "die ausser prugkn S. Larentzn gemacht, die prügkn des taber bej der slachprugkn gepessert"; "die prukn S. Larenczen tor beschalt und bed prukn der taber bei der fleyschpruckh beschalt". AMB, Kammerrechnungen, no. 36 (1471), p. 72; no. 45 (1484/85), p. 87; no. 46 (1485/86), p. 124.

⁵⁶ To complicate the matter, there was another small bridge (most probably over a little brook, the so-called Wedritz brook) somewhere at the *Tabor* of the tanners as the sources referred to it – "die slachpruk gemacht am taber pey dem lederren"; "zw taber zu der prukch pey den lederrerr"; "pey dem taber pey den lederern die pruk an zw tragen", Bratislava, Kammerrechnungen, no. 36 (1471), p. 75; no. 38 (1473), p. 84 –, however, this was most probably a smaller scale bridge only for fleecing the animals.

⁵⁷ In the topographical lexicon of the town one finds an *Alter Fleischmarkt* also with medieval dates, but these dates are mistakenly attributed to a later (18th-century) location. V. Horváth (ed.), *Bratislavský topografický lexikon* [The Topographical Lexicon of Bratislava], Bratislava 1990, p. 199. The dates 1412, 1434 and 1439 indicated the *fleischprukk* and *fleischpenkchen* on the *Lange gasse* (*platea longa*), but in the medieval sources (although in the lexicon are not listed, but these were an entry in the *Protocollum Actionale*, fragmented tax-registers, and the *Kammerrechnungen*) actually nothing connects them to the *Lange gasse*. In addition in the given period from other sources – as discussed in the main text – the shambles were behind the town hall building. For this fact see also the research V. Jankovič, „Ulice a námestia historického jadra Bratislavy“ [Streets and Square of the Historical Town Pressburg], *Zborník slovenského národného múzea, História* LXVI:12 (1972) 187-236; here p. 207-210 (*Lange gasse*), 220-222 (the square behind the town hall).

though the historians tend to call the square with the shambles as the butchers' square, rather inaccurately,⁵⁸ since as we have also seen the bakers had their stalls here. The contemporary documents, however, only used the expressions *bei den fleischpenken* or *unter den fleischpengken* as a basis of relation or to position a house along the given square.⁵⁹ At the same time, the butchers' tower (see fig. 7) is an oft-recurring object in the fifteenth-century account books and its identification is relatively easy due to the phrasing, while already with its first appearance in 1434 one can read about the *Fleischker Thurn hinder den Juden*.⁶⁰

After identifying the topographical elements (the shambles, the possible slaughtering place or the tower), if the above in length described pattern is valid for Pressburg, one would be able – without further research – to roughly circumscribe the square behind the town hall and the street leading to the butchers' tower as the space of the butchers in medieval Pressburg. Obviously, the basic research question before putting together this paper was whether it was really so? The two chosen Hungarian towns (Buda and Sopron) corresponded to the "Lübeck or Hannover type" with their clear-cut streets where most of the butchers lived. In the case of Pressburg do the shambles determine the haunted places like, for example, it was so with the *Nikolai Viertel* in Göttingen?

In order to answer this question, one must be able to locate the butchers to burgages and also to locate the actual burgages on the map, which is in an East Central European context usually a not-easily or in some cases a non-solvable task. However, the Pressburg written source material provides a feasible case. The description of the whole process of the reconstruction of the

⁵⁸ The name *Fleischmarkt* was not used in the medieval sources, and in 1580 – after a great fire – when the shambles were again moved away from here, the square was named as *Traidmarkt* (see V. Jankovič, „Ulice a námestia”, p. 220-222). According to J. Holák, „Topografia historického jadra Bratislavy v 18. storočí” [Historical Topography of Pressburg in the Eighteenth Century], *Bratislava* 3 (1467) 117-163, here p. 130 – the *Fleisch Baenck* were transferred to the *Lange gasse* in the seventeenth century (ii between nr. 118 and 119) from the main square and in the eighteenth century it was transferred outside the inner town walls, to the riverbank. These moves definitely resulted in certain changes of the social topography of the butchers, too.

⁵⁹ For example, in 1453 and 1454 the living place of Wilpold Gundaker tradesman and his wife was given as follows: "domum nostram quam nunc inhabitamus in hac civitate Poseniensi circa macella ex opposito fontis retro domum dicti Jacobi Haimburger situatam" and "mein haws...das da gelegen in der stat Prespurg bey den fleischpenken". AMB, 4.n.1., fol. 78v and fol. 79r. While in the last will of Hans Weber in 1471: „Hans Weber von Prespürgk gesessen heyslich unnter den fleischpengken.” AMB, 4.n.1., fol. 158v. For the edition of the given town book see J. Majorossy – K. Szende (eds.), *Das Preßburger Protocollum Testamentorum 1410 (1427)–1529. Teil 1: 1410–1487*, Wien – Köln – Weimar 2010, no. 160, 162, 318.

⁶⁰ AMB, Kammerrechnungen Nr. 1 (1434). Later with similar expression in 1458: "hinder den Juden bei dem Fleischhaker turn." AMB, Kammerrechnungen no. 26 (1458). For the early (fourteenth-century) and later (fifteenth-century) location of the street of the Jews see: J. Majorossy, „A Krisztus Teste Konfraternitás helye a középkori pozsonyi polgárok életében” [The Role of the Corpus Christi Confraternity in the Life of the Citizens of Late Medieval Pressburg/Bratislava], in: E. Csukovits – T. Lengyelová (eds.), *Bártfától Pozsonyig. Városok a 13–17. században* [From Bardejov to Bratislava. Towns in the Thirteenth–Seventeenth Centuries], Budapest 2005, p. 265; Slovak edition Prešov – Bratislava 2005, p. 185 with further references.

burgage-system for fifteenth-century Pressburg is not the object of this paper,⁶¹ here I would only present the administrative division of the town together with those sources which were utilised both for establishing the burgage-system and their owners as well as for the presented social topographical maps of the butchers.

Pressburg in the fifteenth century was divided into four major administrative parts which were used – more or less consequently – to locate a building: two main suburban units (*prima et secunda pars*) and two inside the walls (*tercia et quarta pars – in der stat bey wedritzer tor; in der stat des andern tayls*). The suburban ones were further divided into smaller quarters (see Fig. 6), basically streets, which served as units for collecting taxes as well as units for circumscribing the houses (owners). To the reconstruction basically – though not exclusively – two source types were fully analysed. Firstly, the fifteenth-century tax-lists – both money and wine lists⁶² – and the earliest one from 1379, and secondly, the property-registration (the so-called *Grundbuch*) which was put together in 1439 and which defined the amount of plots and named their owners in the given year, and its continuation, the *Satzbuch*, in which usually – unfortunately not always – the change of the property owners was inscribed.⁶³ The above tax-lists are not always relevant for the whole town, while some of them are only extant for a district (1412; 1415/6; 1430 - for the fourth main district), others only for the suburbs (1379). In addition, the wine-lists (1422, 1501/2) might have contained only those burghers who paid the wine tax, whose percentage was high in Pressburg but not the complete burgher population. The first main obstacle of the work was that beforehand the perambulation route of the tax-collection (*Steuerungumgang*) and also that of the property-conscription was to be remodelled in order to then project the identified butchers onto the map.

An approximate plot- and tax-collecting route reconstruction was only possible for the inner town, where evidently as a supplement to several other written sources, also a few mid-eighteenth-century maps could be of some use. They were helpful for a surprisingly great number of plots, while the inner town burgage-system did not change that much until 1750, except those

⁶¹ The maps (Fig. 6–10) represents the present stage of research concerning the reconstruction of the fifteenth-century topography of the town that includes, on the one hand, the long-known elements (T. Ortvy, *Geschichte der Stadt*, II/1) and, on the other hand, the newly re-drawn plot distribution that was prepared on the basis of the monument-conservational surveys and the nineteenth-century cadastre map (as well as some eighteenth-century maps of the inner town). Here, I would express my thanks to Judit Bartel and Karsten Ley (from the University of Aachen) for their enormous help in the reconstruction and also to the director of the Pamiatkový úrad Slovenskej Republiky in Bratislava for help and providing access to the survey materials.

⁶² From the years 1412, 1415/6, 1422, 1430, 1434, 1452/3, 1482, 1500/1, and 1502/3.

⁶³ For a detailed introduction to the sources of the town (with all the archival references) see my contribution on Pressburg in the following article: K. Goda – J. Majorossy, „Städtische Selbstverwaltung und Schriftproduktion im spätmittelalterlichen Königreich Ungarn: Eine Quellenkunde für Ödenburg und Preßburg“, *Pro Civitate Austriae, Informationen zur Stadtgeschichtsforschung in Österreich*, N. F. 13 (2008) 62-100.

few cases, when a major palace-, church- or monastery-building was erected after the capital (due to the Turkish occupation of the middle part of the Hungarian Kingdom) was moved there.⁶⁴ Nevertheless, as opposed to the inner town, in the suburban streets only the number of burgage-owners could be defined, but the plot-distribution not at all, and the tax-collecting routes could also be guessed rather hypothetically, thus in the suburbs the location of any of the burgages are rather difficult, almost impossible to plot. Consequently, in the streets of the first and the second suburban districts only the number of the property-owning or tax-paying butchers – or that of the members of any other social groups – could be defined, and their location on the maps are therefore indicative, but not exclusive.

In addition, due to the character of all the analysed sources, only a property or a plot/house where someone had to pay tax for one reason or another was definable, but not the property in which the given burgher actually lived (which might have even changed in time). Therefore, it was possible to project onto the maps all the properties that were owned by the butchers (their families),⁶⁵ but for any further refinement concerning the separation of the actual living places of each of them, dozens of case-studies would be necessary without the positive assurance that the sources would provide any relevant information.⁶⁶ The only properties which were left out of the analysis were the fruit gardens (*ortus*), empty lands (*öd*) and those *allodia* that there were landed property without a house.

The other difficulty derived exactly from the identification of the butchers themselves. As was already hinted at in the Sopron case, name usage during the fifteenth century was rather mixed. Certain people still used the profession for identification (for example *Thoman Fleischker* or *Lienhart Fleischhacker*), others were circumscribed by their place of origin (for example *Niklas von Theben* or *Hans Tebner*) and some started using "family names" (for example *Ulrich Wider*, *Stephan Walich* or *Laurentz Viertzker*), which fact otherwise help to differentiate two butchers called, for example Hans, but only if it was also stated about the person that he was a butcher (which was not always the case). From this point of view the early regulation of the butchers

⁶⁴ J. Majorossy, „Bridging the Gaps in the Evidence: the Reconstruction of Social Spaces in Late Medieval Pressburg” [Bratislava], Manuscript 2010, under publication.

⁶⁵ Therefore, the maps on the spatial distribution of the butchers in Pressburg (Fig. 8–11) only point out those which were plots owned and/or inhabited by butchers, and as a consequence, one can always see more dots for the butchers than their actual number might have been.

⁶⁶ Only the last wills (see J. Majorossy – K. Szende, *Das Preßburger Protocolum Testamentorum*, passim) and the individual property-purchasing charters might supply us with the necessary data, but their number in general and for the butchers in particular is not that high to be able to solve each individual case.

from 1376 was of enormous use with its list of names of the master butchers in the given year,⁶⁷ especially because many of those families on the list (e.g. Kitzmagel, Kuepoden, Verel, Dauher, Virtzker, Liebel, Meindel, etc.) we still find in the fifteenth century among the butchers, when it is sometimes only known about them that they owned shambles. The compilation of the list of butchers for a hundred-and-twenty-year period between the 1400s and the 1520s – which is most probably still not complete and the appearance of possible new names and new clarifications are not at all to be excluded – was a much longer and complex process – with the involvement of other sources and the result of earlier research. There are two other problem-areas, besides that of names, especially for the early period when it was not often mentioned that someone was a *fleischacker* – besides the case where someone had a descriptive name. The first is that since the most influential butcher families were most probably also involved in trade – this is actually reflected on the social topographical maps as one analyses them – on the one hand, and many rich trading families, on the other hand, owned shambles. Therefore, in itself the ownership of shambles does not necessarily mean that we can count them among the butchers without a problem (e.g. members of the Lachutel, Eylausmrock, Scharrach, Behem, Aigner, Gailsam, or Rutenstock families), many of the wealthy burghers only let them by lease (and used them as a source of income). On the other hand, one cannot also completely exclude that the ownership of shambles somehow related the family to the occupation, since the sources reveal that some members of such families were or considered themselves butchers (e.g. Mert Gailsam in the 1480s, Pancraz Rutenstock in the 1500s, Thoman Behem in the 1460s). From this point of view, the list of the master butchers in the regulation from 1376 is rather telling, because on the basis of other sources, for example, the Kuepoden or the Kitzmagel families one would otherwise say that they were tradesmen. At the same time, it seems that the shambles-leasing within the burghers themselves was much more often in the second half of the fifteenth century than earlier. Consequently, the ownership of shambles was taken into account in compiling the list of the butchers, but not exclusively and as an only indicator it was counted in cases when someone took them on lease, supposing that the person did it in order to sell his own meat products there.

The second problem field is that – especially for the early period again –, one might be able to define the butchers, but the sources concerning the topography of their properties are available only some decades later, from a period when in certain cases only the widows were still alive

⁶⁷ The earliest and until now the only known full list of master butchers from 1376: "Item die maister fleischaker zu der zeit sind gewesen. Item Paul Chupodem, Johannes Liebel, Lewbel Peschinger, Hans der jung Chupoden, Mathes Fleischacker, Michel Newhauser, Nicolasch Vügerl, n. Meindel, Werentzel, Simon Grien, Lorentz Daucher, Erasem, Hans Freystetter, Hans Verel, Peter von Laa, Steffan Viertzigker, Ulrich Kitzmagel, Conradt Knaurer, Linhart [fleischacker], Jense Schimmel und Stephan Schimmel, Niclas Pekel, Andreas Saur, Ortolfus Aureus,

(e.g. Kuepoden, Kitzmagel, Daucher, and some others). Thus, the widows were also taken into account in those cases, when no other possibilities occurred for the topographical location of certain identified butchers. This is supported by the fact that the last *maister fleischaker*(in) in 1376 was a certain Margaretha, the daughter of the son of Peter in Angulo, showing that daughters or widows could actually be master butchers, too.

The earliest tax-list from 1379, due to the fact that it is limited to the suburbs and that the next list covering the same territories is extant from a good generation later, on the very surface, is not of great relevance concerning social topography, also because the other sources in regard to topographical issues are extant some forty years later. However, it is only seemingly so, since two relevant statements can still be made on its basis. The first remark is, that due to the fact that among the twenty eight master butchers listed three years earlier than this tax-list was compiled, only a *domus Vierczker* can be found in the *Donauneusidl* suburb (the sixth burgage), it indicates that the master butchers already at that time lived somewhere in the third or fourth taxing district, that is in the inner town. The second is, that one finds other (in relation to the mentioned list) new butchers among all the suburbs exclusively in the *Spitalneusidl* (*Ulricus Hakcher*, the second owner next to the old hospital of Saint Anthony) and the *Donauneusidl* suburb (*Stefanus Ffleischacker* together with Viertzker in the same, fifth burgage, as well as two other butchers not far from them), somewhere near Saint Lawrence's Gate. This fact might support our supposition concerning the place of the slaughter bridge, which might have been somewhere in this area and that is the reason for seeing the butchers – if not in the centre than – in this part of the town. And this would draw an early axis between the shambles first on the main square, later behind the town hall through the last part of the *Lange gasse* and out of the centre through Saint Lawrence's Gate to the slaughter bridge.

Otherwise, the extant tax-records allowed the preparation of three or four cross-sections in time, depending on whether we accept that the two early fifteenth-century tax-records which were relevant only for the half of the inner town (though the half that was interesting for us from the viewpoint of the butchers' space) can be still of use in that form, or we could base all the cross-section analysis on full tax (and not wine)-registers only. Due to the existence of the register from 1379 for the suburbs and the wine-list from 1422 for the whole town, I have decided to create four cross-sections, in order to, at least partially, visualise the change that might have happened after the replacement of the shambles from the main square to the backyard square. Consequently the first map (Fig. 8) was prepared on the basis of the tax-registers of 1412, 1415/6, 1430 and the full wine-register of 1422 with the additional usage of the tax-register of 1379, and thus indicates

Petrus filius Nachrichten, Perchtoldus Pörtzel, Rudel ain son Peter Schaym und Margretha filia fily Petri in Angulo

the situation for the early years of the 1400s until 1430. The second map (Fig. 9) is relevant for the 1430s and the 1440s since it was based on the tax-register of 1434, the *Grundbuch* of 1439 and the entries of the *Satzbuch* between 1439 and 1450. The third (Fig. 10) stands for the period between the 1450s and the 1480s on the basis of a tax-list from 1452 and the entries of the property-register between 1450 and 1490. Finally, the last one (Fig. 11) shows the situation in the first decade of the sixteenth century and was prepared with the usage of the tax-list extant from 1503 and the inscription of property-owners between 1490 and 1510.

As part of the analysis there are some additional factors to be noted. Rather few of the identified butchers in Pressburg seemed to live in the vicinity of the supposed site of the slaughter bridge, which indicates that the master butchers lived in the centre commuting between two spaces in the town, but considering the shambles as a more defining point of reference for their living space (as opposed to, for example, Buda). On the other hand, the fact that in the later years of the fifteenth century (Fig. 10) and in the early years of the sixteenth century (Fig. 11) more of them were to be found not far away from the market place (square) by Saint Michael's parish church outside the centre, a fact which must have had an explanation behind it. This phenomenon can back up a supposition for the medieval period which cannot be proved with the help of written documents, namely that cattle trade probably took place on the given square, which was an ideal junction for a *Vieh Markt* where the village people arriving from the direction of Holitsch (Holić) or Tyrnau (Trnava) could sell their animals.

It is also interesting that in the tax-list of 1502 the guild of the butchers as such paid tax on the plot by Saint Michael's Gate – the northern gate leading to the inner town – within the wall and not somewhere within the "clear-cut" space of the butchers around the shambles. Most probably the then master of the guild lived there (about whose person it is only known from the *Satzbuch* that he was a certain Wolfgangus, *maritus* of Clara, the former widow of Kuntz Sayler),⁶⁸ since in the practice of Pressburg the occupational guilds had no separate guild houses, but presumably the living place of the master served always temporarily as such. In this regard, with a date of 1493 one finds the *fleischacker zech* in the "ownership" of a burgage within the "butchers' house-island" by the shambles,⁶⁹ probably as the beneficiary of a testamentary donated property (unfortunately, otherwise not documented), which was in seven years sold by the guild.

Investigating the first period of the fifteenth century (Fig. 8), even the social topographical analysis testifies to some extent the move of the shambles, since here it is still visible that certain butcher proprietors and/or tax-payers were to be found around the main square – around the

habet ius." AMB, 3.a.1., fol. 58v.

⁶⁸ AMB, 4.l.3, fol. 141r (plot no. 60).

previous location of the shambles. The later slight modification (Fig. 9-10), namely that we still find some of them on the main square and others also appear on the *Michaelsgasse* (the main axis for the trading families and the other highlighted space, besides the main square, of the urban governing elite) indicates two things. On the one hand, the difficulty to separate the trading and the butchering activities (see the above-discussed problem of tradesman contra butcher), and on the other hand, a phenomenon typical in the town (and in some other Hungarian towns) that butchers often became part of the urban elite occupying other realms within the town. The parallel phenomenon of the visible concentration of the butchers around the definite "butcher-realm" and the existing dispersion as, for example, in case of Göttingen can also be observed, and the highest density on a well-definable spot (along the square of the shambles, in the house-island south to this square as well as the houses in the last part of the *Lange gasse* leading to the gate) can be noted most explicitly and most exclusively at the end of the fifteenth and in the early sixteenth century (Fig. 11). This is, by the way, parallel to the period, when the burghers themselves started to use it for their own identification and more often their profession, too.

In this particular town the image we can gather from the social topographical analysis of the butchers is also toned by the fact that a relatively high number of the members of this social group got into the governing elite. For example, Thoman Beheim *fleischacker* was eleven times inner councillor and four times lord mayor; Bernhard Viertzker *maister fleischacker* was a member first of the outer and later also the inner council (and as we have seen represented a family with a long past among the master butchers); Erhard Fleischacker was outer councillor, Stephan Walich *fleischacker* (the brother-in-law of another representative member of this group, Burchard Scharrach) was also inner councillor and mayor, and the list could be continued.⁷⁰ On the other hand, examining these individuals separately, their profession as butchers was not always exclusive, namely they owned the shambles but sometimes also owned mills, and some of them (for example, Albrecht Gailsam or Pangraz Rutenstock, the *vetter* of Ulrich Hass master butcher) can be more considered as tradesmen than butchers. In case of these highlighted examples the personal space of the given individuals is also individualised, since they existed in several overlapping realms within the urban space. It can be better conceived by contrasting the preferred location of the town ruling elite in the same period, the judges, mayors and inner

⁶⁹ AMB, 4.1.3, fol. 162r (plot no. 146).

⁷⁰ For example, Thoman Beheim: 1463/64, 1466/67, 1473/74, 1477/78, 1480/81, 1481/82, 1483/84, 1485/86, 1486/87, 1487/88, 1491/92 *Ratsherr*; 1475/76, 1476/77, 1478/79, 1482/83 *Burgermaister*; Bernhard Viertzker: 1455/56 outer councillor, 1457/58 and 1459/60 inner councillor; Erhard Fleischacker: 1455/56, 1461/62, 1462/63 outer councillor; Thoman Fleischacker: 1515/1516, 1518/1519 inner councillor; Stefan Walich: 1457/58, 1458/59, 1459/60, 1462/63, 1463/64, 1465/66 outer councillor, 1464/65, 1466/67 inner councillor, 1467/68 and 1468/69 *Burgermaister*. Sources: J. Majorossy, *An Archontology for Medieval Pressburg*, Manuscript 2011, under publication.

councillors – who in the majority, besides their original professions were traders and thus it can be perceived that the spaces differing from the clear-cut butchers' space pattern define those butchers who stepped out of the circle of being only butchers.

To conclude, I would highlight only two major things. On the one hand, as hopefully demonstrated, the local – the physical – topography of a town (see e.g. Sopron), the ethnicity of the butchers (see e.g. Buda), or the social status of the butchers in a given community (see all the three Hungarian examples) can result in a certain deviation from the pattern concerning their spatial distribution. On the other hand, in the case of the socio-topographical analysis of the butchers in medieval urban space,⁷¹ the basic question implied by the above is: who was to be considered a butcher, the ones who stated so (e.g. *ich, Ulreich Hass fleischhacker*) but were involved more in other businesses, or only those about whom it is clear that they were definitely butchers and nothing more. Most probably this is also the breaking line between to what extent one can speak about the butchers' space as a pattern and about the individual butcher's space in a given urban community.

As the attached maps demonstrate (Fig. 8–11), the butchers' social topography in medieval Pressburg clearly tended and to a certain extent concentrated around or in the vicinity of (or along the way to) those "buildings" that were used by their profession (the shambles, the slaughter-bridge, the access way to the water). The general social status of the butchers within the given community – surely influenced by the importance of long-distance cattle trade in which Pressburg was deeply involved⁷² – as well as the social control over food production and food selling assured their place (as opposed to certain other professions) in the centre,⁷³ within the walled inner town and some members of the craft – due to social rise – topographically even stepped into the highest elite spaces (on the main square, along Michael and Long streets). On the other hand, the move of the shambles after 1370 – as far as the sources allowed us to grasp – is

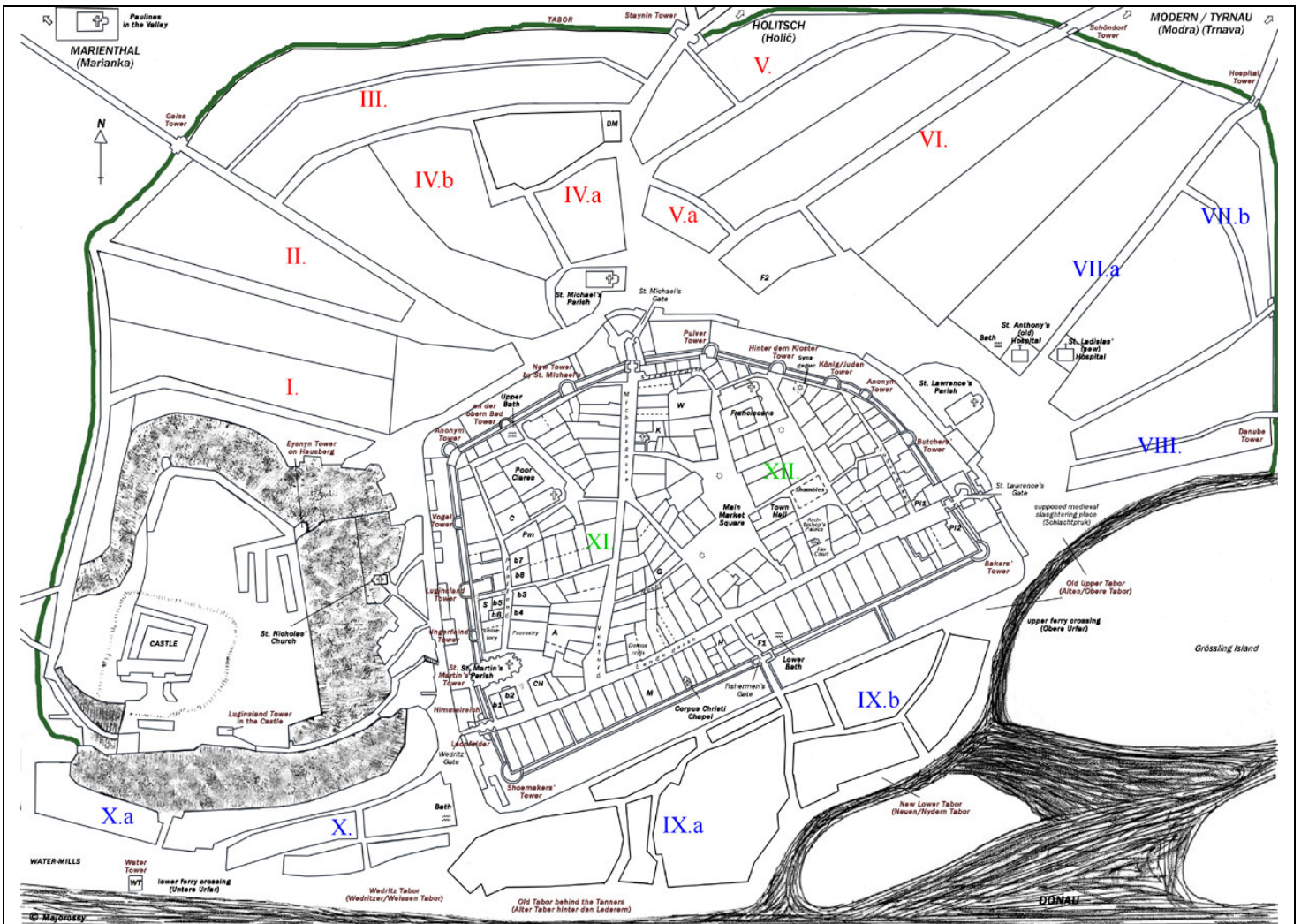
⁷¹ Another approach what is not part of the present discussion, but should also be considered talking about the space of the butchers is the issue of their place in urban processions such as, for example, the Corpus Christi procession. Unfortunately neither concerning Pressburg, nor any Hungarian towns, at the moment there are no such sources known from the period on which basis something closer could be hinted on this issue. However, for example in Göttingen the butchers were almost among the first five to march, see G. von der Ropp (ed.), *Göttinger Statuten. Akten zur Geschichte der Verwaltung und des Gildewesens der Stadt Göttingen bis zum Ausgang des Mittelalters*, Hannover – Leipzig 1907, p. 42-43 (no. 29), 304-305 (no. 29); H. Steenweg, *Göttingen um 1400*, p. 87. In Vienna, at the same time, the butchers were most probably among the last five to proceed. See M. Scheutz, „Hinter Ihrer Käyserlichen Majestät der Päbsliche Nuncius, Königl. Spanischer und Venetianischer Abgesandter. Hof und Stadt bei den Fronleichnamspzessionen im frühneuzeitlichen Wien”, in: R. Bösel – G. Klingenstein – A. Koller (eds.), *Kaiserhof – Papsthof, 16.–18. Jahrhundert*, Wien 2006, p. 173-188.

⁷² B. Nagy, „Trade in Animals as Creators of Wealth”, conference paper presented at the International Medieval Congress in Leeds 11th-14th July 2011 (under future publication). Used with the permission of the author.

also reflected in the slight topographical shift towards the new square of the shambles, and afterwards a more clearly visible butchers' space around this square crystallised by the end of the fifteenth century. However, the outlined picture most probably changed again after 1580, when the shambles here burnt down and consequently were moved away from their medieval place. As the study tried to demonstrate investigating the social topography of the butchers or eventually any other craft, the *longue durée* research attitude regarding some factors might be relevant, but due to many temporal elements involved (such as moving the shambles, the changing status of the craft members, the changing status of the craft itself, etc.) did, to certain extent, modify an earlier situation. Consequently, the temporal comparison is equally important to comparisons with other urban communities.

⁷³ For the social topography of the butchers in comparison to many other crafts see J. Majorossy, „A foglalkozás topográfiája. A személyes tértől a társadalmi térig. A társadalmi mobilitás térbeli elemei a 15. századi Pozsonyban” [The Topography of Crafts. From Personal Space to Social Space. The Spatial Elements of Social Mobility in Fifteenth-Century Pressburg], *Korall: Társadalomtörténeti Folyóirat* 46 (2011/4), in print.

Fig. 6. A map of mid-fifteenth-century Pressburg with the newly reconstructed plot distribution of the inner town on the basis of written sources and monument observational surveys. (©Judit Majorossy)

List to the Abbreviations on the Map:

Abbr.	Description
A	the plot of the <i>Academia Istropolitana</i> in the 1470s and 80s, (14 th century: <i>Münzhaus</i>), otherwise normal burgher's plot
B1–8	prebend houses for different confraternities (e.g. Corpus Christi, All Saints' etc.)
C	canons' house
CH	chapter house
DM	<i>Dürre Mautamt</i> , customs' house on land
F1–2	brothel (<i>Frauenhaus</i>) 1 = 1422; 2 = 1439 and afterwards
G	<i>Grünstübel</i> , normal plot of burgher families, but referred to it in the town documents under a special name and wine was stored in its cellars also for the town
H	a complex of smaller houses (or rooms) in a common courtyard, in 14 th -century sources referred to as <i>Christenhof</i> , while in the 15 th -century sources as <i>Judenhof</i>
K	<i>Kathreinhof</i> , a plot that belonged to the Cistercians of Heiligenkreuz until 1529 and originally was used as an economic building and storage place, but later some of the smaller houses (or rooms) were rented out and the town used it in reward of an annual payment, while during the 15 th century the small St Catherine's chapel was also a function urban ecclesiastical institution
M	after the 1470s it was used by the Paulines in the Valley near Pressburg as their urban residence and was called as the <i>Münichhof</i>
P (Pm; Pl)	the parish houses in the town (Pm = the parish of St Martin'; Pl = the old (1) and new (2) parish of St Lawrence)
S	most probably the place of the parish school of St Martin's
W	<i>Weitenhof</i> (or in some sources also named as <i>Mertenhof</i>), in earlier times most probably a normal urban plot, but later on was not used as such

	but as an economic - most probably - storage place and as such it is a point of reference and orientation
WT	<i>Wasserturm</i> , this was the location of the customs' collection on water transported goods
Roman	the taxing units of the town <i>prima pars</i> (red): I. = Sluttergasse; II. = Gaissgasse; III. = Nonnenpeunt; IV. = Michalsgasse bey der Nonnenpeunt (a) und in Neusidl (b); V. = Hochstrasse; VI. = Schöndorfergasse;
Numbers	<i>secunda pars</i> (blue): VII. = Spitalneusidl (a) und Reichartsgasse (b); VIII. = Donauneusidl;
I-XII.	IX. = Neustadt (a) und Piscatores (b); X. = Wedritz und Fudluck (a); <i>tercia et quarta pars</i> (green): XI. = inner town first quarter (<i>in der Stat bey Wedritzer tor</i>); XII. = inner town second quarter (<i>in der Stat des andern tayls</i>)

Fig. 7. The square behind the town hall in late medieval Pressburg with the possible position of the shambles and that of the slaughter bridge. (©Judith Majorossy)

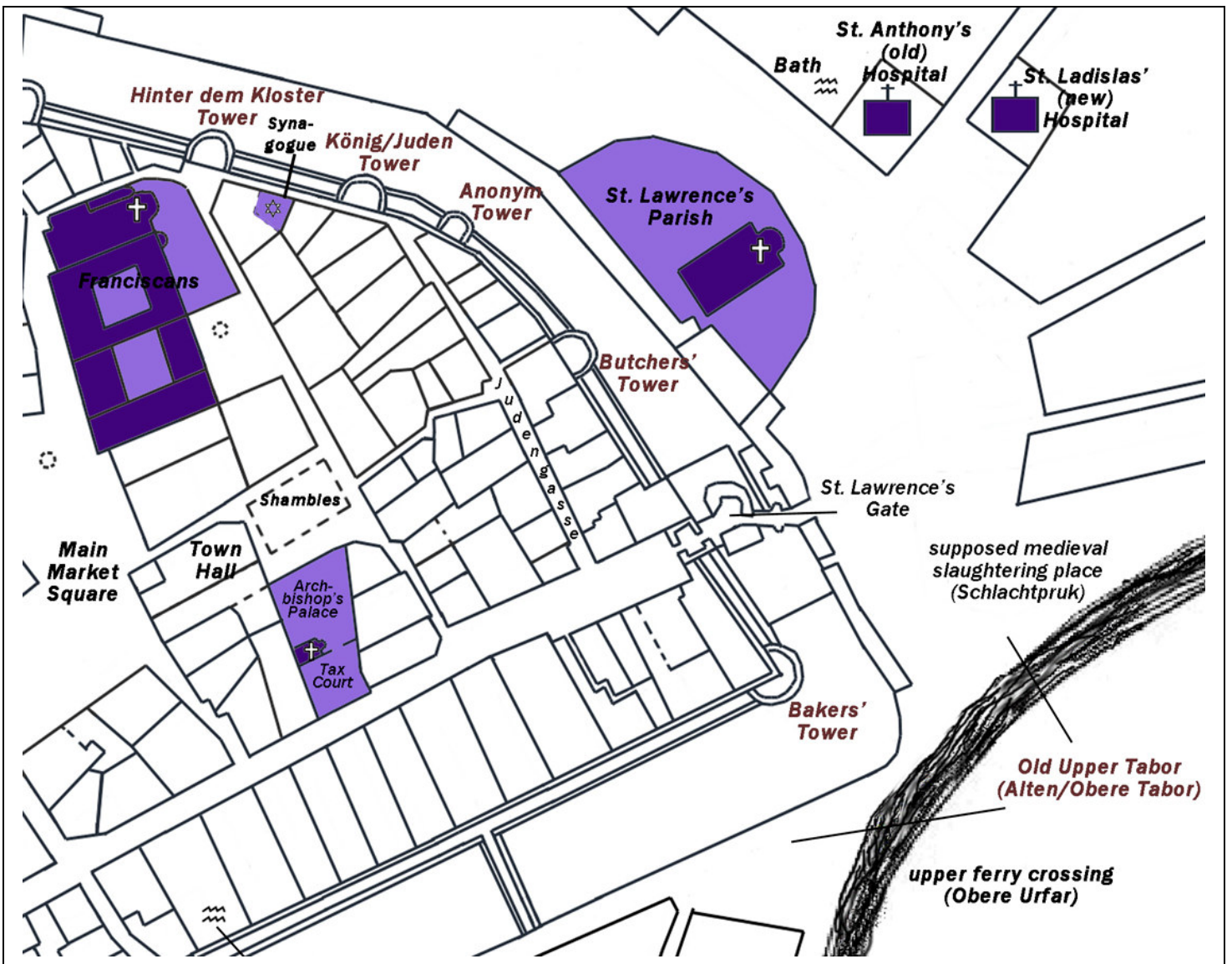
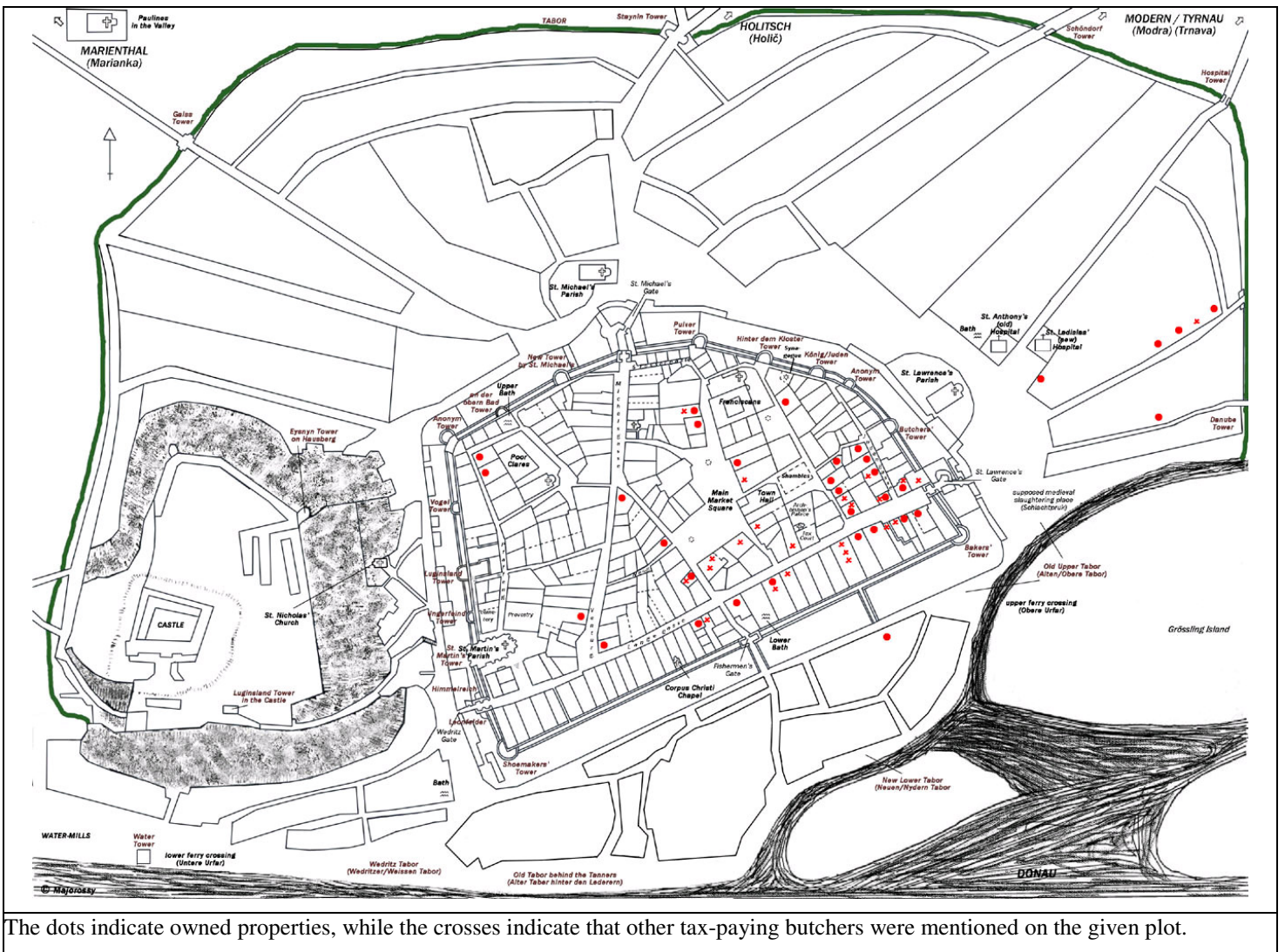
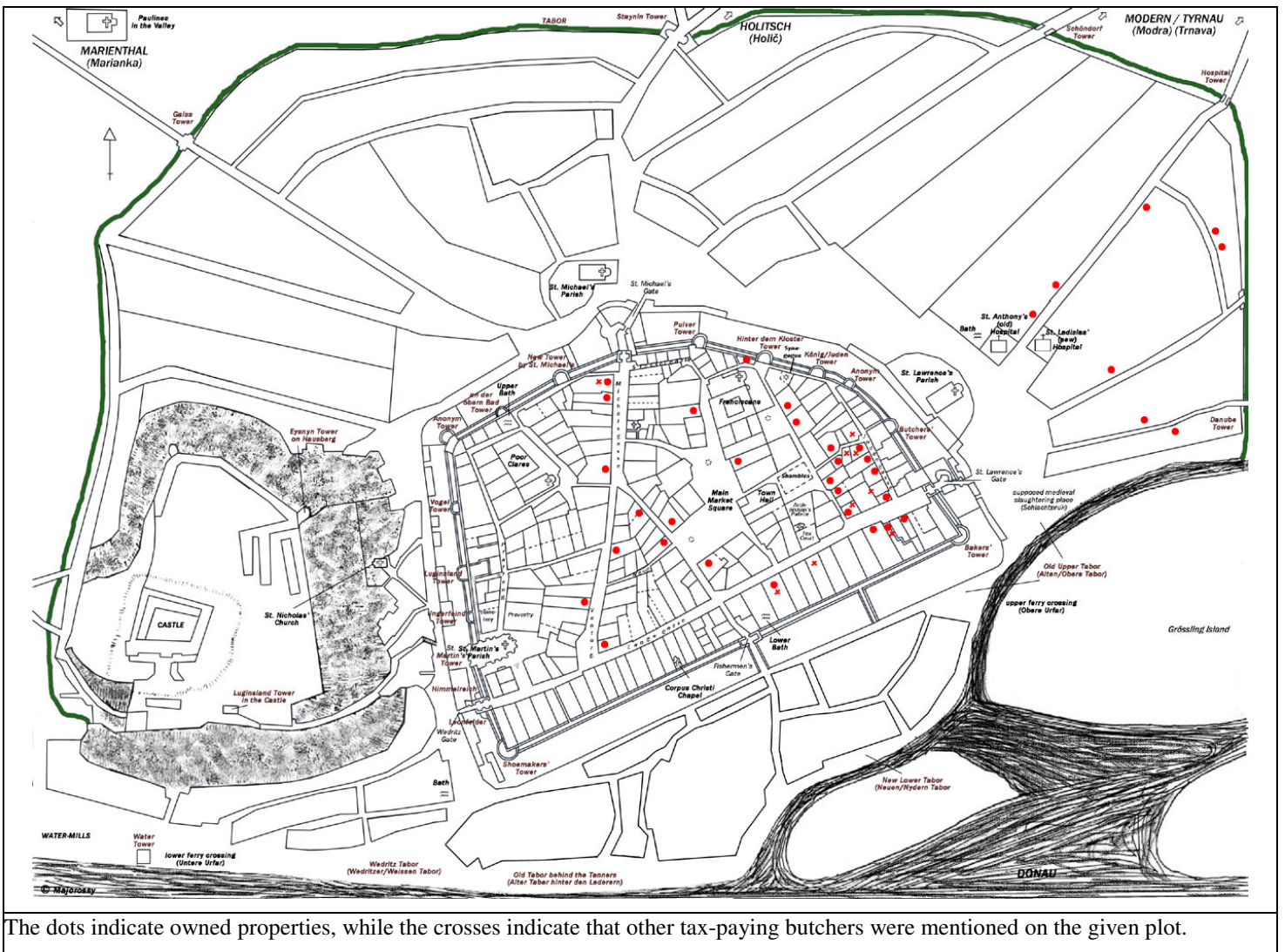

Fig. 8. The living places and other owned properties by the butchers in Pressburg between 1412 and 1430.

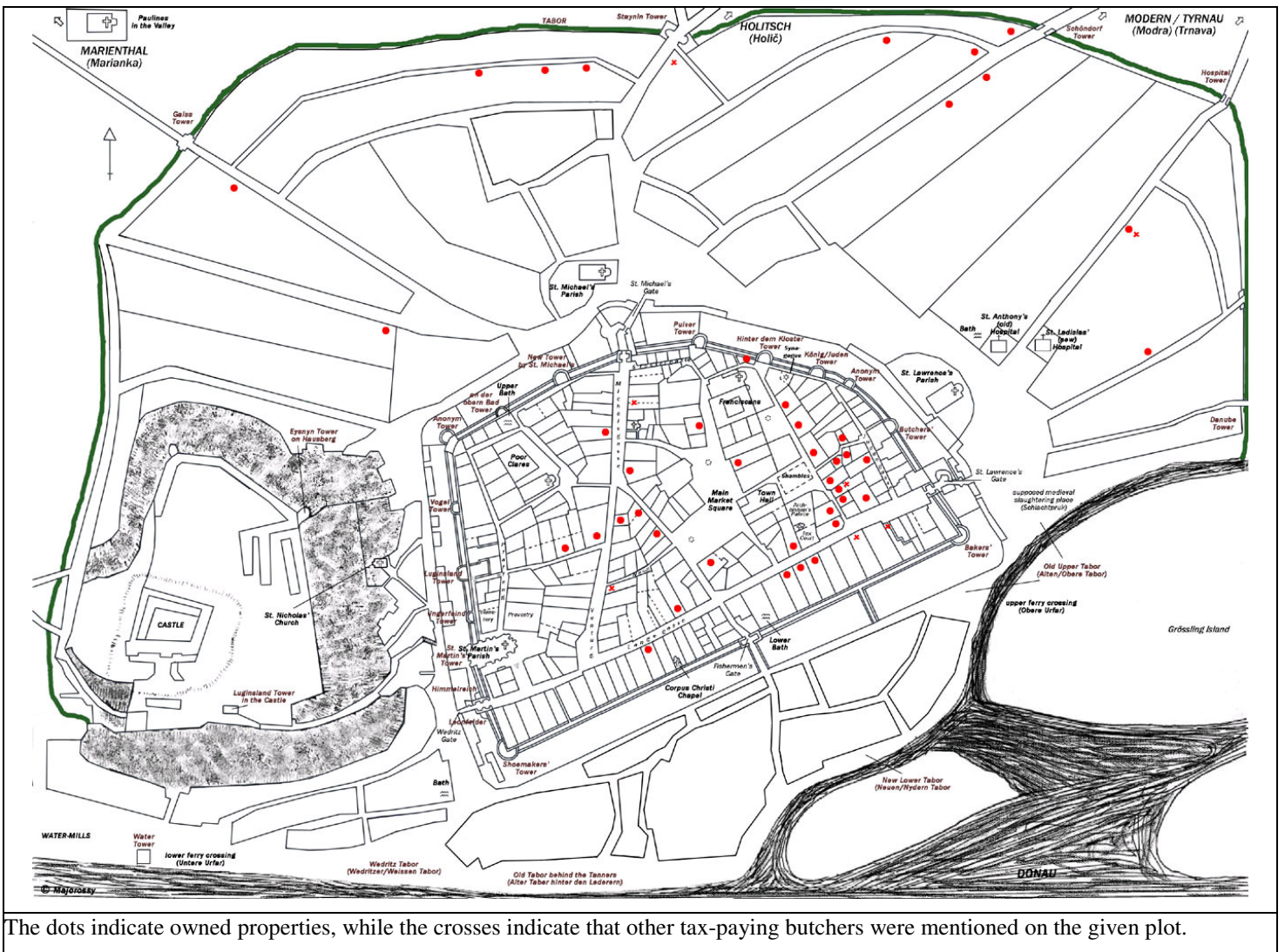
The dots indicate owned properties, while the crosses indicate that other tax-paying butchers were mentioned on the given plot.

Fig. 9. The living places and other owned properties by the butchers in Pressburg between 1434 and the 1440s.

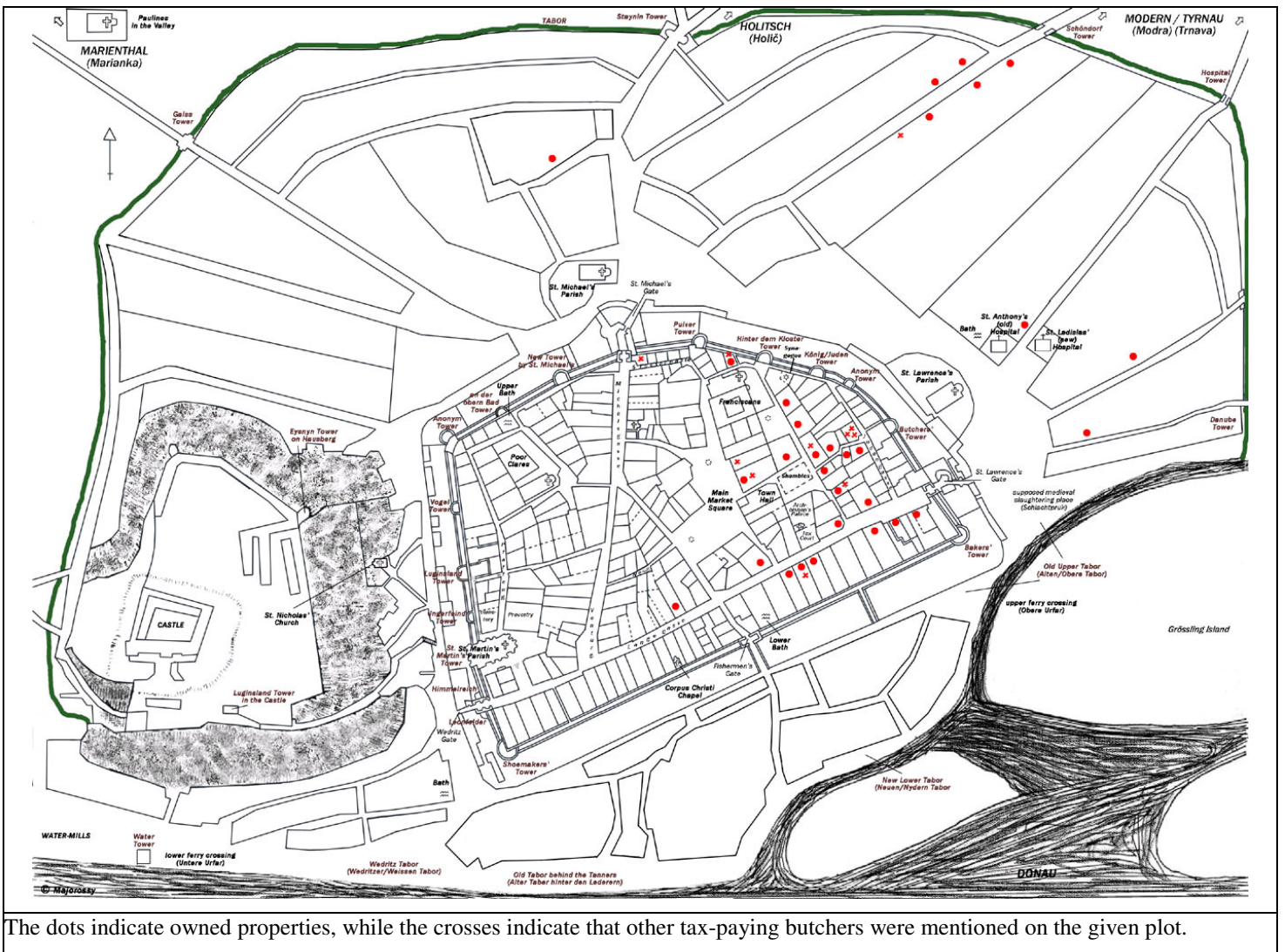
The dots indicate owned properties, while the crosses indicate that other tax-paying butchers were mentioned on the given plot.

Fig. 10. The living places and other owned properties by the butchers in Pressburg between 1452 and the 1580s.

The dots indicate owned properties, while the crosses indicate that other tax-paying butchers were mentioned on the given plot.

Fig. 11. The living places and other owned properties by the butchers in Pressburg between the 1490s and 1510s.

The dots indicate owned properties, while the crosses indicate that other tax-paying butchers were mentioned on the given plot.

2. melléklet

KORALL Társadalomtudományi Folyóirat

46. szám (2011/4)

"Tér-kép – Térkép. A városi térhasználat elemzési lehetőségei" című blokkunkat Majorossy Judit szerkesztette.

A szám olvasószerkesztője Mantuano Orsolya volt.

Tartalom [2011. nov. 1-i állapot]

Városi tér. Az elemzés lehetőségei

- Bove, Boris – Le Maresquier, Yvonne Hélène – Bourlet, Caroline*
Közel és távol: kísérletek a késő középkori megélt tér rekonstrukciójára
- Karsten Igel*
A társadalom-topográfia a társadalmi térig?
Megjegyzések a késő középkori német városi társadalom szerkezetéhez és annak térbeli leképeződéséhez
- Novák Veronika*
Az erőszak topográfiája.
Hétköznapi térhasználat a 15–16. századi párizsi bűnesetekben
- Benda Judit*
A kereskedelem topográfiája.
A kereskedők térhasználat a késő középkori Budán
- Majorossy Judit*
A foglalkozás topográfiája.
A társadalmi mobilitás térbeli elemei a 15. századi Pozsonyban
- Tóth G. Péter*
A mágia topográfiája.
A 17–18. századi boszorkányperek térhasználati elemei (Segesvár és Sopron)
- Gerhard Péter*
A választás topográfiája.
Az 1878-as pesti országgyűlési-képviselőválasztás korteshadjaratának térhasználat

Források és olvasatok

- Vörös Boldizsár*
Lóversenypályák és a politikai propaganda: szimbolikus térfoglalási akciók

Körkép

- Nagy Balázs*
Városi tér és társadalom.
Várostörténeti szekciók a Nemzetközi Középkortudományi Kongresszuson
- Daniel Stracke*
A pre-modern városi tér kutatása. Megjegyzések a városképek és városlaprajzok használatához az első magyar várostörténeti atlasz megjelenése kapcsán

Interjú

- Erdélyi Gabriella*
„Úgy sétálok a történelemben, [...] ahogy a mindennapi életben”
Interjú Péter Katalinnal 75. születésnapja alkalmából

Könyv

- Péter Katalin: Házasság a régi Magyarországon, 16–17. század
– Almási Gábor
- Pálffy Géza: A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században
– Réthelyi Orsolya
- Középkori pozsonyi polgárság a városi végrendeletek tükrében
Majorossy Judit – Szende Katalin (Hg.): Das Pressburger Protocollum Testamentorum
– Skorka Renáta
- A császár régi ruhája
Barbara Stollberg-Rilinger: Des Kaisers Alte Kleider. Verfassungsgeschichte und Symbolsprache des Alten Reiches
– Kökényesi Zsolt
- Sebők Marcell: Humanista a határon
– Erdősi Péter
- A dél-ázsiai városokról
James Heitzman: The City in South Asia
– Jeney Rita
- A dualizmus korabeli városi tömegközlekedés
Kalocsai Péter: Városi tömegközlekedés a Nyugat-Dunántúlon 1867–1914
– Horváth Csaba

Szerzőink Contents Abstracts

3. melléklet

MINTA OLDAL

MAJOROSSY JUDIT: ADALÉKOK A KÖZÉPKORI POZSONYI VILÁGI ÉS EGYHÁZI ARCHONTOLOGIÁJÁHOZ.

I. rész: Világi archontológia

II. rész: Egyházi archontológia

A források rövidítései:

MOL = Magyar Országos Levéltár

Dl. = Diplomatikai levéltár

Df. = Diplomatikai fényképtár

AMB = Archív mesta Bratislavy (Pozsony Városi Levéltár)

Nr. = oklevelek

AB = Aechtbuch (4.g.1.)

GB1 = Grundbuch (4.1.1.)

GB 2 = Grundbuch (4.1.2.)

K = Kammerrechnungen 1– 80

PA = Protocollum Actionale (2.a.1.) (kiadva: Ziegler Hrsg.)

PT = Protocollum Testamentorum (4.n.1.) (kiadva: Majorossy–Szende Hrsg.)

PT2 = Protocollum Testamentorum (4.n.2.)

RB = Raittbuch (3.d.1.)

SB = Satzbuch (4.1.3.)

SpB1 = Spitalbuch (1.Bs.c.1.)

SpB2 = Spitalbuch (B.s.1.a.)

SpB3 = Spitalbuch (1.b.B.s.4.)

SpB4 = Spitalbuch (B.s.2.)

SpB5 = Spitalbuch (1.c.B.s.)

SpB/ = Spitalbuch (B.s.3.)

StB = Stadtbuch (3.a.1.)

TR = Registrum taxe (3.d.2.)

SNA = Slovenský národný archív (Szlovák Nemzeti Levéltár)

SABK = Súkromný Archív Bratislavskej Kapituly (A Pozsonyi Káptalan oklevelei)

Házi = Házi Jenő: Sopron szabad királyi város története. 13. kötet. Sopron, 1921.

Kováts, Adózás = Kováts Ferenc: Városi adózás a középkorban: Pozsony szabad királyi város levéltárának anyaga nyomán. Pozsony, 1900.

Ortvay = Ortvay Tivadar: Pozsony város története. I–III. Pozsony, 1892–1903.

MINTA OLDAL

1450/1451

polgármester: FLINS, NIKLAS¹
helyettes polgármester: -
városbíró: JUNGETL, PETER²
helyettes bíró: -
zsídóbíró: -

belső tanácsosok:

1. Malczhofer, Paul³
2. Kraws, Peter⁴
3. Kursner [=Wider], Ulreich⁵
4. Frantz, Niklas⁶
5. Kunigsfelder, Ludweig⁷
6. Meindel, Mathes⁸
7. Kugersauf, Philip⁹
8. Ranes, Stephan¹⁰ – városkapitány
9. Pernhertel, Wenczla¹¹
10. Gailsam, Albrecht¹²
11. List, Stephan¹³

¹ AMB, K16, 4.o. (1451.04.18); K16, 105.o. (1451.04.16); K16, 115.o. (1451.04.19); K16, 123.o. (1451.04.01); K16, 124.o. (1451.04.15); K16, 125.o. (1451.04.16); K16, 157.o. (1451.03.10); K16, 182.o. (1451.05.15 - mint régi polgármester). Házi I/3, 302.o. (1450.11.07). AMB, RB, fol.77r (datálatlan, de az 1449-es év utáni lapon logikusan 1450-re vonatkozik); RB, fol.142v (1451.02.06), fol.143r (1451.02.10). AMB, Nr. 2541 (1450.05.25, hátoldalon: *ersamen und weisen N. F.*, titulus nélkül); AMB, Nr. 1647 (datálatlan, a levéltár 1439 és 1448 közé datálja, de ez nem lehetséges, mivel a hátoldalon ez olvasható: *her Nyklas Flins purgermaister zu Prespurg* és ez itt az első év, amikor ő volt polgármester, ezt követően majd csak később lesz újra, lásd az alábbi éveknel: 1456–1457, 1462–1463, 1464–1465, esetleg 1460–1461.

² AMB, PA, fol.319 (1450.06.24-es bejegyzés felett fejlécként), fol.320 (1450.06.24-es bejegyzés felett fejlécként); K16, 182.o. (1451.05.15 - mint régi polgármester); AMB, Nr. 2553 (1450.08.11, hátoldalon: *richter-ként megnevezve*); AMB, Nr. 2548 (1450.07.02, *ewr mütburger*, titulus nélkül).

³ AMB, PA, fol.319 (1450.06.24), fol.321 (1451.02.22); AMB, RB, fol.77r (*gesworen des rats*, datálatlan, de az 1449-es év utáni lapon logikusan 1450-re vonatkozik), fol.142v (1451.02.06, *gesworen purger des rats*); AMB, Nr. 2548 (1450.07.02, *ewr mütburger*, titulus nélkül).

⁴ AMB, PA, fol.319 (1450.06.24), fol.320 (1450.06.24); AMB, K16, 3.o., 4.o., 113.o. (1451.04.19), 157.o. (1451.03.10), 169.o. (1451.04.07); AMB, RB, fol.77r (*gesworen des rats*, datálatlan, de az 1449-es év utáni lapon logikusan 1450-re vonatkozik), fol.143r (1451.02.10, *gesworen des rats*).

⁵ AMB, PA, fol.319 (1450.06.24).

⁶ AMB, PA, fol.319 (1450.06.24), fol.320 (1450.06.24); AMB, PT, Nr. 140 (1450.12.28).

⁷ AMB, PA, fol.320 (1450.06.24); MOL, Df. 277812, 244.o. (1450.07.19, *als gesworn*).

⁸ AMB, PA, fol.320 (1450.06.24); AMB, RB, fol.77r (*gesworen des rats*, datálatlan, de az 1449-es év utáni lapon logikusan 1450-re vonatkozik), fol.142v (1451.02.06, *gesworen purger des rats*), fol.143r (1451.02.10, *gesworen des rats*).

⁹ AMB, PA, fol.320 (1450.06.24), fol.321 (1451.02.22); AMB, PT, Nr. 140 (1450.12.28); Nr. 149 (1451.02.13).

¹⁰ AMB, PA, fol.320 (1450.06.24); AMB, K16, 3.o., 4.o., 113.o. (1451.04.19), 133.o. (1451.04.03, *hauptman*), 167.o. (1451.04.19, *hauptman*), 169.o. (1451.04.07), 179.o. (1451.04.19).

¹¹ AMB, PT, Nr. 149 (1451.02.13).

¹² AMB, K16, 4.o. (1451.04.18), 90.o.

¹³ AMB, K16, 125.o. (1451.04.16, *herr*); AMB, RB, fol.77r (*gesworen des rats*, datálatlan, de az 1449-es év utáni lapon logikusan 1450-re vonatkozik), fol.142v (1451.02.06, *gesworen purger des rats*), fol.143r (1451.02.10, *Niklas List gesworen des rats* – a Niklas név valószínűleg elírás, mivel ő a külső tanácsban van).

MINTA OLDAL

külső tanácsosok:

1. *List, Niklas*¹⁴
2. *Kochaim, Hans*¹⁵
3. *Gleichenperger, Wolfram*¹⁶
4. *Raneis, Wolfgang*¹⁷
5. *Eylaumrock, Hans*¹⁸
6. *Salman, Hans*¹⁹ (adószedő; írnoka: N., Wolfgang)
7. *Grunbald, Niklas*²⁰ (adószedő; írnoka: Heinczman, N.)
8. *Messrer, Niklas*²¹ (adószedő; írnoka: Romer, Ulreich)
9. *Gnaim, Hans*²² (adószedő; írnoka: Teben, Hans von)
9. *Wolfstaler, Niklas*²³ (adószedő)
10. *Unger, Andre*²⁴ (adószedő)

harmincadosok:

pozsonyi²⁵

- *List, Niklas*²⁶
- *Scharrach, Burchard*²⁷
- *Weinbacher, Andre*²⁸
- *Kraus, Peter*²⁹
- *Raneis, Stephan*³⁰

oroszvári³¹

- *List, Niklas*³²

budai³³

- *Haug, Niklas*³⁴

vásárbíró:

¹⁴ AMB, K16, 11.o. (1451.04.21, *dreissigker*), 180.o. (1451.04.19, *herr und dreissigker*); AMB, RB, fol.77r (*mitpurger der gemain*, datálatlan, de az 1449-es év utáni lapon logikusan 1450-re vonatkozik).

¹⁵ AMB, K16, 125.o. (1451.04.16, *herr*).

¹⁶ AMB, RB, fol.77r (*mitpurger der gemain*, datálatlan, de az 1449-es év utáni lapon logikusan 1450-re vonatkozik), fol.142v (1451.02.06, *burger der gemain*), fol.143r (1451.02.10, *der gemain*).

¹⁷ AMB, RB, fol.77r (*mitpurger der gemain*, datálatlan, de az 1449-es év utáni lapon logikusan 1450-re vonatkozik), fol.142v (1451.02.06, *burger der gemain*), fol.143r (1451.02.10, *der gemain*).

¹⁸ AMB, K16, 113.o. (1451.04.14, 1451. 04.19, *herr und spitalmeister*).

¹⁹ AMB, RB, fol.35r (*gaber und Wolfgang sein schreiber*); AMB, K16, 19–22.o.

²⁰ AMB, RB, fol.35v (*gaber und Hainczman sein schreiber*); AMB, K16, 19–22.o.

²¹ AMB, RB, fol.36r (*gaber und Ulreich Romer sein schreiber*); AMB, K16, 19–22.o.

²² AMB, RB, fol.36v (*gaber und Hanns Teben schreiber*); AMB, K16, 19–22.o.

²³ AMB, K16, 19–22.o.

²⁴ AMB, K16, 19–22.o.

²⁵ A forrásokban *dreisker zu Pressburg-ként*.

²⁶ AMB, RB, fol.142v (1449.05.06–1450.10.04, *stat dreisker und Stephan Ziegler seinem gegenschreiber*), fol.143r (1450.10.04–1451.01.22), fol.143v (1451.01.22–1451.02.12).

²⁷ AMB, RB, fol.143r (1450.10.04–1451.01.22).

²⁸ AMB, RB, fol.143v (1451.01.22–1451.02.12).

²⁹ AMB, RB, fol.144r (1451.02.12–1451.05.58).

³⁰ AMB, RB, fol.144r (1451.02.12–1451.05.58).

³¹ A forrásokban *dreisker zu Karburg/Keriburg-ként*.

³² AMB, K16, 11.o. (1451.04.21, *die zeit dreissigker zu Kergelburg*); AMB, RB, fol.146r-v (1451.02.14–1451.06.04).

³³ A forrásokban *dreisker zu Ofen-ként*.

³⁴ AMB, RB, fol.148r-v (1450.02.22–1451.07.24).

MINTA OLDAL

hegymester:

– *Burkhart, Niklas*³⁵

hídmester:

sókamárás:

városi kamarás:

– *Meindel, Jorg*³⁶ (1450. május 15. – 1450. szeptember 15. [1450. február 25.])
– írnoka: *Zipser, Jorg*³⁷
– *Weinbacher, Jorg*³⁸ (1451. február 25. – 1451. május 15.)

városi írnok:

– *Egkenfelder, Liebhart*³⁹

világi templomatyja:

céhmester:

ispotálymester:

– *Eylaumrock, Hans*⁴⁰

³⁵ AMB, PA, fol.320 (1450.06.24, *perigmaister*).

³⁶ Kováts, Adózás: 1450.05.15–1450.09.15. AMB, PA, fol.320 (1450.06.24); AMB, K23, 99.o.; AMB, RB, fol.77r (datálatlan, de az 1449-es év utáni lapon logikusan 1450-re vonatkozik).

³⁷ AMB, RB, fol. 77r (Jorg Meindel kamarschreiber).

³⁸ Kováts, Adózás: 1451.02.25.–1451.05.15. AMB, K16, 1.o.; AMB, RB, fol. 77v (1451, *statcamrer*).

³⁹ AMB, PA, fol.321 (1451.02.22); MOL, Df. 277812, 244.o. (1450.07.19); AMB, K16, 129.o. (1451.03.14).

⁴⁰ AMB, K16, 113.o. (1451.04.14, 1451.04.19, *herr und spitalmeister*).